

36472

KAZIM KARABEKİR PAŞA'NIN ASKERİ HAYATI VE KOMUTANLIĞI

Cemalettin TAŞKIRAN

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

"Lisans Üstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetme-
liği'nin Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
için Öngördüğü Yüksek LISANS TEZİ Olarak
Hazırlanmıştır.

Ankara
Haziran, 1992

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Müdürlüğüne

İş bu çalışma, jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

Üye :

Üye :

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adıgeçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../1992

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR	III
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM : AST OLARAK KAZIM KARABEKİR	8
A- I. DÜNYA SAVAŞINA KADAR ASKERİ FAALİYETLERİ.....	8
B- I. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA ASKERİ FAALİYETLERİ.....	19
C- KAZIM KARABEKİR PAŞA'NIN BU DÖNEME AİT ASKERİ ÖZELLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ...	29
1. Millî Şuur ve Sorumluluk	32
2. Açıksözlülük	35
3. Olayları Değerlendirme	41
4. Disiplin	51
II. BÖLÜM : MÜSTAKİL BİRLİK KOMUTANI OLARAK KAZIM KARABEKİR	55
A- ERZİNCAN VE ERZURUM'UN KURTARILMASI	56
B- KARS VE GÜMRÜ'NÜN KURTARILMASI İSTANBUL'A GELMESİ.....	62
C- BU DÖNEME AİT KOMUTANLIK ÖZELLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	67
1. İnsiyatif Sahibi Olma	67
2. Mesuliyet Yüklenme	73
3. İleri Görüşlülük	76
4. Cesaretli ve Dikkatli Olma	77
5. Soğukkanlılık ve Duygusal Davranmama..	81
6. Olayları Değerlendirme	84
7. Hitabet-Psikoloji	88
8. İzleme-Denetleme	91
9. Bilim, Sanat ve Belgelemeye Önem Verme.	93
10. Millî Şuur ve Vatan Sevgisi	96

III. BÖLÜM : MİLLİ MÜCADELEDE KAZIM KARABEKİR..	100
A- KARABEKİR'İN İSTANBUL VE TEKİRDAĞ'DAKİ FAALİYETLERİ	100
B- KARABEKİR'İN TRABZON VE ERZURUM'DAKİ FAALİYETLERİ	104
C- KARS VE ARDAHAN'IN KURTARILMASI VE GÜMRÜ ANLAŞMASI	109
D- KARABEKİR'İN ORDUDAN AYRILMASI	114
E- BU DÖNEME AİT KOMUTANLIK ÖZELLİKLERİ-NİN DEĞERLENDİRİLMESİ	117
1. Halkı Tanıma ve Ona Güvenme	117
2. Teşkilatçılık	122
3. İleri Görüşçülük	129
4. Politik Davranma	136
5. Millî Şuur	141
6. Vefa	144
7. Yabancı Dil	151
F- MİLLİ MÜCADELEDEN SONRA KAZIM KARABEKİR'-İN HAYATI	154
IV. BÖLÜM : KAZIM KARABEKİR PAŞA'NIN ASKERLİK İLE İLGİLİ FİKİRLERİ	164
A- ORDU HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ	162
B- SUBAYLAR HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ	167
C- MİLLİ POLİTİKA HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ ...	171
SONUÇ	174
BİBLİYOGRAFYA	179

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Millî Mücadelenin ilk başlatıcılarından, Maverây-ı kâfkas ordusundan kalabilen kuvvetleri Anadolu'nun bağrında toplayarak onlarla vatan ve milletin kurtuluş savaşını başlatan Kâzım Karabekir Paşa'nın askerî hayatı ve onun komutanlık özellikleri ele alınmıştır.

Bu gün herkes kabul etmektedir ki Kâzım Karabekir Millî mücadelenin en önemli komutanlarından biridir. Bütün askerlik hayatı boyunca cepheden cepheye gitmiş ve çok önemli askerî zaferler elde etmiştir. Daha ilk atanma yeri olan Manastır'da Rum ve Bulgar çetelerine karşı savaşmış, Meşrutiyetin ilânı ve 31 Mart olayındaki ayaklanmanın bastırılmasında aktif görev almış, I.Dünya Savaşında Çanakkale, Irak ve İran cephelerinde savaşmış, 1918'de Erzincan ve Erzurum'u Ermeni ve Rus ordularından kurtarmış ve Azerbeycan seferinde İngilizlerle karşı savaşmıştır. Millî Mücadele yıllarında da Erzurum'da Kolordu Komutanlığı görevi ile, millî mücadeleyi ilk örgütleyenlerden biri olmuş, Erzurum kongresinin toplanmasına öncülük etmiş, Ermenilerce tekrar işgal edilen Sarıkamış, Kars ve Gümrü kalelerini geri almış ve böylece de yeni Türkiye'nin ilk askerî zaferinin sahibi olmuştur. Daha sonra Ermeni Taşnak hükümeti ile yapılan barış görüşmelerinde ve Sovyetlerle yapılan Kars muahedesinde "Delege Başkanı" olarak görev almıştır.

O, sadece bir komutan olarak karşımıza çıkmamaktadır. Daha komutanlığı devam ederken, kimsesiz ve yetim çocuklar için okullar kurmuş ve onların eğitim-öğretim programları ile bizzat ilgilenmiştir. Doğu'da, savaş yıllarında ana ve babasını yitiren 4000 yetim çocuk için okullar açarak onları vatan ve millete faydalı birer insan haline getiren Karabekir'in eğitimcilik yönü de çok önemlidir.

Karabekir Paşa'nın bir başka yönü de siyasetçiliğidir. Ordudaki görevi sırasında ve ordudan ayrıldıktan sonra da Karabekir Milletvekili olarak siyasî hayatına devam etmiştir. Bir müddet siyasî hayatına ara vermekle beraber, daha sonra T.B.M.M. başkanlığına kadar yükselmiş, vatan ve millet için faydalı çalışmalarda bulunmuştur.

Karabekir'in bir de sanatçı yönü vardır. Görev sırasında bile gördüğü önemli yerlerin yağlıboya, suluboya veya karakalem resmini yapan ve yaptırtan Karabekir, şiir yazan Keman çalan, beste yapan bir komutandır. Sözlerini de kendisinin yazdığı marşlar bestelemiştir. Ayrıca günü gününe aldığı notlardan askerî ve siyasî olayları değerlendiren kitaplar da yazmış ve devrindeki komutanlar içinde ençok eser yazan komutan olmuştur.

Karabekir, ömrü boyunca çalışkanlık, doğruluk ve dürüstlük'ten ayrılmamıştır. Siyasî ve şahsî polemiklere girmekten mümkün olduğu kadar kaçan, seciyeli ve seviyeli bir insandır.

Karabekir'in siyasî hayatı ve eğitimci kişiliği üzerinde bazı çalışma ve incelemeler olduğu halde; Onun yüksek komutanlık niteliklerini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Böyle bir ihtiyaç bizi bu çalışmaya sevk etmiştir. Ancak, çalışmamızda asıl gözönünde bulundurduğumuz dönem Karabekir'in kıt'a hayatına başladığı ve ordu müfettişliğinden ayrılarak askerî hayatına fiilen son verdiği dönemdir. Biz, bu dönem içinde Karabekir'in askerî faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin icrası sırasında onun şahsında beliren komutanlık özelliklerini inceledik.

Bu çalışmada bize devamlı olarak yardımcı olan, bizi yönlendiren Tez danışmanım Değerli Hocam Prof.Dr. Sayın Abdülhaluk ÇAY'a öncelikle teşekkürlerimi arz etmeyi bir borç bilirim. Çalışmanın yürütülmesi sırasında görüş ve fikirlerinden çok istifade ettiğim Enstitü Müdürümüz Prof.Dr.Sayın Abdurrahman ÇAYCI'ya da şükranlarımı sunarım.

Ayrıca, T.B.M.M. Arşivi ile Genkur. Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı arşivinde çalışmamıza müsaade eden ve yardımcı olan yetkililere de teşekkür ederim.

Cemalettin TAŞKIRAN

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ATASE Arşivi	: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
AÜTİTE	: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Bak.	: Bakanız
Bnb.	: Binbaşı
Yb.	: Yarbay
Alb.	: Albay
BTTD	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
c.	: Cilt
D.N.	: Dosya Numarası
F.N.	: Fihrist Numarası
A.N.	: Arşiv Numarası
H.T.V.D.	: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
K.N.	: Klasör Numarası
s.	: Sayfa
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Kor.	: Kolordu
Or.	: Ordu
2.b.	: 2.baskı
A.T.T.B.	: Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Çev.	: Çeviren

GİRİŞ

Kâzım KARABEKİR Paşa Rumi yıl ile 11 Temmuz 1298' de, miladî yıl ile 1882 yılında İstanbul'un Küçük Mustafa Paşa semtinde dünyaya gelmiştir. İsmi aldığı KARABEKİR ailesi, bugünkü Karaman ili, Kâzım Karabekir ilçesi olan, eskiden Gafriyat köyü, daha sonraları ise Kasaba diye bilinen büyük bir nahiye olan yerde yaşayan çok eski bir Selçuk Türk ailesidir(1).

Kâzım KARABEKİR Paşa'nın evinde bulunan ve ceddî KARABEKİR'in elde yapma bir portresinin arkasında Paşanın el yazısı ile yazdığı nota göre Karabekir Paşa'nın ceddî, Fatih Sultan Mehmet'in Karaman Oğulları üzerine gönderdiği Gedik Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusuna yardım etmiş (2), ve Karaman Oğulları hükümetinin bu son muharebesinde Osmanlı ordusuna birçok yardımda bulunmuştur.

Kâzım KARABEKİR Paşa'nın babası Mehmet Emin Paşa, gençliğinde patlak veren Kırım Harbine gönüllü olarak katılmış, Silistre ve Kırırıda cereyan eden Sivastopol muharebelerinde bulunmuş, büyük yararlılıklar ve kahramanlıklar göstermiş, yaralanmıştır. İngilizler

(1) Kâzım KARABEKİR, İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909, İst.1982., s.9.

(2) KANDEMİR, Kâzım KARABEKİR, Sinan Matb. ve neşriyat evi, İst.1948, s.181.

Mehmet Emin Beyi bu muharebelerdeki kahramanlıklarından dolayı gümüş harp madalyaları ile taltif etmişlerdir. Bu madalyalar Kâzım Karabekir Paşa tarafından muhafaza edilmiştir(3). Mehmet Emin Bey Kırım Harbinden sonra orduda kalmış ve Osmanlı ordusunda Paşa'lığa kadar yükselmiştir. Mehmet Emin Bey daha sonra nizamiyeden jandarmaya geçmiştir(4). Mehmet Emin Paşa Osmanlı ordusunda Kastamonu alay beyliği, İskilip kaymakamlığı, Hakkari, Van ve Harput'ta Jandarma Komutanlığı görevlerinde bulunmuş ve son görev olarak da Mekke Vali vekilliğine tayin edilmiştir. Mehmet Emin Paşa bu görevde bulunduğu sırada Mekke'de kolera salgını baş göstermiş Paşa da bu hastalığa yakalanarak Mekke'de vefat etmiştir(1893).

Kâzım KARABEKİR Paşa'nın annesi ise hacı Havva hanımdır. Mehmet Emin Paşa ile eşi hacı Havva hanımın

(3) KANDEMİR, A.g.e., s.57.

(4) Kâzım KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz. İstanbul, 1969. s.1.

beş erkek çocukları olmuştur. Bunlar büyükten küçüğe doğru Hamdi, Hilmi, Şevki, Hulusi ve Kâzım'dır. Anlaşıldığı gibi Kâzım KARABEKİR Paşa ailenin en küçük çocuğudur(5). Mehmet Emin Paşa 1893'de Mekke'de vefat edince hacı Havva hanım Mekke'den İstanbul'a dönmüştür. Hacı Havva hanım İstanbul'da bu beş erkek çocuğuna hem annelik hem de babalık ederek onları iyi bir şekilde yetiştirmeye gayret etmiştir. Ve kendisi de 1917 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Kâzım KARABEKİR Paşa, babası Mekke'de vefat ettiği sırada 11 yaşındadır. Mekke'ye ailece gitmeden önce İstanbul'da Zeyrek'de ilkokula başlamıştır. Fakat Mehmet Emin Paşa'nın Van, Harput ve son olarak da mekke'ye tayin edilmesi sebebiyle Kâzım KARABEKİR Paşa buralarda da ilkokula devam etmiştir.

Kâzım KARABEKİR Paşa babasının vefatından sonra ailesiyle beraber İstanbul'a gelmiş ve orta tahsilini İstanbul'da başlamıştır. 1894 yılında İstanbul'da Fatih Askerî Rüşdiye'sine girmiş ve böylece de belki de ölümüne kadar kendisini bırakmayacak olan askeri kişiliğinin oluşmasına resmi ilk adımını atmıştır.

(5) KARABEKİR, İttihat ve Terakki Cemiyeti
1896-1909. İstanbul, 1982. s.9

Aslında zaten bir Osmanlı Paşa'sının oğlu olmakla ve evde de daima bir askerî ortam içerisinde bulunmakla önceden belki de bu askerî kişiliği oluşmaya başlamıştır bile. Kâzım KARABEKİR çok başarılı bir öğrencilik döneminden sonra 1896 yılında bu sözkonusu askerî ortaokulu bitirerek tahsil hayatının yeni bir dönemine başlamak üzere. 1897'de Kuleli Askerî İdadisi'ne girmiş ve bugün de halâ bir askerî lise olan bu okulu 1899 yılında yine çok başarılı bir şekilde tamamlamıştır. Daha sonra ise bu iki askerî okulun bir devamı sayılan Pangaltı Harbiye Mektebine girmiştir. Harb Okulunda 1900 yılından 1902 yılına kadar eğitim ve öğretim görmüştür. Harb okulunda da çok başarılı olmuştur. Yakınlarının ve kızlarının ifadelerine göre Kâzım KARABEKİR Paşa "bütün öğremini boyuca sınıf birincisi olmuş"tur(6). Kâzım KARABEKİR Paşa 1902 yılında 318-1 sicil numarası ile Harbiye'yi birincilikle bitirmiştir(7). Harb okulu bittikten sonra KARABEKİR Paşa, bugünkü Harp Akademileri'nin karşılığı olan ve kurmay subaylar yetiştiren Erkânı Harbiye Mektebine

devam

(6) KARABEKİR, ittihat ve Terakki Cemiyeti
1896-1909, ist.1982, s.10.

(7)-KANDEMİR, A.g.e., s.103.; KARABEKİR,
İstiklâl Harbimiz, ist.1969. s.5.

-KKK Arşivi, Kâzım Karabekir Dosyası, DN:318-1.

etmiştir. 1903 yılından 1905 yılına kadar bu okulda eğitim ve öğretimini tamamlayan KARABEKİR Paşa bu okuldan da birincilikle mezun olmuştur. Sınıf birincisi olarak bu okulu bitirdiği zaman yüzbaşı rütbesindedir. Okuldaki başarılarından dolayı altın maarif madalyası ile taltif edilmiştir. Paşa'nın başarı durumu hakkında bilgi ve fikir vermesi için şu notu da buraya almakta fayda vardır. Sınıf birincisi olan Kâzım KARABEKİR Paşa'nın sınıf ikincisi olan öğrenciyle arasında çok büyük not farkı vardır. Bu yüzden okul idaresi öğretmen olarak Paşa'yı okulda bırakmak istemiş ve ona bu teklifi yapmıştır(8). Ancak Kâzım KARABEKİR Paşa kendi isteği ile iki yıllık stajını tamamlamayı tercih etmiş ve bu stajını 3. ordu'da, süvari, topçu, piyade bölük komutanlığı hizmeti olarak Manastır'da tamamlamıştır.

KARABEKİR Paşa hemen hemen bütün tahsil hayatı boyunca Kâzım ZEYREK diye anılmıştır. O zamanlar soyadı kanunu olmadığı için okullara kaydedilen öğrencilerin bazıları, oturmakta oldukları il, ilçe veya semt adları ile çağrılmaktadırlar. Nasıl ki ATATÜRK okullarda "Mustafa Efendi-Selânik" diye çağrılıyorsa

(8) KARABEKİR, İttihat ve Terakki Cemiyeti
1896-1909, İst.1982. s.83.

KARABEKİR Paşa da, İstanbul'da ailesinin oturduğu ZEYREK semtinden dolayı, Kâzım ZEYREK diye anılmaktadır.

Öğrencilik yıllarını hariç tutarsak ve zaten asker bir aileden geldiğini de gözönüne almazsak, KARABEKİR Paşa Manastır'da resmen kıta görevine başlamış ve askerlik hayatına ilk adımını atmıştır. Biz KARABEKİR Paşa'nın bundan sonraki askerî hayatını üç ayrı bölümde inceleyeceğiz.

Birinci bölümde KARABEKİR'in ordudaki ilk yıllarına, ilk görevlerine temas ederek onun I.Dünya savaşı öncesi ve sonrasında ifa ettiği görevleri anlatarak, bir ast olarak askerî özelliklerinden daha bu dönemde ortaya çıkanları kendi yaşadığı olaylarla göstererek değerlendireceğiz.

İkinci bölümde ise KARABEKİR Paşa'nın müstakil birlik komutanlığı yaptığı ve bu yıllarda başarıyla gerçekleştirdiği görevleri anlatacak ve askerî şahsiyetinin oluştuğu ve kendini gösterdiği bu dönemdeki komutanlık öğelerinin bir değerlendirmesini yapacağız.

Üçüncü bölümde ise KARABEKİR Paşa'nın Millî Mücadele döneminde yerine getirdiği görevler, yaptığı

çalışmalar anlatılacak ve KARABEKİR'in olgunluk dönemi diye adlandırabileceğimiz bu dönemdeki komutanlık özelliklerinin bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Çalışmamızın son bölümüne ise, ömrünün büyük bir kısmını cephelerde geçiren ve çok büyük tecrübeler kazanmış olan KARABEKİR Paşa'nın ordu ve askerlik hakkında, yazılarında, konuşmalarında ve mülâkatlarında beyan ettiği fikirleri toparlamaya çalışacağız.

BÖLÜM I**AST OLARAK KAZIM KARABEKİR****A- I. DÜNYA SAVAŞINA KADAR ASKERİ FAALİYETLERİ**

Anlaşılacağı gibi KARABEKİR Paşa'nın doğup büyüdüğü, şahsiyetinin geliştiği yıllar Osmanlı devletinde ve o zamanki siyasi ortamda askerinin ve askerliğin ön plânda olduğu yıllardır. Buna bir de Paşa'nın bir asker çocuğu olmasını eklersek onun kişiliğinin gelişmesinde içinde bulunduğu ortamın ailesinin ve askerliğe dönük sistemli, kesintisiz ve çok başarılı geçen bir eğitim süresinin büyük rolü olduğu ortaya çıkar.

Kâzım KARABEKİR Paşa askerlik görüşüne ilk defa Manastır'da başlamıştır. Stajını tamamladığı bu bölgede Manastır mıntıkası Kurmay Başkanlığında görev almıştır. Daha sonra Manastır mıntika müfettişliğine tayin olmuş ve burada Rum ve Bulgar çeteleri ile yedi kez çarpışmalarda bulunmuştur. 1907 yılının Temmuz ayında 100'den fazla Bulgardan meydana gelen bir çetenin imha edilmesiyle neticelenen bir müsademede gösterdiği başarı üzerine Manastır'da Kol Ağalığı rütbesine terfi ettirilmiştir. Bu olaydan kısa bir müddet sonra da 4 Kasım 1907'de İstanbul'daki Harb Okuluna taktik öğretmeni yardımcılığına tayin olmuştur. Manastır'da

bulunduğu sıralarda, o zamanlar henüz binbaşı rütbesinde olan Enver Paşa ile tanışmış ve onunla birlikte daha sonra İTTİHAT ve TERAKKİ adını alan Osmanlı hürriyet Cemiyeti'nin Manastır merkezini kurmuşlardır. Harb Okulu taktik öğretmeniği görevi ile İstanbul'a geldikten sonra da İttihat ve Terakki Cemiyetinin İstanbul teşkilatının kurulmasında görev almıştır(9).

1908'de Meşrutiyet'in ilân edilmesinden sonra, Edirne'deki ikinci Ordu Üçüncü Fırka Kurmaylığına tayin olmuştur. Burada görevde olduğu sırada 1909'da 31 Mart hâdisesi meydana gelmiş ve KARABEKİR Paşa bu isyanı bastırmak üzere gönderilen Hareket Ordusunda mürettep ikinci fırka kurmay başkanıdır. Hareket ordusunun Edirne'den İstanbul'a gönderilmesinde gayret ve başarı göstermiş ve kendisi de ilk trendeki taburla birlikte İstanbul'a hareket etmiştir. KARABEKİR Paşa karargâhını Pangaltı Harbiye mektebine kurmuş ve emrindeki fırka ile asi avcı taburlarının toplanmış olarak buldukları Taşkışla ve Taksim Kışlaları ile müsademelere girişmiş ve Yıldız sarayını da işgal etmiştir.

(9) KARABEKİR, İttihat ve Terakki Cemiyeti
1896-1909. ist.1982. s.10-11.

31 Mart olayından sonra 1910 yılında Arnavutluk isyanı patlak verir. Kâzım KARABEKİR bu defa da Arnavutluk isyanını bastırmak için teşekkül ettirilen kol ordunun kurmay harekât şube müdürü olarak görevlendirilir. Burada da birkaç müsademeye iştirak etmiş, bu arada meşhur Kaçanik harekâtı sırasında Kurmay Başkanlığına da vekâlet etmiş ve kolorduya, bir ara düştüğü tehlikeden kurtarmıştır.

Ali Fuat Cebesoy Paşa, çocukluğundan beri tanıdığı ve çok yakın arkadaşı olan Kâzım KARABEKİR Paşa'nın bu ilk görev yıllarının değerlendirmesini şöyle yapıyor: "... KARABEKİR, mektebi Harbiye muallimliğinde istikbalin en iyi bir kumandanı olacağını kabiliyetleriyle, meziyetleriyle gösteriyor, mesleğine bağlılığını belirtiyordu... Hareket ordusunda Edirne'den gelen Meşrutiyetçi askerî kuvvetlerin Erkân-ı harp reisliğinde bulunması ve bunu müteakip Arnavutluk harekâtında da aynı vazifeleri deruhte etmesi, liyakat reisliğinde bulunması ve bunu müteakip Arnavutluk ve kabiliyetinin açık delilleridir..."(10).

Gerçekten de 1905 yılında okulu bitirerek stajına başlayan KARABEKİR'in beş yıl gibi kısa bir zaman içerisinde bu kadar önemli olaylarda, çok önemli

(10) KANDEMİR, Kâzım KARABEKİR, İstanbul, 1948. s.14.

görevler alması ve makamlar işgal etmesi dikkat çekicidir. Paşa henüz 28 yaşındadır ve Yüzbaşı rütbesindedir.

KARABEKİR Paşa Arnavutluk harekâtı bittikten sonra Edirne'deki 10. Piyade fırkası erkânı harpliği (kurmalığı) vazifelesine geri dönmüştür.

Paşa o yıllara kadar hep Kâzım Zeyrek diye anılır. Ancak 15 Nisan 1911 yılında Paşa Harbiye Bakanlığına bir dilekçe verir ve cedlerinin ismi olan KARABEKİR namını soyadı olarak almak istediğini belirtir ve o tarihten sonra da KARABEKİR namını devamlı taşıyacaktır.

Kâzım KARABEKİR Paşa 30 Mart 1912'de Trakya hudut komiserliğine atanmıştır. Orada Trakya hudud komiser vekili olarak görev yapmıştır. Aynı yılın 14 Nisan'ında Paşa binbaşı rütbesine terfi etmiştir.

İstanbul'daki ayaklanma bastırılmıştır ama yurdun, daha doğrusu imparatorluğun çeşitli yerlerinde ayaklanmalar ve isyanlar birbirini takib etmeye başlamıştır.

İmparatorluğun bu karışık durumunu çok iyi bilen ve bu durumdan yararlanmak isteyen Sırbistan, Bulgar-

istan, Yunanistan ve Karadağ gibi Balkan devletleri Osmanlı Devletine savaş ilân ederler. Harp ilânının zamanı dikkate değer, zira Osmanlı Devleti 1911 yılında Trablus savaşı ile Kuzey Afrika'daki büyük Trablus vilayetini İtalyanlara vermek zorunda kalmış ve halâ bu savaşın yaralarını sarmakla meşgüldür.

Kâzım KARABEKİR, 1912 yılındaki Balkan savaşlarında Edirne'dedir. Edirne Kalesi Komutanı Şükrü Paşa'dır. Şükrü Paşa'nın sağ kolu ise kurmay binbaşı Kâzım KARABEKİR'dir. KARABEKİR, düşmanların çok üstün ve ağır baskılarına dayanamayarak şehri boşaltanların içindedir. Bu olay onu çok etkilemiştir. Üzüntüsünü ve kederini fazlasıyla artırmıştır. KARABEKİR, Edirne'den ayrılmadan Edirne kalesinin savunmasında büyük yararlılıklar göstermiş ve bu yüzden de "iki sene kıdem zammı ve dördüncü Osmani nişanı ile mükafatlandırılmıştır(11).

Kâzım KARABEKİR Paşa Edirne'de 10. Tümen Kurmay Başkanı olarak, ordu komutanı olan Erzurum'lu Şükrü Paşa ile büyük fedakârlıklar ve yararlılıklar göster-

(11) KARABEKİR, İttihat ve Terakki Cemiyeti.
İst.1982. s.11.
Fahrettin KIRZIOĞLU, Kâzım KARABEKİR, Ank.1991.
Kültür Bakanlığı Yay./1278, s.12.

miştir. Ancak açlık ve cephanesizlik yüzünden 22 Nisan 1913 tarihinde esir düşmüştür. 29 Eylül 1913 tarihinde Bulgaristanla imzalanan anlaşmaya kadar Sofya'da esir kalan KARABEKİR bu tarihte İstanbul'a gelmiştir (12). 1 Mart 1914'de Edirne kalesi muharebelerinde fedakarlık ve hizmetlerinden dolayı "2 yıl kıdem zammı" ve 4. rütbeden Osmâni Nişânı" aldı.

Balkan harbi mağlubiyeti birçoğları gibi genç binbaşı Kâzım KARABEKİR'i de ülkenin meselelerine ait konularda etraflıca düşünmeye itmiştir.

KARABEKİR'e göre; imparatorluğun eldeki toprakları için geniş çaplı bir imar ve ıslah hareketi gerekmektedir. Trablus ve Balkan gibi birbirini takibeden iki savaştan bozulmuş ve çok yorulmuş olarak çıkan Osmanlı imparatorluğu uzun süre iş ve dış çekişmelerden uzak kalmalı, memleketi ekonomik olarak kalkındırmalı ve orduya ıslah etmelidir.

Kâzım KARABEKİR imparatorluktaki gayri-müslim ve gayri-Türk unsurların Osmanlı'dan ayrılma temayüllerini sezmiştir. Bu yüzden takibedilecek yolu da şöyle belirlemiştir: Memleketin ıslahına ve imarına

(12) KIRZIOĞLU, Kâzım Karabekir, s.13.

Anadolu'dan başlanacak, yapılacak hizmetler Anadolu'ya hasredilecektir. Karabekir bunları şöyle belirtiyor: "... Trakya ve Anadolu'yu esas Türk vatani addiyle Osmanlı umran ve servetini bu hudut içerisinde toplamak, dahili siyasetimizin gizli temeli olmak sırası gelmiştir. Rumeli ve arabistan'ın uzun zaman bizde kalmasına artık imkân görmüyorum. Islâm ırkları bile bizden ayrılmak fikrindedirler... Osmanlı imparatorluğunun inhilali karşısında öz Türk unsuruyla meskun yerlerin de felâkete düşmesine karşı şimdiden şu tedbirler alınmalıdır :

1. Demiryolları ve her türlü müessesat bu bölgede vücuda getirilmeli ve bunun dışında yapılması zaruri olan kışla, depo gibi resmi binalar kerpiçten yapılmalıdır.

2. Ordunun harp kabiliyetinin yükseltilmesine büyük ehemmiyet verilmelidir(13).

1913 yılında genç binbaşı Karabekir tarafından kaleme alınan ve askeri şura'ya da gönderilen bu fikirlerin isabetliliğini olayların seyri ve tarih göstermiştir.

(13) Kâzım KARABEKİR, İstiklâl Harbinin Esasları. Sinan Matbası ve Neşriyat Evi, 1933-1951, İst. s. 20

Osmanlı Devleti, Balkan harbi mağlubiyetinden sonra orduyu ıslah çalışmaları için Almanlar'dan yardım istedi. Alman Genelkurmayı da bu isteği uygun buldu ve Türkiye'ye General Liman Fon SANDERS başkanlığında kalabalık sayılabilecek bir talim-eğitim heyeti gönderdi.

İstanbul'a dönüşünden sonra Balkan savaşları sırasında zarar-zıyan ve tazminatı tesbit etmek için kurulan ve Türk-Rus ve Bulgarlardan oluşan komisyona Türk temsilicisi olarak seçildi. Zira Rusça ve Bulgarca biliyordu.

Ancak daha sonra General Liman Von SANDERS başkanlığında, Türk ordusunu ıslah amacıyla gelen Alman Askerî Heyeti İstanbul'a gelince Karabekir iyi Almanca bilmesi sebebiyle bu komisyondaki görevinden alınarak, istihbarat şubesi müdür yardımcılığı görevine getirildi. Daha sonra da aynı istihbarat şubesinin Harekât Dairesi amirliğine getirildi(14).

Liman Paşa başkanlığındaki bu heyetin geliş amacı Osmanlı ordusunun talim ve terbiyesi ile meşgul olmak olduğu halde bu heyetteki Alman subayları askerlerin ruh haletleri ve maneviyatları ile de ilgilenmeye

(14) KIRZIOĞLU, A.g.e., s.13

ruh haletleri ve maneviyatları ile de ilgilenmeye başladılar. Bundan daha önemlisi de bu subayların gayretleri sonucu Türk ordusu içinde önemli mevki ve sorumlulukta bulunan Paşa'ların koyu denilebilecek bir alman hayranı olmalarıydı.

O zamanın iki lideri sayılan Enver ve Cemal Paşa'lar, özellikle de Enver Paşa, tamamen Almanlara bağlanmış ve Almanların etkisine girmişlerdir.

Enver Paşa ile Kâzım Karabekir yaş olarak emsal sayılır . Enver Paşa, Karabekir'den bir sınıf ilerdedir. Her ikisi de beraber kurmay yüzbaşı olarak görev yapmışlardır. Fakat kısa bir süre sonra Enver Bey rütbeler atlamış, çok çabuk terfi etmiş, hele saraya damat olunca da emsalleri henüz "Yarbay" rütbesindeyken kendisi "Korgeneral" olmuştur. Fakat Karabekir ve Enver Bey'in arkadaşlıkları hep devam etmiştir. Ancak Enver Paşa'daki aşırı Alman hayranlığı ve taraftarlığı Karabekir'i daima üzmüştür. Karabekir'e göre, ülkenin kaderi üzerine söz sahibi olan bir şahsın Almanlara teslim olurcasına bağlanması memleket için büyük tehlikeler doğurabilir. Zaten görev olarak da istihbarat Şube Müdürlüğünü yaptığı için, mümkün olduğu ölçüde Enver Paşa'yı Liman Von Sanders Paşa'nın

etkisinden uzak tutmaya çalışmış ve eski arkadaşı yeni komutanı Enver Bey'e daima memleketle ilgili gerçekleri söylemiştir.

Liman Von Sanders Paşa da Karabekir'in bu temkinli ve uyakink tutumundan rahatsız olmuştur. Karabekir'in Enver Paşa'yı etkileme gayretlerini sezdiği için o da Enver Paşa'ya Karabekir'de bir Alman düşmanlığı varmış telkinini yapmaya başlamıştır.

Bu sıralarda, yani 1914 yılı başlarında Avrupa'da siyasi durum karışmaya başlamıştır. Artık bir dünya savaşının çıkacağına dair işaretler gözükmeye başlamıştır bile. O sıralarda "Yarbay" türbesinde olan Kâzım Karabekir, Türkiye'yi çıkacak olan savaşın dışında tutmak fikrindeydi. Bu fikrini de her vesile ile Enver Paşa'ya telkin ediyor ve savaşa girmek yerine İtalyan ve Balkan savaşlarından alınan yaraların sarılarak ordunun ıslah edilmesi gerektiğini söylüyordu. Karabekir'in bu fikirleri Liman Von Sanders'i rahatsız ediyor ve Karabekir'in bu konuda Enver Paşa'yı etkileme gayretleri Liman Von Sanders'in gözünden kaçmıyordu. Ona göre ne şekilde olursa olsun Karabekir'i Enver Paşa'nın yanından uzaklaştırmak lâzımdı.

Alman generalinin istek ve çabalarıyla Karabekir I.dünya savaşı öncesinde uzunca sayılabilecek bir görevle Avrupa'ya gönderildi. Böylece de Enver Paşa, Karabekir'in Liman Paşa'ya göre menfi sayılan fikirlerinden uzaklaştırılmış oluyordu. Bu gezi aslında Karabekir için de çok yararlı olmuştur. 28 Mayıs 1914'de başlayan bu dış görev Viyana, Münih, Hamburg, Paris ve İsviçre'yi kapsamaktadır. Karabekir'in görevi o yerlerdeki askeri ateşelerin nasıl çalıştıklarını yerinde tetkik etmektir. Ancak Karabekir bu seyahat sırasında özellikle Almanları kendi ülkelerinde görerek Almanların bilim, gelişme ve emelleri konusunda geniş fikirler edinecektir. Karabekir bu seyahatinde Avrupa'daki öğrencilerimizin durumlarını yakından incelemek ve Yunanlıların Hamburg'da yaptırmakta oldukları "Salamin" zırhlısını incelemek gibi görevler de yapmıştır(15).

(15) KANDEMİR, Kâzım Karabekir, İstanbul, 1949, s.106.

B- I. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA ASKERİ FAALİYETLERİ

28 Haziran 1914'de Avusturya-Macaristan veliahdına Sarayova'da suikast yapıldığı sırada Karabekir dış görev sebebiyle Paris'te bulunmaktadır. Paris'ten birkaç gün için İsviçre'ye gider. Avrupa'da durumun bir genel savaşa gitmekte olduğunu bu gezilerinde hemen kavramıştır. Niyeti tekrar Paris'e geçerek 14 Temmuz'da Fransızların millî bayramları için hazırladıkları muhteşem resmi geçidi izlemektir. Fakat durumun ciddiyetini kavrayınca hemen ülkesine dönmek ister ve 11 Temmuz'da Paris'ten ayrılarak 14 Temmuz'da İstanbul'a gelir.

İstihbarat Şube Müdürlüğü görevine başlar. Avrupa'da genel bir savaşın çıkacağı intibasını edindiğinden, bu fikir ve görüşlerini Enver Paşa ile Hafız Hakkı Bey'e anlatır. Bu nazik durumda çok tedbirli olunması gerektiğini ve istihbarat Şube Müdürü olması sebebiyle olup bitenlerden kendisinin de haberdar edilmesini ister. Ona göre yapılacak işlerin en önemlileri İstanbul ve Çanakale boğazlarını kuvvetlendirmek, oralardaki kuvveti takviye etmek ancak savaşa girmekten kaçınmaktır(16). Oysa koyu bir Alman tarafları olan ve Liman Von Sanders Paşa'nın dümen suyunda giden Enver Paşa seferberlik hazırlıklarını yapmaya başlamıştır bile. İşte o günlerde

(16) Kâzım KARABEKİR, Cihan Harbine Neden,Nasıl Girdik? Nasıl idare Ettik? İst.1937, c.I, s.66.

durumu anlayan Karabekir, Harbiye Nazır'ı olan Enver Paşa'yı ziyaret ederek ona şu iki teklifte bulunur:

"- Mademki cihat ilânı düşünülüyor, o halde Genelkurmay'-dan Almanları uzaklaştırınız". Enver Paşa'nın kimleri getirelim?" sorusuna da şu karşılığı veriyor: "-Vazife verilecek zevatın şu veya bu olması mühim değildir. Asıl mühim olan Genelkurmay'ın Türkler tarafından idare edilmesidir." Karabekir'in ikinci teklifi de şudur: Bu kış büyük harekâtlara girişmeyelim. Anadolu'da hudutlara doğru yol yaparak ve mevcut yolları tamir etmekle meşgul olalım. Harbe girilecekse bile en sonunda girelim"(17).

Oysa Enver Paşa, Almanların kesin zaferine çoktan inanmıştır. Ona göre Alman orduları yıldırım süratiyle Fransa'yı ezecekler ve onu saf dışı bırakacaklardır ki bu da savaşın kaderini değiştirecektir.

Karabekir, Enver Paşa'nın fikrini değiştirmeye çok çalışır. Bu konudaki fikirlerini devamlı tekrarlar. Hatta bir ara bizim Almanların safında savaşa katılmamızı gerektiren gizli bir ittifak olduğu düşüncesini bile dile getirir. Fakat Karabekir'in bütün çabaları Osmanlıların harbe girişini engelleyemiyor ve Osmanlı Devleti de harbe giriyor. Şunu da hemen söylemeliyiz ki Karabekir'in asıl

(17) KARABEKİR, A.g.e., c.2, s.34.

faal askerlik hayatı tam anlamıyla I. Dünya savaşı arefesinde başlamaktadır.

Daha önce de söylendiği gibi Kâzım Karabekir I.Dünya savaşına kadar çok çeşitli yer ve görevlerde bulunmuştur. Onun bulunduğu bu görevler ruhunda ve yapısında olan askerlik ve komutanlık meziyetlerini geliştirmiş ve çok kuvvetli olan sezgi ve değerlendirme gücü sayesinde çok büyük tecrübeler kazanmasını sağlamıştır. Ali Fuat Cebesoy Karabekir'in bu yıllarını şu şekilde çok güzel özetlemektedir: "...Karabekir, daha genç bir erkâıharp zabiti iken bile kıta hizmetlerinde, Mekteb-i Harbiye muallimliğinde istikbalin en iyi bir kumandanı olacağını kabiliyetleriyle, meziyetleriyle gösteriyordu. Meşrutiyet ilân olunduktan sonra erkâıharbiyelilerde ve kıtalarda çalışmaya devam etmiş olan genç Karabekir, daha, küçük rütbelerde bile zekâsıyla ve dirayetiyle âmirlerinin dikkatini çekmişti..."(18).

Askerî yönetimde, âmir ve komutan durumunda olanlarla, astların durumları çok farklıdır. Karar verme noktasında bulunan amirlerin yetki ve sorumlulukları çok fazladır. Bu yüzden de başarı yada başarısızlık genellikle onlara ait olur. Karabekir I. Dünya savaşına kadar

(18) KANDEMİR, Kâzım Karabekir, İstanbul, 1948.
Sinan Neşriyatevi. s.14.

genellikle hep ast olarak görev yapmıştır. Bu dönemlerde faal görevler almış ve aldığı her görevi yerine başarılı bir şekilde getirmiştir. Amirlerinin getirdiği her mesele hakkında aynı görüşleri paylaşmadığı zamanlar çok olmuştur. Ama o hiçbir zaman askeri terbiye ve hiyerarşinin dışına çıkmamış, benimsemediği durumlarda bile amirlerinin, üstlerinin görüşlerini, kendinden ast durumunda olanlara kendi görüş gibi aktarmıştır. Zaman zaman üstüne düşen görevleri amirlerinden veya üstlerinden emir gelmesini beklemeden yerine getirmiştir. Çok iyi bir belge ve bilgi toplayıcı olan Karabekir hemen hemen her görevde üstlerini sözlü veya yazılı günlük raporlarla bilgilendirmiştir. Kendi çalışmalarından da daima üstlerini haberdar etmiş ve böylece askeri hiyerarşideki bilgi akışını sağlamaya özen göstermiştir.

Ast olarak görev yaptığı dönemlerde de hiçbir zaman idealizminden ve milliyetçiliğinden vazgeçmemiştir. Kendisi gibi vatan ve milletin kurtuluşu ve selâmeti konularında hassas olan arkadaşlarıyla devamlı irtibatta olmuş ve bu gibi düşüncelere sahip olan astlarına zarar gelmemesi için de çok gayret göstermiştir. Daha Harb Okulunda öğretmenlik yaptığı sıralarda 1907 yılında yüzbaşı (Kolağısı) rütbesindeyken, okulda bir zararlı yayın aramasına katılır. O dönemde "...ele geçen "evrak-ı

muzırırâ"yı hemen saraya ihbar ederek puan almak modadır. Karabekir arama sırasında öğrencilerden birinin dolabında "La Liberte" (Hürriyet) adlı bir kitap bulur. Kitabı dolabın içinde görünmeyecek bir yere kaldırır ve içine de bir not yazar: "...Bu kitabı buradan kaldır, evine götür ve orada oku, burada tutma, başına iş açarsın"...(19).

Yine Karabekir, Genelkurmay'da II. Şube Müdür yardımcılığı yaparken Şube Müdürü görevinde bulunan Alman Yarbay'ın, M.Kemal gibi farklı düşünecek olan Osmanlı Paşalarına ait eleştirilerini teferruatlı bir şekilde ve gerekli terkiflerini de ihtiva eden mektuplar ve ihbar yazıları göndermiştir. Bunlardan birini de o sarılarda Soyfa'da askerî ateşe olan Kur.Bnb.Mustafa Kemal'e göndermiştir(20).

1 Mart 1914 tarihli Padişah "irâde"siyle "Edirne Kalesi muharebelerinde görülen iyi hizmetleri ve fedakârlıklarına karşılık olarak Kâzım Karabekir'e "iki yıl kıdem zammı" ve "Dördüncü Rütbeden Osmani Nişanı" verildi. Ayrıca görevi de yükseltilerek "Genelkurmay İkinci Şube" yani istihbarat Şubesi müdür yardımcılığına ve de "Birinci Kısım" yani Harekât Dairesi Başkanlığına getirildi(21)

(19) KANDEMİR, a.g.e. s.40 (Anlatan Çorum Milletvekili A.R.EREM).

(20) KIRZIOĞLU, a.g.e. s.13.

(21) KIRZIOĞLU, a.g.e. s.14.

Daha sonra bu ikiz görevini sürdürürken bir soruşturma sebebiyle görevli olarak Konya'ya gönderildi. İstanbul'a tekrar dönüşünde de 45 gün kadar sürecek bir Avrupa seyahatine çıktır. Seyahat esnasında Avusturya Velihatının öldürülmesi üzerine bir dünya savaşının yaklaşmakta olduğunu sezerek İstanbul'a döndü. 3 Ağustos 1914'de Gen.Kur. İstihbarat Müdürü olarak çalışmalara başladı. 29 Kasım 1914'de "Üç yıl Hazari Kıdem Zammı" alarak Yarbay oldu. 1915 yılının 6 Ocak günü bir tümen kuvvetinde olan "Birinci Kuvvei Seferiyye" nin komutanı olarak İran harekâtına görevlendirildi. Birliği ile beraber yola çıkan Karabekir Halep'e ulaştığı sırada, Sarıkamış'da 3. ordunun büyük bir felakete uğraması sonucu, komutasına verilen kuvvetlerin Doğu Cephesine aktarıldığını, kendisinin de Süleyman Askeri Bey'in yerine Irak havalisi kuvvetleri kumandanlığına ve Basra Valiliğine atandığını öğrendi. Halep'ten Bağdata geçti bu sırada, hasta olan Süleyman Askeri Bey'in iyileşmesi ve tekrar birliğinin başına geçmesi üzerine Kâzım Karabekir İstanbul'a çağrıldı.

İstanbul'a gelen Karabekir 6 Mart 1915'de 5.Kolordu-ya bağlı İstanbul-Kartal'da bulunan 14.Tümen komutanlığına atandı. Bu görevde iken Marmara denizi ve Karadeniz kıyılarının tahkimat işleri ile uğraştı.

14. Tümen bir müddet sonra Çanakkale'ye Gelibolu'ya gönderildi. 14. Tümen burada Seddülbahir ve Kerevizdere-si'nde Fransızlara karşı üçbuçuk ay kahramanca savaştı ve çok takdir topladı. Tümen komutanı Karabekir de "Muharebe Gümüş Liyâkat Madalyası, Harb Madalyası ile taltif edildi. Ayrıca Almanya 'da "İkinci Rütbe'den Kron dö Broş Kılıçlı Nişanı" aldı. Avusturya hükümeti ise "İkinci Sınıf Salib-Nişanı" ödülü verdi.

Ancak Çanakkale cephesinde düşmanların "taarruz savaşları" kırılarak yerini "Siper Muharebelerine" bırakması üzerine Karabekir Gelibolu'dan alındı ve İstanbul'daki I. Ordu Kurmay Başkanlığına tayin edildi. Ancak Karabekir'den daha kıdemli Alman subayların varlığını ileri sürerek bu atamaya itiraz eden Liman Fon SANDERS Paşa'nın çabalarıyla bu görevden alınarak Galiçya'ya gidecek olan ordunun kurmay başkanlığına atandı. Ancak bu arada Feld Mareşal Vonder GOLTZ Paşa, Irak'ta İngilizlerle savaşan 6. Ordu komutanı olarak Bağdad'a atandı. Karabekir de, iyi derecede almanca bildiği ve daha önce Gen.Kur.da Alman uzmanlarla iyi bir şekilde çalıştığı için, bu 6. Ordunun kurmay başkanlığına atandı (10 Kasım 1915). Böylece Karabekir Irak'a ikinci olarak varmıştı. Kâzım Karabekir bu cephede İngilizlere karşı 6 ay boyunca savaştı. Bu arada Çanakkale'deki Gelibolu muharebelerinin-

deki üstün yararlıkları yüzünden "üç yıl savaş zammı" olarak Albay (Miralay) rütbesine yükseltildi. Albay rütbesini aldıktan sonra yine Almanya'dan ikinci defa olarak "Alman Demir Salib Nişanı" ve "Muharebe Gümüş İmtiyaz Madalyası" aldı(22). Karabekir Paşa, Irak cephesinde kendi kuvvetlerinden çok üstün durumda olan İngiliz kuvvetlerini yenerek büyük başarı kazandı. Karabekir'in emrinde olan tümen disiplini ve idari örgütlenmesiyle hemen dikkati çekiyordu. Bu arada Von der GOLTZ Paşa'nın inhası ile, savaşlarda gösterdiği başarılarından; Tümenin disiplin ve idaresinde görülen seçkin hizmetlerinden ötürü "Muhabere Gümüş İmtiyaz Madalyası" ile ödüllendirildi.

Bu arada 1916 yılının 6 Nisan'ında GOLTZ Paşa; İngiliz ordusunun Kütulamâre'de kuşatılıp yenilmek üzere olduğu bir sırada, Osmanlı ordusunda beliren tifüs salgınından öldü. Yerine Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa geçmişti. Kâzım Karabekir de o sıralarda Kütulamâre'yi kuşatmakta olan 18. Kolordunun komutanlığına tayin edildi. Karabekir Halil Paşa'ya durum ve izlenecek stratejilerle ilgili son derece yerinde ve akıllı tekliflerde bulundu. Fakat asıl komutan Halil Paşa olduğundan

(22) KIRZIOĞLU, a.g.e. s.15.

o, bu teklifleri benimsemedi. Karabekir'in tekliflerinden biri de 18. Kolordunun Dicle nehrinin batısına alınmasıydı. Oysa Halil Paşa bunu uygun görmemişti. Fakat üstün sayı ve kuvvetteki İngilizlerin saldırısı ile, Dicle'nin batısına alınamayan 18. Kolordu çok zayıf verdi. Bu durum karşısında da Karabekir Halil Paşa'ya yeni tekliflerde bulunamaz oldu.

Karabekir, 8 Şubat 1917'de Irak cephesindeki başarılarından ve üstün hizmetlerinden dolayı yeniden "Altın Muharebe Liyakat Madalyası" ile ödüllendirildi. Ayrıca "iki yıllık seferi kıdem zammı" verilerek taltif edildi. Bu ödüllerde Halil Paşa'nın da inhası vardı. Ancak Karabekir muharebeler sırasında taktik ve stratejik yönden çok yerinde olan tekliflerine itibar edilmemesi ve bu önerilerinin reddi üzerine komutanlığa yeni önerilerde bulunamaması sebebiyle üst komutanlıktan Irak cephesinden başka yere naklini istedi. Bu isteği üzerine Karabekir birbuçuk yıl kalarak üstün başarılar gösterdiği Irak cephesinden İstanbul'a çağrıldı. Karabekir Bağdat'tan Adana'ya geldiği sırada kendisine yeni görevi bildirildi. Kâzım Karabekir'in yakın arkadaşlarından biri olan Kurmay Albay Cafer TAYYAR, Rus-Kafkas ordusunun Vangözü, Muş, Bitlis, Çabakçur cephesini korumakta olan 2. Ordunun 2. Kolordu komutanlığına tayin edilmişti. Kâzım Karabekir ve Cafer Tayyar daha önceleri o devirlerde mümkün olan

karşılıklı yer değiştirme (be-cayış) dilekçesi vermişlerdi. Her ikisinin de yer değiştirme istekleri kabul edildi. Böylece 8 Nisan 1917'de Cafer Tayyar Irak'taki 18. Kolordu komutanlığına; Kâzım Karabekir de Kafkas cephesi 2. Kolordu komutanlığına tayin edildiler. Kâzım Karabekir, Adana'da bu haberi alınca İstanbul'a geçmeden trenle Mardin'e ve oradan da Diyarbakır'a geçerek Lice'de bulunan 2. Kolordu komutanlığı karargâhına vardı ve yeni görevine başladı(23).

Kâzım Karabekir daha Albay rütbesindedir. Bu rütbeye yükselişi de aldığı görevlerdeki üstün başarılarına istinaden üstlerinin verdikleri sicil ve aldığı nişan, madalya ve kıdem zammı yoluyla olmuştur. Karabekir'in devre arkadaşları henüz Binbaşi rtbesindedirler. Bu durum bile Karabekir'in askerlik sahasındaki kabiliyetini göstermeye kâfidir. Ancak 2. Kafkas kolordu komutanlığına atanıncaya kadar Karabekir hep kendisine verilen emirleri uygulamak; verilen emirler ve daha önceden belirlenen taktik ve stratejilerle kendisine bağlı birlikleri sevk ve idare etmiştir. Bunda da ne kadar başarılı olduğu ortadadır.

2. Kafkas kolordu komutanlığına gelmesiyle birlikte

Karabekir'in askerlik hayatında yeni bir dönemin başlayacağını söyleyebiliriz. Karabekir iyi bir komutanın bütün özelliklerini bu cephede ve bu görevde gösterecektir. Hattâ denilebilir ki Karabekir'in asıl ve önemli askeri başarıları bu bölgeye atandıktan sonra başlamıştır. Bu sözkonusu başarıların ne olduğu ve nasıl olduğu ilerde ele alınacaktır. Ancak biz burada Karabekir'in askerlik hayatında bir dönüm noktası sayabileceğimiz bu göreve gelinceye kadarki dönemde ortaya çıkan askeri kişiliğini olaylara göre incelemek istiyoruz.

C- KAZIM KARABEKİR PAŞANIN BU DÖNEME AİT ASKERİ ÖZELLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Karabekir Paşa'nın komutanlık özelliklerini incelemeden önce "Komutan" ve "Komutanlık" mefhumları üzerinde durmak yerinde olacaktır.

"Komutanlık" bulunulan makamın vermiş olduğu yetkileri kullanmaktan ibaret bir işlev değildir. Yani yetki kullanılabilir bir makama atanan herkes "Komutan" olmaz. Zira komutanlık sadece bir atama işi de değildir. Her atamayla gelen ve kendisine verilen yetkileri kullanan "Komutan" diyemeyiz. "Üst" deriz. "Amir" deriz. "Komutan" kelimesini de sözde kullanırız ama her üst'ün, her amir'in komutan olamayacağını da biliriz. O halde

komutanı "En küçük birlikten en büyüğüne kadar, çeşitli düzeydeki birliklere komuta eden, komuta ettikleri birliklerin her türlü sorumluluğu üzerine alan, kanun ve yönetmeliklere kendisine verilen yetkileri hiçbir etki altında kalmadan gereken yer ve zamanda kullanabilen subaylara KOMUTAN denir diye tarif edebiliriz(24). Elbetteki komutanlar arasında da komuta ettikleri birliklerin çapına göre rütbe, sorumluluk, tecrübe ve bilgi farklılıkları olacaktır. Rütbeler büyüdükçe, komuta edilen birliklerin çapı da o oranda büyüyecek, sorumluluk artacaktır. Ancak hangi rütbe ve hangi birlikte olunursa olunsun ilerde incelemeye çalışacağımız komutanlık nitelikleri hiçbir zaman değişmeyecektir.

Komutan, komuta ettiği birliğin, barışta ve savaşta, hem eğitici, hem öğretici, hem yönetici ve hem de gözeticisidir. Bu yüzden komutanlık büyük bir haslettir. Yalnız rütbe ve makam sahibi olmakla komutan olunmaz. Kim, bilgisiyle, kuvvetli iradesiyle, adaletli, tutum ve davranışlarıyla kütasına sahip çıkabiliyor, kütasını peşinden sürükleyebiliyorsa işte gerçek komutan odur. Bazılarına göre "Komutan" anlayış ve uygulama yeteneğine sahip olan, öğrenim ile bunu geliştiren ve kendisine verilen yetkileri kullanabilen kimsedir.

(24) Komutan ve Nitelikleri. Genkur.As.Tar.ve Strat. Etüd Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 1979, s.2.

Bazılarına göre de "Komutanlık" meziyetleri doğuştandır. Gerçek komutan doğuştan itibaren komutanlığın bazı temel niteliklerine sahiptir. Bu kimse eğitim ve tecrübe ile, komutanlığın diğer niteliklerini de kazanır ve o zaman gerçek komutan olur.

Biz bunlardan ikinci görüşe katılıyoruz. Zira tarihte görüyoruz ki, bütün imkânlar elinde olduğu ve şartların da elverişli olduğu hallerde bile çok kimse iyi bir komutan olamamıştır. Elbette bir harekâta başlamadan önce, o harekâtın nasıl yapılacağını, nasıl yürütüleceğini tesbit etmek için plânlar yapılır. Bu plânları yapanlar da hiç şüphesiz üstün bilgi ve beceriye, derinlemesine görüş sahibi olan değerli insanlardır. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, yapılan plânlar ne kadar mükemmel olursa olsun, sadece bu plânlarla zafer kazanılmaz. Asıl olan yapılan plânlara göre harekâtı sevk ve idare etmek, uygulama sırasında ortaya çıkan çeşitli durumlar ve olaylar karşısında nasıl hareket edileceğini düşünerek süratle karar vermek ve bunu azimli bir şekilde uygulamaktır. Komutanlık dediğimiz de budur.

Biz Kâzım Karabekir'in bu tür bir komutan olduğunu söylüyoruz. Onun bu döneminde ortaya çıkan bariz komutanlık vasıflarını da şöyle sıralayabiliriz :

1- MİLLİ ŞUUR VE SORUMLULUK

Daha önce de söylendiği gibi bu devre, Karabekir'in askerî karakterinin dolayısıyla da şahsiyetinin oluşmaya başladığı ve giderek oluştuğu devredir. Gerçekten de Karabekir'in özellikle son rütbelere doğru baskılara aldırılmadan doğru olduğuna inandığı şeyi yaptığını görüyoruz. O, şartlara bakmadan her zaman savunduğu değerlere uygun davranışlarda bulunmuştur. Bu davranışlar da onun karakterinin bir göstergesidir. Karabekir güçlü karakteri sayesinde ne istediğini her zaman bilmiş ve istediğini elde edecek enerji, şahsi disiplin irade ve morale de hep sahip olmuştur. Karabekir komutan olarak daima ülke ideallerine sıkıca bağlı, birliğine inanmış ve sadık, şahsi sorumluluk sahibi, bencillikten uzak hizmet değerlerini geliştirmiş biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu birinci devrede, I. Dünya savaşı arefesinde Osmanlı Devletindeki Türk olmayan unsurların ayrılık fikirleri büsbütün açığa çıkmaya başlamıştır. Durumun gittikçe vahim bir hal aldığından farkedilen Karabekir "yakın gördüğü bir yıkın karşısında Türklüğü korumak ihtiyacını" duyar. Onun bulduğu ideal şudur... "Avrupa'da Trakya, Asya'da da Anadolu millî hudutlarımızın içi biz Türklerin vatandır... Bu hudutların dışında kalan unsurların bizden ayrılmalarını intac edecek büyük hadiselerle karşılaşa-

cağımız zamanlar pek uzak değildir. Bunun için şimdiden millî servetimizi ve millî kudretimizi mahrem olarak mahirane bir tarzda bu Türk hududunun içine yerleştirmek ve onun hudutlarını müdafaa için her şeyi düşünmek zamanı gelmiştir..."(25). O zamanki devlet idarecilerince pek kavranamayan bu idealin ne kadar isabetli bir düşünce olduğu ancak savaşın sonlarına doğru anlaşılabilmiştir. Fakat Karabekir daima bu idaele bağlı kalmış ve üstlerini bu konuda her fırsatta ikaz etmiş ve onların bu gerçekçi ideali görebilmelerini sağlamaya çalışmıştır.

İster ast birliklerin komutanı, ister üst birliklerin komutanı olsun, her gerçek komutanda bulunması gereken bir özellik de şahsî sorumluluktur. Şahsî sorumluluk komutanın verilen bütün görevleri, bütün kabiliyetini kullanarak yerine getirmesi, resmî ve gayri resmî bütün yükümlülüklerle bağlı kalması ve eline geçen fırsatları değerlendirmesi yükümlülüğüdür. Üst seviyede komuta kademesine gelinceye kadar olan devrede de Karabekir'deki sorumluluk duygusunun çok gelişmiş olduğunu görüyoruz.

Öğrencilik yıllarında başlayan bu sorumluluk duygusu onu hep sorumlu davranmaya itmiş, öğrencinin asıl görevi-

(25) KARABEKİR, Cihan Harbine Neden, Nasıl Girdik ve Nasıl İdare Ettik? 2. kitap, İst.1937, s.34.

nin çalışmak olduğunu bildiğinden Karabekir "Bütün öğrenimi boyunca sınıf birincisi olmuş ve 1905'de Harp Akademisinden sınıf birincisi olarak mezun olmuştur"(26). Mezuniyetten sonra çok yüksek notlara sahip olduğu için Akademi'de öğretmen olarak bırakılmak istemiş ancak o, gerçek bir komutanın kıtaları tanınması gerektiğine inandığı için, çok daha rahat edeceği bu görevi istememiş, kendi isteği ile iki yıllık stajını 3. Ordu'da Manastır da yapmıştır(27). Karabekir'in Manastır'da görevdeyken Osmanlı Devletinin, Osmanlı halkının yıkılışa doğru gittiğini, özellikle de Osmanlı Ordusunun "âciz ellerde ve alaylı subaylar idaresinde günden güne zayıfladığını(28)" görerek birşeyler yapmak sorumluluğunu duyar ve Manastırdaki görevi sırasında sohbetleri ve değerlendirmeleriyle hemen önplâna geçer ve orada Enver Bey'le temas kurar. Enver Bey'e "Ordunun bazı (temel) olmadığını, silâh ve teçhizatın, talim ve terbiyenin Balkan devletlerinden çok aşağıda olduğunu" izah eder ve "Kurmay arkadaşların aralarında anlaşarak plânlı hareket etmelerinin lüzumuna" Enver Bey'i ikna eder(29). Daha kıta'ya yeni çıkmış olan Karabekir, sorumluluk hissiyle Osmanlı

(26) KARABEKİR, İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1896-1909, a.g.e., s.10.

(27) KARABEKİR, a.g.e., s.83

(28) KARABEKİR, a.g.e., s.28.

(29) KARABEKİR, a.g.e., s.105

Devletindeki bu gidişe dur demenin lüzumunu hissetmiş ve bu yolda çalışmalara başlamıştır. O kadar ki "İstanbul'daki saray idaresini, millî idareye çevirebilecek bir "Hürriyet Ordusu" kurulması ve bu ordunun "tehlikenin elle tutulur bir şekle girdiği görülür görülmez, kuvveti komutanlarla İstanbul'a gönderilmesi" hususunda Enver Bey'le anlaşmışlardır(30).

2- AÇIK SÖZLÜK

Karabekir'in bu dönemde, hatta bundan sonra da devam eden, en önemli özelliklerinden birisi de üstlerine karşı mütelaalarını açıkça hiç çekinmeden söyleyebilmesidir.

Karabekir 1914 yılı Temmuz ayının 14'ünde gittiği Avrupa seyahatinden döner. Görevi Genelkurmay İstihbarat Şubesi Müdür Yardımcısıdır. Hemen görevine gider ve o zaman Harbiye nazırı olan Enver Paşa'nın yanına girer. Avrupa'da gördüklerini ve mütelaalarını anlatır. Bir dünya savaşının yakında çıkabileceğini bildirir. Enver Paşa aksi kanaattedir. Ancak Karabekir ısrarlıdır. Rusların bir dünya savaşına hazırlık için, şark vilayetlerinden, sahillerimizden ve özellikle de İstanbul'dan çok

(30) KARABEKİR, Kâzım, İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909, İstanbul, 1982. s.107.

sayıda erzak, hayvan vesaire gibi malzeme satınalma faaliyetlerinin olup olmadığının araştırılmasını ister. Böylece hem vaktinde tedbir alınacak hem de Rusya'nın maksadı hakkında fikir sahibi olunacaktır. Enver Paşa cevap verir: "...-Sen olurşey değilsindir bilirim Kâzım! Birşeye mim koydun mu, onu evirir çevirir mutlaka kabul ettirmeye çalırsırsın ! İşte bu teklifini çok nünasip buldum..."(31).

Fakat Almanlar, Genelkurmayı'ın bütün şube müdürlüklerine kadar ele geçirmişlerdir. Enver Paşa'yı istedikleri gibi diğer Türk kurmaylardan tecrit edebilmekte ve onu istedikleri gibi idare etmektedirler. Karabekir bu durumu görünce, gerektiği her zaman mütalaalarını Enver Paşa'ya serbestçe söylemeye karar verir. Hatta bunun sonunun Genelkurmay Karargâhından uzaklaştırılarak uzak bir göreve gönderileceğini tahmin ederek yapacaktır(32).

1914 yılının Ağustos'unda Genelkurmay İstihbarat şubesinde bütün eski elemanlar başka görevlere alınır. Almanlar'ın isteğiyle Karabekir'in şubesinde de sayı azaltılır 3 odayı dolduracak personel 3'e indirilir ve eski elemanlar alınarak bu işlerde hiç görev yapmamış

(31) KARABEKİR, Cihan Harbine Neden, Nasıl Girdik ve Nasıl Ettik. İst. 1937, I.Kitap, s.46.

(32) KARABEKİR, a.g.e., s.50.

olan Bükreş ve Atina'daki subaylar verilir. Bu artık istihbarat bilgilerinin Almanlardan alınması demektir. Bu emir geldiği zaman Karabekir hemen I.Başkan Hafız Hakkı bey'e gider. Durumu anlatır. Bu emrin derhal düzeltilmesini ister. Normal olarak Hafız Hakkı Bey'in de yapması gereken Alman Başkan'ın haberi olmadan Enver Paşa'yı ikaz etmektir. Ancak Hafız Hakkı Bey Karabekir'e hak vermekle beraber Alman subayların biryerde kontrolünde olan Enver Paşa'ya durumu anlatamaz. Karabekir'i Enver Paşa'ya gönderir. Karabekir Hafız Hakkı Bey'e söylediklerini aynen Enver Paşa'ya da söyler. Enver Paşa emrin Karabekir'in istediği şekilde tashih edilmesini ister ve gerçekten de emir düzeltilir. Karabekir'in şubesi azaltılmaz, takviye edilir(33). Karabekir'in mütalaalarını açıkça söylediği, hatta Enver Paşa'nın aksi kanaatte olduğu durumlarda bile hiç çekinmeden söylediği örnekler pek çoktur. Ancak bir tanesinden daha bahsetmek istiyoruz. Cihad ilânının ertesi günü Enver Paşa Karabekir'e bir soru sorar. Bu soruyu soruşta bile kendisinin buna inandığı açıkça görülmektedir. Soru şudur: "- Kâzım! Kaşım'daki beyazlığın biç cihangirlik alâmeti olduğunu söylüyorlar! Sen ne dersin?" Almanların ve etrafındaki

(33) KARABEKİR, Cihan Harbine Neden, Nasıl Girdik? ve Nasıl Ettik. İst. 1937, II.Kitap, s.183

rütbe ve ikbal peşinde olanların Enver Paşa'yı da inandırdığı ve onun kaşında bulunan bir santimetre karelik beyazlıktan bahsedilmektedir. Karabekir'in cevabı şöyledir: "... Size karşı hürmet ve samimiyetimin derecesini takdir ettiğiniz için sözlerimin sizi ve dolayısıyla memleketimizi siyanet bakımından bir hasbihal mahiyetinde olacağını da kabul buyurursunuz. Tarihte kâhinlerin, münecimlerin ne büyük rol oynadıklarını biliyoruz. Bazı hükümdarların bunların kehanetleriyle cihangir oldukları da vakidir; fakat daha liyakatli oldukları halde aynı kehanetler, bazı hükümdarları da atıldıkları maceralarda mahv ve perişan etmiştir. Tabii bu hükümdarların arkasından yürüyen milletler de ya cihangir olmuşlardır yahut da felaketlere düşmüşler ve bir daha bellerini doğrultamamışlardır... Fakat bugün artık bu gibi kehanetlerin ilmin hudutları arasında yeri yoktur. Kehanetler artık siyasi maksatların istihsalinde kullanılan bir aldatma vasıtası olmuştur... Bugün zatı-alinizin bu gibi kehanetlere ihtiyacı yoktur. En yüksek mevkidesiniz. Vaziyet de size daha birçok şerefli hizmetler hazırlamış bulunuyor. Fakat kurmaylarınızın ilmi hesaplarından ayrılarak bir takım çapraşık hislere kapılmakla şahsınızı ve memleketi felakete de götürebilirsiniz... Cihad ilân ettik. Fakat Almanlar şimdi bizden tâkatimizin üstünde istila hareketleri isteyeceklerdir. Bunların sizin kumandanızla

mümkün olacağı hakkında kehanete başladıklarını sanıyorum... Size bütün samimiyetimle yalvarıyorum, eğer elinizle veya sair suretle falınıza baktırdınızsa katıyen söylenen şeylere inanmayın. Bunun mürettep bir propaganda olduğunu kabul edin ve zihninizden tamamiyle defedin. Hesaplı hareket etmek şartıyla zaten sizi pek şerefli işler beklemektedir... Şimdi size açık yüreğimle söylüyorum ki Almanlar sizi kendi hesaplarına maceralara sürüklemek için ortaya kaşınızdaki beyazlığın ifade ettiği manayı çıkardılar ve bunu herhangi bir vasıta ile söze telkine çalışıyorlar...(34).

Enver Paşa Karabekir'in bu cesur fakat çok samimi fikirlerini dikkatle ve sukunetle dinler ve kendisinin de buna inanmadığını söyler.

Liman Von Sanders, Karabekir'in amiridir. 4 Eylül günü Almanların Paris önüne ve Morn ırmağına varmaları Almanları çok ümitlendirir. Liman Paşa artık Bulgarların da Almanların safında savaşa katılacağını, bu yüzden Osmanlıların derhal savaşa girmelerinin gerektiğini anlatır ve Karabekir'e plânlarını açıklar. Bu plâna göre Avusturya, Macaristan ordusuyla birlikte Rusların sol kanadına yüklenilecek böylece Romanya'lılara karşı da etkili olunabilecektir. O zaman da Romanya'yı da beraber

(34) KARABEKİR, A.g.e. II. Kitap, s. 275.

götürme imkânı doğacaktır. Osmanlı kuvvetlerinin Kafkasya'ya, Mısır'a dağıtılması daha az askerî maksatlarla telif olunabilir. Karabekir plânı dinledikten sonra yine o açık sözlülüğü ile cevap verir: "... - Ekselans! Kumanda edeceğiniz ordunuzun talihini bir tek Yavuz'a nasıl bağlarsınız? Bu hareketin deniz safhası da, sonraki kara safhası da feci akibetler gösterebilir fikrindeyim. Romanyalıları gelince, ya hareketimiz aksi tesir yaparsa ne olacak? Hususıyla ordumuzun muvaffakiyetsizliği Romanyalıları da aleyhimize sürüklemeye sebep olursa Avusturya ordusuna yardım edelim derken işi daha fena bir maceraya koşmuş olmaz mıyız?..(35). Liman Paşa bu sözler karşısında irkiliyor ve şöyle diyor: "... -Demek sen de bu hareketin aleyhindedin(36).

Karabekir'in Enver Paşa'ya çok yakın olduğu ve Enver Paşa'nın güvendiği biri olduğu malum. Karabekir bir ast olarak, fikirlerini ve kanaatlerini çok iyi bildiği Enver Paşa'nın görüşlerine paralel görüşler ileri sürebilir, hatta onu, diğerlerinin ve Almanların yaptığı gibi bir Cihanşir olduğuna inandırabilir, bu suretle de kendisine çok önemli rütbeler, ünvanlar ve makamlar alabilirdi. Ama o bunu yapmamıştır. Hattâ bir keresinde Enver Paşa'ya

(35) KARABEKİR, a.g.e. II. Kitap, s.351.

(36) KARABEKİR, a.g.e. II. Kitap, s.352.

"...Şimdi cihad dahi ilân etmiş bulunuyorsunuz. Artık sadece Erkânı Harbiye reisini değil, şube müdürlerinizi de (Almanlardan temizleyerek) Türklerden seçmelisiniz. Bu günkü vaziyet (Hem Genelkurmay Başkanı hem de bütün şube müdürleri Alman subaylardır) orduya da halka da fena tesir yapıyor..."(37) diye bir teklifte bulunur. Enver Paşa'yı Alman olan Erkân-ı harbiye reisinin daima Alman genel karargâhının hesabına hareket edeceğine inandırır. Bunun üzerine Enver Paşa : "... O halde Erkân-ı harbiye reisliğine seni veya İsmet'i getireyim. İkinizden başka münasip kim var?(38) der. Bu durumda Karabekir'in Genelkurmay Başkanı olması bir an meselesidir. Ancak o, yine o açık sözlülüğü ile şöyle cevap verir: "- Maksadım hiç bir zaman kendimi arzetmek değildir. Ben henüz kendimi bu makam için pişmiş saymam. Kolordu Komutanlığı yapmakta olan kurmay subaylardan biri bu makam için pek münasip olur(39).

3- OLAYLARI DEĞERLENDİRME

Yukardaki olay bize Karabekir'in açık sözlülüğünü ve şahsî ikbal peşinde olmayıp vatan ve milletin selametini düşündüğünü gösterdiği kadar, askerî ve siyasî konulardaki değerlendirmelerinin çok gelişmiş ve isabetli

(37) KARABEKİR, Kâzım. A.g.e. II. Kitap, s. 277.

(38) KARABEKİR, Kâzım. A.g.e. II. Kitap, s. 278.

(39) KARABEKİR, Kâzım. A.g.e. II. Kitap, s. 278.

olduğunu da göstermektedir. Karabekir'in ileri görüşlü olduğu ve ileriye dönük tahminlerinin büyük bir isabetle doğru çıktığı daha "ast" sayılabilecek görev ve mevkilerde; yani bağımsız karar verebilecek ve onu uygulatabilecek görevlere gelmeden önce ortaya çıkmaya başlamıştır.

Karabekir, istihbarat şube müdürlüğü yaptığı sırada, dünya devletlerinin gidişinden ve olayların seyrinden çıkardığı hükümlerle 28 Mart 1914 tarihinde Enver Paşa'ya bir rapor verir. Bu raporda bir dünya savaşının yakın olduğu, böyle bir savaş çıkarsa, Osmanlı devletinin mecbur kalmadıkça tarafsızlığını bozmamasının gerektiği; bu tarafsızlığı sağlayacak en kuvvetli unsurların başında da, İngilizlere yaptırılan Sultan Osman harp gemisinin bir an önce ülkeye gelmesinin gerektiğini bildirir. Bir dünya harbinin, mevzi bile olsa, büyük devletlerin Rusya ve Avusturya'ya karşılıklı mühim tavizler vererek Avusturya'nın Selaniğe, Ruslar'ın da İstanbul'a çıkarma yapmalarının beklenmesini ayrıca İngilizlerin de Gelibolu yarımadasına yerleşmeye çalışacaklarını, itilâf devletlerinin de derhal boğazlara taarruzlarının muhtemel olduğunu bildirir(40). Henüz savaş işaretleri bariz bir şekilde ortaya çıkmadığı için bu rapor pek itibar görmez. Zira Enver Paşa, Almanların Boğazların başka ellere düşmesine

(40) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.38

razi olmayacaklarından emindir. Ayrıca, Sultan Osman savaş gemisi gelirse Karadenize hâkim olunacaktır ve böylece Rus tehlikesi de ortadan kalkacaktır(41). Oysa olaylar Karabekir'in görüşleri istikametinde gelişmiş ve Karabekir'in değerlendirmeleri doğru çıkmıştır.

Karabekir, cihan savaşı öncesi görevli olarak yurtdışına çıkmıştır. Orada siyasi ve askerî durumu yakından incelemiş ve daha önceki raporunda belirttiği cihan savaşının çok yakın olduğuna iyice kanaat getirmiştir. Fransızların Cemal Paşa'ya Paris'te gösterdikleri ilgi ve övgüden ve Tulon limanında donanmalarını gezdirerek, deniz mancuurlarına davet etmelerini Karabekir, itilâf devletlerinin Osmanlılara savaş açmaktan kaçınmak ve boğazlardan sulh yolu ile geçmek istedikleri şeklinde anlıyor. Dönüşte de Enver Paşa'ya Almanlarla ittifakın bozulup bozulmadığını soruyor. Enver Paşa, Karabekir'e böyle bir ittifakı nerden çıkardığını sorar. Cevap olarak, Karabekir der ki: "-Paşam, Erkân-ı harbiyemizi Alamanlara teslim edişimizin başka mânası var mı? Ben buna bakarak aramızda bir ittifak olduğunu sanıyorum. Sefer plânlarımıza kadar bizim bilmediklerimizi Alman müdürlerimiz biliyor...(42). Enver Paşa o zaman şöyle der: "- Sen Avrupa'da stratejik meseleler de halletmişsin

(41) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.39

(42) KARABEKİR, Kâzım, A.g.e., I.Kitap, s.41.

amma, şu Almanlarla ittifak bahsi gibi hayallerin olmasaydı bari!"(43). Evet belki de o an için ittifak da yoktu, cihan harbi ihtimali de pek belirlememişti. ama kısa bir müddet sonra Karabekir'in değerlendirmeleri doğru çıkacaktı. Karabekir, bu konularda görüştüğü herkesin farklı düşünmesine şaşar ve şöyle der: "- Ne garip şey. Alman müdürlerimize varıncaya kadar herkes beni Avrupa'dan ifrat duygularla gelmiş buluyorlardı ve daha cihan savaşının zamanı gelmedi diyorlardı"(44).

Osmanlı devletinin harbe girmesine artık karar verilmek üzeredir. Olyalar yavaş yavaş Osmanlıları da savaşa sürüklemektedir. Meclis-i Umumi ülke şartları gözönüne alınarak kapatılmıştır. Ancak basın yoluyla bazı gazeteler halâ savaş aleyhtarlığı yapmaktadır. İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri "Tanin" gazetesinden başka bütün gazete ve mecmuaları kapatma kararı alırlar. Böylece savaş aleyhtarlığı yapan gazete ve dergiler susturulacak, "Tanin" de bir nevi "resmî gazete" hüviyetine girecektir. Karabekir bunu Talat Paşa'nın müsteşarı İsmail Canbulad bey'den öğrenir. Şiddetle bu karara karşı çıkar. Der ki: "- Bu ezilmiş milleti, daha kendini topar-

(43) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.42.

(44) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.43

lamadan yeni ve daha korkunç bir harbe sokmak mesuliyetini Talat Bey yalnız başına üzerine mi almak istiyor? ... Yalnız askerî havadislerle sansür koyarak fikir sahasında matbuatımızı hür bırakmak "Hürriyet Kahramanı" olarak tanınmış olan Enver Paşa için bir şeref borcudur..."(45). Karabekir bu düşüncelerle Harbiye nazırı Enver Paşa'nın yanına girer ve şunları söyler: "- Görüyorum, herşey bizi harbe sürüklüyor. Bu büyük mesuliyeti yalnız başınıza bir kaç arkadaş üzerinize almayınız. Matbuatın lağvına razı olmayınız ve harp kararını kendiniz vermeyiniz. Bütün milletlerin yaptığı gibi bu kararı, harp zaruretlerini göstererek milletten yani meclisi Umumi'den isteyiniz..."(46). Enver Paşa, Karabekir'in değerlendirmelerini haklı bulur, samimiyetine memnun olur ve Talat Bey'le görüşerek Tanin dışındaki diğer gazetelerin kapatılma kararından vaz geçilir.

Karabekir, Avrupa dönüşünde Enver Paşa'ya cihan savaşı ile ilgili kanaatlerini, fikirlerini anlatır. Genelkurmay'ın Alman subaylardan temizlenmesi gerektiğini belirtir. Evner Paşa da ona Anadolu'ya bir miktar alman muhaciri getirterek, demir yolları boylarına yerleştirmek ve bunların da ziraat, zenaat, sanat gibi konularda halkımıza örnek olmalarını istediğini söyler bu husustaki

(45) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.196.

(46) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.197.

fikrini sorar. Karabekir ise bunun yeni bir fikir olmadığını, Almanların buralara yerleşecek birkaç yüzbin eli silâh tutan Almanla Asya işlerine karışmak niyetinde olduklarını, böyle bir durumda da biz Türklerin hürriyetimizi kaybederek alman müstemlekesi durumuna düşeceğimizi ve Almanların anadolu'ya hâkim olacaklarını bildirir. Anadolu'ya Alman muhacir getirmek yerine Almanya'ya çok miktarda genç göndermenin ve oradan öğretmen ve usta getirtmenin daha iyi bir yol olacağını belirtir(47).

Enver Paşa ise Almanlara silâhı biz vermediğimiz takdirde silâh bulamayacaklarını söyler. Karabekir de Ermenilere de silâhları bizim vermediğimizi ancak onların silâhlandığını; hattâ bizim bu silâhlanmadan haberdar bile olmadığımızı belirtir. Enver Paşa o zaman Karabekir'e hak verir ve bunun sadece bir fikir olduğunu söyler. Ancak Karabekir durumu kavramıştır. Olayı şöyle değerlendirir: "- Enver'in yanından çıktıktan sonra şu Almanların Enver Paşa'ya neler yaptırmak istediklerini uzun uzadıya düşündüm ve ne kadar zeki ve bilgili ve ne kadar da vatansevar olursa olsun görgü ile olgunlaşmamış insanların memleketin mukadderatına hâkim olmasının ne zararlı birşey olduğunu gözlerimle gördüm"(48).

(47) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.279.

(48) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.280.

Bariş zamanında, Genelkurmay ikinci Başkanı olan Alman Bronzart'ın yaptığı savaş plânlarını Enver Paşa kendi imzası ve elyazısıyla "Fikre tamamı ile iştirak eder ve icrasını emreylerim"(49) diye tasdik etmiştir. Bu plân uzun süre gizli tutulmuştur. O kadar ki istihbarat şubesinin başında bulunan Karabekir'in bile bundan haberi olmamıştır. Ancak seferberlik ilân olunca plân ortaya çıkmıştır. Plâna göre, meydan muharebesini kazanmak için bütün kuvvetler netice alacak şekilde birleştirilecektir. Bunun için bütün Osmanlı orduları İstanbul ve civarında toplanacak ve diğer hudutlar terk edilecektir. Yani Irak, Filistin, Suriye ve Kafkas cephelerinde yalnızca hudut bölükleri kalacaktır(50). Karabekir plânı görünce çok şaşırıyor ve kendisine has ileri görüşlülüğü ile plânın maksadını hemen şöyle değerlendiriyor: "... Bütün orduların Trakya'da toplanmasından maksadın ne olduğu açıkça görölüyordu... Demek ki Almanlar, Ruslara ve İngilizlere memleketimizin büyük bir kısmının tahliye olduğunu göstererek onların öteden beri besledikleri hırslarını tahrik edeceklerdi. Bu suretle İngilizler, Hindistan ve Avusturalya ordularını Avrupa cephesine göndereceklerine, Irak, Filistin ve Suriye'nin yani bütün Arabistan'ın işgâline hasredecekler, Ruslar'da anadolu'yu

(49) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.315.

(50) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.316.

istilaya başlayacaklardı... ilk zamanlarda Almanlar; bir kısım düşmanlarınınin Türkiye'de takılıp kalması faydasını kazanacaklardı. Tabii bu zaman zarfında Türkler, düşman unsurlar tarafından mahvedilecekti. Harbi kazanacaklarına şüpheleri olmayan Almanlar nasıl olsa ordularıyla Türkiye'yi de kurtaracaklardı! Bu vaziyette de (Anadolu'ya) milyonla Alman muhaciri yerleştirmek tabii bir şey olurdu"(51). Plânları görerek değerlendirmesini yapan Karabekir hemen amiri Hafız Hakkı Bey (reisi sanii)'in yanına gider ve değerlendirmelerini bildirir. Hattâ ileri görüşlülüğünü kesin olarak ortaya koyan şu fikirlerini de ilave eder: "- (kuvvetlerimizi Arabistan'dan çekmemiz halinde) Arap istiklâli fikri bu tahliyemizi fiiliyata inkılâp etmiyecek midir? Bu vaziyet karşısında arap subay ve efradı memleketlerine gitmiyecek midir? Az sonra da İngilizlerin bol parası ve bol hileleriyle bütün araplık İngiliz ordularıyla birlikte aleyhimize dönerek Anadolu'yu istilaya kalkışmıyacaklar mıdır?... (52).

Karabekir'in değerlendirmelerini dikkatle dinleyen Hakkı Bey, Karabekir'e hak verir ve onu hemen Enver Paşa'ya gönderir. Enver Paşa da kendi imzaladığı ve onay-

(51) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.318.

(52) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.319.

ladığı savaş plânı hakkındaki Karabekir'in fikirlerini dikkatle dinler, notlar alır ve Karabekir'e iltifat eder. Nitekim daha sonra Karabekir'in değerlendirmeleri gereken tesiri yapar ve mahalli komutanlarla da muhaberele yapılarak hiçbir tarafın tahliye edilmemesi temin edilir(53).

Karabekir Paşa, kendi fikir ve mütelaalarını Enver Paşa'ya iletmek üzere onunla beraber olduğu zamanlar, karşılıklı konuşmalardan ve Enver Paşa'nın fikirlerinden onu da değerlendirir. Onun o sıralardaki Enver Paşa hakkındaki kanaati şöyledir: " Enver Paşa bizim irşatlarımızı da samimi olarak kabul ediyordu. Mesuliyetini tamamiyle müdrik olduğunu görüyordum. Bütün fenalıklar onu tecrübeli Alman generalleri arasında bırakmaktan ileri geldiği apaçık görülüyordu(54).

Osmanlı Devleti Almanlar'ın safında savaşa girmeye karar vermiş ve "Cihad" ilân edilmişti. Enver Paşa "Cihad" ilânını nasıl değerlendirildiğini Kâzım Karabekir'e sorar. Karabekir'in yine büyük bir vukufiyet ve ileri görüşle yaptığı değerlendirme Enver Paşa'ninkinden çok farklıdır. O der ki : "- Paşam! eğer ilânından evvel

(53) KARABEKİR, a.g.e., I.Kitap, s.322.

(54) KARABEKİR, a.g.g., s.352.

mütalâamı sorsaydınız, bunu yaptırmayınız diye sizi iknaya çalışırdım. Ne ilmi bakımdan ve ne de siyasi bakımdan bu işte fayda yok zarar vardır. ilmi bakımdan diyorum, çünkü birlik ancak fikir kuvvetiyle mümkündür. İslâm âlemi uyuyor. Bunlara karşı bizim sahifeler dolusu cihad beyannamelerinin ne tesiri olur? Müstemleklerinde itilaf devletleri bunların ileri gelenlerini tamamiyle midelerinden kendilerine bağlamıştır. Pek sıkı bir idare altında islâmlar şuursuz fertler halindedir. Bizim sözümüzle Türkistan ve Buhara Türkleri hırkalarının uzun kollarını bile kesmezler. Nerede kaldı ki bu büyük ideal uğruna hayatlarını kurban etsinler. Siyasî bakıma gelince bugün biz de menfaatimiz icabı, Hıristiyan devletlerle müttefikiz. Hem de öyle ittifak ki Erkânı Harbiye reisimiz ve şube müdürlerimiz bile Almandır. Bu vaziyet karşısında itilaf devletleri kendi islâm tebaasına söyleyecek çok söz bulabilirler. Eğer bize karşı mâzide olduğu gibi bütün büyük devletler birleşip de istilâya kalkışırlarsa o zaman "Cihad" 'ın manâsını herkes anlar. Fakat bugünkü vaziyette "Cihad" 'ın manâsını herkes istediği gibi tefsir edebilir. İşte bunun için gerek ilmi ve gerekse siyasi bakımdan ben "Cihad" meselesini

mevsimsiz buldum(55).

Karabekir'in bu değerlendirmeleri haklı çıkmıştır. Nitekim Kafkas ve Mısır hareketleri büyük başarısızlığa uğramış; oralardan yardım gelmediği gibi Mısır ve Hintli Müslüman askerlerin cephelerimizde bize karşı savaştığı görölmüştür. İngilizler Irak'ı müslüman Hint askerleriyle istilaya kalktılar. Nihayet Enver Paşa da "Cihad" ilanı hakkındaki Karabekir'in düşünce ve değerlendirmelerine hak verir duruma gelmiştir(56).

4- DISİPLİN

Hepimizce malumdur ki özellikle Askerlik, ciddiyet isteyen bir meslektir. Kendisi ciddi olmayan ve işini ciddi olmayan bir komutanın başarıya ulaşması oldukça zordur. Komutan birliği üzerinde kesin bir otorite sağlamalıdır. Disiplinle astlarına otorite kuramayan bir komutanın birliğine de sahip olması oldukça zordur. Ancak, bir komutanın astları üzerinde disiplinle bir otorite sağlaması demek, onlara bağırması, devamlı ceza vermesi ve onları bıktıran bir tutum ve tavır içinde olması demek değildir. Otorite ve disiplin "bilgi, adalet ve fazilet"le sağlanır. Bir komutan kuvvetli bir kişiliğe sağlam bir karaktere, derin bir bilgiye sahipse, tutum ve

(55) KARABEKİR, a.g.e., II. kitap, s. 457.

(56) KARABEKİR, a.g.e., II. kitap, s. 457.

davranışlarında ciddiyetten ayrılmıyorsa ve bu nitelikleriyle de kendisini astlarına kabul ettirmişse o komutan birliği üzerinde en büyük disiplin ve otoriteyi sağlamış demektir.

Karabekir, daha ilk görevle staja gittiği andan itibaren şahsiyeti, bilgisiyle birliğini hemen disipline sokmuş ve otoritesini tesis etmiştir. Karabekir staj için Manastır'a gelmiştir. Orada kendisini komutan vekili Hafız Paşa'ya süravri fırkası komutanı İbrahim Paşa'ya ciddiyetle ve askerce takdim eder: "...- Orduyu âlilerinde vazife almak şerefi ile gelen Erkânı Harp Yüzbaşı Zeyrekli Kâzım". Bunun üzerine İbrahim Paşa şöyle der: "- Yavaş! Alman Erkân-ı Harbi! Ortalığı yıkacaksın! O ne mahmuz şaklatması, o ne ciddiyet!(57). Bu sözlere Nazif Paşa'nın da gülmesi üzerine Karabekir şaşırır ve şöyle yorumlar"... Her tarafı ateşler içinde yanan ve her yanından istilâya maruz bulunan bir mıntıkada bu ne hal?" (58). Karabekir staj sırasında erbaş olan çavuş ve onbaşılardan dahi rapor yazmak, kroki çizmek gibi işlemlerden habersiz olduklarını ferkeder. Önce bütün alay subaylarına öğrettiği bu işlemleri kendi bölüğündeki çavuş ve

(57) KARABEKİR, İttihat ve Terakki Cemiyeti, s.89.

(58) KARABEKİR, a.g.e., s. 90

onbaşılara, kabiliyetli olan erlere de öğretir. Hatta hiç okuma yazması olmayanlara da ayrı ayrı mufassal harflerle kolay bir şekilde okuma yazma öğretir. Daha sonra Enver Bey'le Manastır'daki kıtaların harp kabiliyetlerinin artması için karşılıklı tatbikat yapmayı kararlaştırırlar. Karabekir'in bölüğünden gelen ve çavuş onbaşı ve erlerin yazdıkları raporlar ve çizdikleri krokiler Enver Beyi şaşırtır. Karabekir'in usulünü hemen benimser(59). Karabekir şöyle diyor : "- Bu (rapor yazma ve kroki çizmeyi öğretme) dil, askerî mesaimizde bizi (subaylarla, askerleri) pek samimi kaynaştırıyordu. Artık neferlerimiz de bize fikren bağlanıyordu..."(60). Gerçekten de Karabekir astlarına ve arkadaşlarına daima samimi bir ilgi göstermiş, onların daha iyi olmalarına çalışmıştır. Yaptığı düzeltmeler kırıcı değil, yapıcıdır. Erlere bile daima kibar olmuştur. Bu yüzden de Karabekir'deki etkileme gücü önemli bir komutanlık özelliği olarak bu devrede bile hemen kendini göstermiştir. Etkilemeyi, astlarını, arkadaşlarını, üstlerini veya grupları yapılacak görevin amacına yöneltmek ve bu konuda onlara rehberlik etmek için kişiler arası ilişkilerde uygun tarz ve yöntemleri kullanma sanatı olarak belirtebiliriz. Karabekir, gerek düşünme, gerek görüş ve gerekse davranış

(59) KARABEKİR, a.g.e., s.109

(60) KARABEKİR, a.g.e., s.110

açısından herkese kendinden emin bir insan izlenimini vermiştir. En zor işlere bile cesaretle atılarak zorluklardan yılmayan biri olduğunu göstermiş; astlarına iyi bir eğitcilik ve öğreticilik yapmış; kendisine ve birliğine karşı sadakati telkin etmiştir. Bu özellikler de onun etkileyicilik derecesini arttırmıştır.

Karabekir Manastır'da stajını yaptığı sıralarda Enver Bey'le tanışmıştır. Kısa zamanda arkadaş olmuşlar ve İttihat ve Terakki Cemiyetini kurmuşlardır. Özellikle cemiyetin kurulmasından sonra Enver Bey Karabekir'den o kadar etkilenir hale gelmiştir ki ona şöyle demiştir: "... Kâzım, ... çok etraflı mütalâalarınla benim fikrime o kadar hâkim oludun ki, hususi işlerimde bile seninle münakaşa etmeden karar veremez oldum"(61). Karabekir'in disiplin ve etkileme gücünü gösteren bir başka örneği de Hatay milletvekilliği yapan emekli Tümgeneral Eyüp DURUKAN veriyor: "-... Kâzım Paşa Edirne'de 10. nizamîye Fırkası Erkânı Harp reisi idi. Ben de kale topçu kumandanı refiki idim. Bütün askerler bu kıymetli kumandanın çalışma cesaretine ve öngörülülüğüne hayranlıkla bakarlardı... Kalenin malum akıbeta uğraması üzerine ikimiz beraber esir olduk. Karabekir esarete iken dahi,

(61) KARABEKİR, a.g.e., s.107.

maiyeti kendisine, aynen bir harp sahasında kumanda ediyormuş gibi itaat ederlerdi..."(62)

II. BÖLÜM : MÜSTAKİL BİRLİK KOMUTANI KAZIM KARABEKİR

Karabekir, "be-cayış" (yer değiştirme) usulü ile arkadaşı Kurmay Albay Cafer Tayyar Bey'in Kafkas Cephesi 2. Kolordu Komutanlığına atanır. Kolordu Karargâhı Silvan'da bulunmaktadır. Kolordunun müdafaa ettiği cephe Vangözü güney mıntıkası; Bitlis, Muş, Murat çayı, Palu doğusuna kadar geniş bir arazidir. Osmanlı Devletinin iki ordusu Vangözü ile Karadeniz arasını tutmaktadır. Bu iki ordunun toplam dört kolordusu vardır. Bunlarında en aşağı tarafta bulunanı Karabekir'in komutanı olduğu 2.Kolordudur(63). Daha önceden de söylendiği gibi bu kolordu, Karabekir'in asıl ve büyük başarılarının belirli şekilde ortaya çıktığı yer olacaktır. Karabekir bu cephede 10 aya yakın 2. Kolordu Komutanlığı yapmıştır. Bir ara da 2. Ordu Komutanlığına vekâlet etmiştir. Bu vekilliği sırasında, bu cephede Ruslar'la yapılan muharebelerde büyük yararlılıklar göstermiştir. Bu muharebelerdeki başarıları yüzünden 23 Eylül 1917 tarihli Padişah "irâde"si ile

(62) KANDEMİR. Kâzım KARABEKİR, İst.1948, s.34.

(63) KARABEKİR, Kâzım, Doğunun Kurtuluşu, Erzurum 1990, s.15.

Yeniden "Kılıçlı İkinci Mescidi Nişanı" ile ödüllendirildi(64).

A- ERZİNCAN VE ERZURUMUN KURTARILMASI

Bu arada Rus çarlığı Batı Cephesinde bozulmuştu. Bunun üzerine 15 Mart 1917'de Petersburg'da çıkan ihtilâl sonucu Rusya'da çarlık devrilmişti. Lenin'in başlattığı ihtilâl sonucu Rusya'da Komünizm idaresi kuruldu. Daha sonra'da Lenin'in çağrısı ile cephelerdeki Rus askerleri evlerine dönmeye başlamışlardı. Osmanlı Devleti ile Bolşevik Rusya arasında 30 Ekim 1914'den beri devam eden muharebelere 18 Aralık 1917'de imzalanan Erzincan Mütarekesi ile son verildi. Fakat Rus çarlığının daha önce askere aldığı çok sayıdaki "Yedek" ve "Silâh altındaki" Ermeni askerleri ve Taşnak çeteleri, Trabzon, Gümüşhane, Erzincan, Kığı, Varto, Van ve Hakkâri ile buraların daha da ötelinde işgal altında bulunan Türkiye topraklarında, silâhsız ve başsız kalan müslüman halkı belirli bir plâna göre yoketmeyi hesaplıyorlardı.

Vangözü'nün güneyinden Karadeniz'e kadar olan toprakları korumakla görevli iki ordudan biri olan 3.Ordu Komutanı Vehip Mehmet Paşa, Karabekir'i hem Edirne müdafaasından, hem de balkanlardaki bulgar çetelerinin bastırılmasından çok iyi tanıyor du ve onun çok iyi de

(64) KIRZIOĞLU, a.g.e., s.17.

Rusça bildiğinin farkındaydı. Bu yüzden Başkomutanlık makamına Karabekir'in kendi ordusuna verilmesini isteyen bir telgraf çekmişti. Bu istek uygun görülünce Karabekir, Kafkas cephesinin sağ yanında bulunan 2.Kolordu Komutanlığından, Erzincan karşısında bulunan 1.Kafkas Kolordusu Komutanlığına atandı. Vahip Mehmet Paşa'nın durumu bildiren telgrafını alınca Karabekir bir memnuniyet duyuyor ve yeni Kolordu hakkındaki ilk değerlendirmeleri de üstü kapalı olarak şöyle yapıyor : "... Bu telgrafla üstlerimin büyük bir teveccühlerine daha mazhar olduğumu anlamış bulunuyordum. Büyük harekâta sahne olacak olan Erzincan, Erzurum istikameti bana veriliyordu(65). Karabekir, kış mevsiminin o yıl çok ağır geçmesi sebebiyle, kar ve soğuk yüzünden bir ay kadar süren kızakla yapılan tehlikeli bir yolculuktan sonra 3.Ordu Karargâhının bulunduğu Refahiye'ye ulaşıyor ve hemen I.Kafkas Kolordusu Komutanlığına başlıyor. Daha Refahiye' de Rus mütareke heyeti ile görüşürken Erzincan'daki Yerli Taşnak Ermenilerinin Türkleri katletmeye başladıklarını hemen anlamış ve Rus ordularının da Erzincan'dan çekildiklerini teyid edince ileri harekâta başlamaya karar vermiştir. İleri harekât üç kolordu halinde yapılacaktır. Karabekir'in I.Kafkas Kolordusu Erzincan, Erzurum, Sarı-

(65) KARABEKİR, a.g.e., s.17.
s.17.

kamış istikametinde olacaktır. 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa'nın karargâhı Suşehrindedir. Karabekir Kolordunun teftişi sırasında askerlerin sağlık durumlarını, giyeceklerinin iyi olmadığını ve iyi beslenemediklerini de tesbit etmiş ve morali çok bozuk olan askerlere yürek-lendirici, cesaret verici bir konuşma yapmıştır. Ayrıca Ordu Karargâhına giderek Kolordunun askerleri için "7000 kat elbise, Kolordu ambarlarından da bolca şeker ve fazla erzak" temin etmiştir(66). Karabekir 12 Şubat 1918 günü Erzincan'a harekâtı başlattı. 13 Şubat 1918 günü de Erzincan şehrini bütünüyle işgal etmişti. Karabekir Erzincan'ı kurtardığı gibi ganimet olarak da çok miktarda yiyecek, silâh ve mühimmat ile çok sayıda her askeri sınıfa ait malzeme de ele geçirmiştir. 14 Şubat'ta komutanlardan birini Vali olarak görevlendirmiş, halka yiyecek maddeleri dağıttırmış, yaralıları tedavi ettirmiş ve kimsesiz kalmış şehid yavrularını da ordunun himayesine almıştır. Asker ve subaylarını toplayarak teşekkür konuşması yapmış ve "... Sıra Erzurum'un kurtuluşuna geldi. Durmadan, dinlenmeden yürümek mecburiyetindeyiz. Ölümle presleşen Erzurum'lu kardeşlerimizi bir an önce kurtarmak için yeniden karlara gömüleceğiz..."(67). Karabekir, şehidlerin gömülmesini sağlamış, şehri

(66) KARABEKİR, a.g.e., s.18

(67) KARABEKİR, a.g.e., s.77.

temizletmiş ve çok sayıda elegeçen erzak ve mühimmat depolarını korumakla iki tabur görevlendirmiş ve Ermenilerin yıktığı köprü ve stratejik yerleri yeniden inşa etmeye başlamıştır. Erzincan'ın kurtuluşundan 3 gün sonra, 15 Şubat 1918'de Ordu Komutanı Vehip Paşa Erzincan'a gelmiş ve orada toplanan halka şu şekilde seslenmiştir: "... Erzincan şehri gibi, Erzincan havalisinin de pek çabuk bir vuruş ile ele geçmesini sağlayan Kâzım Karabekir'i yalnız siz değil, oğullarınız ve torunlarınız da unutmayın"(68). Bunun üzerine Karabekir'in tavrı da şöyle : "... Bu büyüklük karşısında kumandanımı ve halkı hürmetle selamladım". Bu kahramanlığı yapan, ordunun fedakâr evlatlarıdır." diye verdiği cevap, halkın haykırışlarına, alkışlarına ve hiçkırıklarına karıştı(69).

Karabekir Erzincan'dan sonra Erzurum'u da bir an önce kurtarmak düşüncesindedir. Ermeni çeteleri köyleri yakıp yıkmakta, köylüleri kesmektedir. Bu olaylar Karabekir'in azmini bilemekte ve vakit geçirmeden Erzurum'a varmak orada da durmayarak Kars'a, Gümrü'ye ve hatta daha ileri bölgelere ulaşmak düşüncesindedir. Fakat bu sıra-

(68) KARABEKİR, a.g.e., s.82.

(69) KARABEKİR, a.g.e., s.83.

larda Enver Paşa'dan şifreli bir telgraf alır. Bu telgrafta; Rusya'daki ihtilâl'den sonra müstakil hükümetler kurmaya başlayan Kafkasya'daki müslümanlar Osmanlı ile daha sıkı ilişkiler kurmak istediklerinden; oralardaki müslümanları Rus ve Ermenilerin elinden kurtarmak ve aralarındaki bağları kuvvetlendirmek için Bakü'de bir teşkilat kuruldu ve bu teşkilâtın Hazer denizi kuzeyindeki müslümanlarla ve kuzey Kafkasya ile ilgileceği ve oralarda askerî faaliyete geçileceği ve buralardaki müslümanların sevk ve idaresinin sağlanacağı bildirilmekte ve Karabekir'e de bu teşkilâtın başına geçmesi teklif edilmektedir. Karabekir biraz düşündükten sonra kararını verir: "... Herşeyden evvel kendi yurdumuzu derhal kurtarmamız lâzımdır... Şu halde benim yapacağım biricik iş, bir an evvel Erzurum'u kurtarıp hududumuza dayanmaktır. Her halde, kendi memleketimizde inleyip duran halkımızı kurtarmadan başka bir tarafa ayrılmak benim için doğru değildir"(70). Karabekir bu teklifi reddeder etmez Erzurum'u kurtarma faaliyetlerine başlar. Ordu Erzurum'a doğru yürüyüşüne devam etmektedir. Her gün ilerleyen ordu karşısında Ermeniler yakıp yıkarak gerilmektedir. 25 Şubat'ta Karabekir Aşkale'ye giriyor. 26 Şubat'ta Yeniköy'e giriyor. Ermeniler Erzurum'a doğru kaçırmaktadırlar. Yeniköy'de bulunurken Ordu Komutanı Vehip

(70) KARABEKİR, a.g.e., s.109.

Paşa'dan Erzurum'u işgal etmek için izin istiyor. Vehip Paşa'nın endişeleri vardır. Zira o bir fırka ile Erzurum'un işgalini mümkün görmemektedir. Karabekir'e şöyle diyor: "... Kâzım bey, aldın başını gidiyorsun... Ben cephe hattı çiziyorum. Sen 60 km. daha ileri fırlıyorsun..."(71). Oysa Karabekir beklemekten yana değildir. Zira Ermeniler müthiş katliâm yapmaktadırlar. Geç kalınırsa Erzurumu bir yangın yeri ve mezarlık haline getirebileceklerini bilmektedir. Ancak Vehip Paşa'dan gerekli izin gelmeyince kendi insiyatifi ile 11 Mart sabahı bütün cephelerden taarruza başlıyor. Erzincan'a gelen Vehip Paşa bu durumu öğreniyor. Telefonla, bu tertibat ile Erzurum'u işgal edemeyeceğini bildiriyor ama Karabekir her şeyi "150 km. uzaktaki ordu komutanından daha iyi görüp, daha iyi değerlendirdiğine emin olduğu için" telefon konuşmasını kasıtlı olarak kestiriyor ve kendisini cephenin sevk ve idaresine veriyor(72). Ve nihayet Kolordu birlikleri 12 Mart 1918 sabahı Erzurum'a giriyor. Orda da fazla kalmıyor. 16 Mart'ta Horasan işgal ediliyor. 17 Mart'ta ise Narman ele geçiyor. 21 Mart 1918'de de 93 harbi hududuna kadar olan bölgeler Karabekir'in kuvvetleri tarafından tamamen işgal edilerek kurtarılıyor. Erzurum'un kurutulmuşundaki fedakâr-

(71) KARABEKİR, a.g.e., s.139.

(72) KARABEKİR, a.g.e., s.139.

lıkları sebebiyle de Karabekir'e yine "Kılıçlı ikinci Osmani Nişanı" veriliyor(73).

B- KARS VE GÜMRÜ'NÜN KURTARILMASI İSTANBUL'A GELMESİ

Artık Karabekir'in Kafasında Kars kalesi vardır. O derece ki daha Erzurum'a girmeden bile rüyalarında Kars'ı görmekte, Kars'la uğraşmaktadır(74). Bu arada Sarıkamış'ın zaptedilmesi için Karabekir'in oluşturduğu Grup; Vehip Paşa Tarabzon'a sulh konferansına gideceğinden, Bayburt'taki 2.Kafkas Kolordusu Komutanı Tümgeneral Harputlu Yakup Şevki Paşa'nın emrine verilir. 27 Mart'ta Karabekir "Sarıkamış'ı ansızın bir taarruzla işgal ve oralardaki ambarları mahvolmadan ele geçirme emri alır. 30 Mart'ta Karabekir Tümenlere taarruz emrini verir. ermeni direnişi de artmıştır. Sarıkamış ormanlar içerisinde ve heryanı tahkim edilmiş bir vaziyettedir. Bir baskınla ele geçirebilecek bir yer değildir. 3 Nisan'da ileri harekât başlar. 5 Nisan 1918'de Sarıkamış işgal edilir. Karabekir 6 Nisan 1918'de de Kars kalesine karşı hareket hazırlıklarına girişir. Kars kalesinin kurtarılmasında obüs toplarına ihtiyaç olacağını düşünerek Yakup Şevki Paşa'dan, geride kalan obüslerin Sarıkamış'a kolordu emrine

(73) KARABEKİR Kâzım. A.g.e., s. 145.

(74) KIRZIOĞLU, Fahrettin. A.g.e., s.18.

gönderilmesini ister. Yakup Şevki Paşa ise daha çok erzak ve iaşe işleriyle uğraştığından Karabekir'e kolordu bölgesinde ne miktarda ve nerelerde erzak bulunduğunu ve bunlardan hergün ne kadarının tüketildiğini sorar. Karabekir bunun üzerine şu yorumu yapıyor: "... Şimdiye kadar hareketleri, nazari erzak hesabıyla yapsaydık, halâ Erzincan'da bekler ve hem de aç kalırdık. Bu suretle halkımızı kurtarmak şöyle dursun, ordumuzu açlıktan, bozguna uğrattırdık. Koca Rus ordusunun bıraktıklarını yakalaya yakalaya Sarıkamış dağlarını aşmıştık(75)." Karabekir, 8 Nisan'da Kağızman'ı işgal etti. ancak 11 Nisan'da Şevki Paşa'nın emriyle ileri harekâta ara verme ve birliklere bu buldukları hattı aşmama emri verildi. Kars, Ardahan ve Batum sancaklarını boşaltıp geri vermeyi kabul eden Kafkas hükümetinin hiçbir girişimde bulunmaması sebebiyle, ordu komutanlığından savaşa bütün şiddetiyle devam edilmesi emri gelir. Böylece bir günlük aradan sonra muharebe yeniden başlar. 19 Nisan'da taarruz şiddetlenir. Ermeniler büyük bir direniş göstermektedirler. 22 Nisan'da Ermeni direnişleri kırılır. Karabekir, görüşme isteğinde bulunan Ermeni heyetini, tutum ve davranışları, sözleri ve odasında kasıtlı olarak bulundurduğu işaretli haritası ile etkileyerek

(75) KARABEKİR, a.g.e., s.259.

Kars'ın teslim edilmesini sağlar. Olaylar çok çabuk gelişmektedir. Bunları etkileyen de Karabekir'in şahsiyetidir. Oysa Şevki Paşa Kars'tan 100 km ötede (Oltu'da) "Kars'a hangi birliğin, nasıl ve ne zaman gireceğini ben belirteceğim"(76) demektedir ve olayların arkasından gelmektedir. Karabekir görüşmeler sonucu 25 Nisan 1918'de Kars kalesine Türk bayrağını çekmiş ve Kars kalesini almıştır. Böylece de Kars'ın ve ahalisininin 40 yıllık esaretine son vermiştir.

Karabekir, 11 Mayıs 1918'de "Kars müstahkem mevki'nin işgalinde kudret ve cesareti görüldüğünden iki yıl saferi kıdem zammı" aldı ve 28 Temmuz 1918'deki "irâde" ile de "Mirlivâ" (Tümgeneral) rütbesine yükseltilerek Paşa oldu(77).

15 Mayıs 1918'de 93 harbi hududu olan Arapçay'ı geçerek Gümrü şehrini işgale başladı. Ertesi günü işgâli tamamladı. Ganimet aldığı top, tüfek ve vagon-lokomotifleri Kars ve Sarıkamış'a gönderdi. Ermeni kolordusu ve çeteleri muharebeye devam edince onları 26 Mayıs'ta Karakilise'de, 27 Mayıs'ta Elegez dağı doğusunda yendi. Bu yenilgiler üzerine, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenis-

(76) KARABEKİR, a.g.e., s. 319.

(77) KIRZIOĞLU, a.g.e., s. 18.

tan'dan oluşan Kafkas hükümetinden ayrılan Ermenistan barışa razı oldu ve 14 Haziran 1918'de Batun muahadesi imzalandı. Buna göre de Ermeniler Elviye-i Selese/Üç Sancak'tan başka Ahıska ve Ahılkelek de Osmanlılara bırakıldı.

1 Ağustos 1918'de Kolordularda ve cephelerde değişiklikler yapıldı. Bu değişikliğe göre Karabekir Paşa'nın I.Kafkas ordusuna Nahçıvan, İran Azerbaycanı ile merkezi Tebriz bölgeleri verildi. Bunun üzerine Karabekir Paşa karargâhını Nahçıvan'a

İngilizlerin hedefi olan 3 B (Bağdat, Batum ve Bakü) petrol bölgesinden Bakü'yü ele geçirmek için Tebriz ve çevresini işgale başlamaları üzerine, Karabekir Paşa Kolordusunun II. Tümeni 16 Ağustos'da Tebriz'e gönderdi. Kendisi de 2 Eylül'de karargâhı ile Tebriz'e geldi. Yerli halkı, sünni olan Osmanlılar aleyhine kışkırtmaya çalışan İngiliz müfrezesini 5 Eylül'de yendi ve İngilizlerin iki uçağını düşürdü. 15 Eylül 1918'de Ermeni çetelerini temizleyen ordunun Bakü'ye girdiği ve Gence şehrindeki Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümetinin burayı başkent yaptığı haberlerine Türk dünyası çok seviniyordu. Ancak 20 Eylül'de Filistin Cephesinde başlayan bozgun ve Almanya ile Avusturya'nın da her cephede yenilgi haberlerinin gelmesi Osmanlı Devletini ümitsizliğe düşürdü.

Karabekir Paşa'ya bu arada, Irak-İran cephesi Grup Komutanı Halil (Kut) Paşa tarafından "Tahran'ı işgal etmek üzere harekete geçme" emri verildi. Fakat Kolordu Telsiz-Telgrafı ile, Paris Ajanslarından cephelerdeki gerçek durumu öğrenen Karabekir "böyle bir hareketin maddî imkânsızlıklar ve yeni genel duruma göre felaketle sonuçlanacağını izah ederek karşısındakileri ikna etti ve Tahran harekâtından vaz geçildi(78). Karabekir 22 Ekim 1918'de İran'ı boşaltarak Nahçıvan'a geri çekilme emrini aldı. 25 Ekim'de Nahçıvan'a geldi. Burada I.Kolordu Karargâhının lağvedildiği bildirilerek kendisinin İstanbul'a çağrıldığını haber aldı. 31 Ekim 1918'de de Mondros mütarekesinin imzalandığını bildiren telgraf Karabekir Paşa'ya ulaştı.

Karabekir İstanbul'a niçin çağrıldığını bilmiyordu. 6 Kasım 1918'de Kars'tan geri dönüş için hareket etti. 7 Kasım'da Batum'a ulaştı. Batum'da ambarlarda çok fazla miktarda hafif Japon toplarının bulunduğunu tesbit etti. Yaptığı incelemede bu hafif Japon toplarının büyük bir kısmının hala kullanılabilir durumda olduğunu gördü. Bunun üzerine gerektiğinde bunlardan yararlanmak üzere büyük bir dubayı sözkonusu hafif Japon topları ile doldurarak Batum'a gelen "Reşit Paşa Vapouruna taktırdı.

(78) KIRZIOĞLU, Fahrettin. A.g.e., s.19.

Ve kendisi ile beraber Trabzon limanına "Reşit Paşa Vapuru ile getirtti. Milli Mücadelede Karabekir Paşa'nın getirttiği bu toplardan çok yararlanılmıştır.

28 Kasım 1918 tarihinde de yine "Reşit Paşa vapuru" ile Karadeniz'den İstanbul boğazına giren Karabekir paşa için artık yeni bir dönem başlıyordu. Bundan sonra Karabekir Paşa Milli Mücadelede görev alacak ve bu mücadelenin başarıya ulaştırılması için çalışacaktı.

C- BU DÖNEME AİT KOMUTANLIK ÖZELLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. İNSİYATİF SAHİBİ OLMA

Karabekir Paşa'nın asıl komutanlık niteliklerinin bu dönemde bariz bir şekilde ortaya çıktığını daha önce söylemiştik. Şimdi bunlara biraz temas edelim. Komutanlığın en bariz vasıflarından birisi insiyatiftir. İnsiyatif sahibi bir komutan olaylar karşısında pasif bir durum almaz. Olayları başlatıcı, yönlendirici olur. Adeta, olayı "yaratır". İnsiyatifi de bu amaçlara ulaşmaya yönelik ve olayları etkilemeye çalışan bir disiplin olarak tarif edebiliriz. İnsiyatif sahibi bir komutan karar alma sürecine aktif olarak katılır. Genel amaçlara

uygun bağımsız fikir ve hareketler üretir ve bunları başlatır. Rehberliğe ihtiyaç duymadan, tereddüde düşmeden davranır. İşleri, ihtiyaçları ve görevleri tahmin eder. Gerektiğinde, üst komutanlığın ana fikirlerine hareket ve tasarısına veya genel duruma uygun kararlar verir ve bu kararları bağımsızca uygular. Makul risklere her zaman girebilir. Fırsatlardan faydalanmayı ve sorumluluk kabul etmeyi bilir. Ayrıca yeniliklere çabuk adapte olur ve yeni yöntemleri kullanmada da istekli olur. Bunun yanısıra görevin ifası için yeni ve gelişmiş yöntemler bulmaya çalışır.

Karabekir Erzincan'ı işgal etmek için çıkaracağı kıtaların, Erzincan ovasındaki köylere birgünde varması mümkün olmadığından ve gündüz yürüyüşü yapıldığı takdirde de "geceleyin efradın soğuk havada karlı boğazlar içinde açıkta kalacağı mahzurunu" da düşünerek, birgün evvel asıl hatta bulunarak bir gece yürüyüşüyle Erzincan ovasına inmeyi plânlar. Bu kararını ordu komutanlığına da bildirir. Ordu komutanlığından gelen cevapta "gece yürüyüşünün münasip olmadığı" bildirilmektedir. Ancak durumu daha yakından takibeden Karabekir insiyatifini kullanarak "gece yürüyüşü hakkındaki kararını" değiştirmez ve bu yönde emirler verir(79).

(79) KARABEKİR, Doğunun Kurtuluşu. s. 65.

Erzincan işgal edilmiş, daha doğrusu esaretten kurtulmuştur. Karabekir, Erzincan'da esir edilen Rus subaylarına çay ikram eder. Onlardan Erzincan'ın biraz ilerisinde Rus erzak depolarının yerlerini öğrenir. Ayrıca buralarda muhafız olarak da bir kaç Rus subayının bulunduğunu da öğrenir. Durumu ordu komutanlığına bildirmek zorundadır. Ancak "- Belki fazla ileri fırlayışa müsaade etmezler" endişesiyle kendi inisiyatifini kullanarak, ordu'dan müsaade almaya lüzum görmeden, Sansa müfreze komutanı Halit Bey'e bir baskın hareketiyle bu erzak depolarını ele geçirme emrini verir(80).

Erzincan'ın işgalinden sonra, Erzurumu da kurtarmak isteyen Karabekir, Vehip Paşa'dan Erzurum'un işgal için izin ister. Ordu Komutanı Vehip Paşa, Karabekir'e telefonda şöyle söyler: "- Kâzım Bey, başını aldın koşturup gidiyorsun; Muvaffakiyetlerinizden memnun olmuyor değilim. Fakat sağ ve sol yanlarındaki kol orduları hizanıza alamıyorum. Ben cephe hattı çiziyorum, sen 60 km daha ileri fırlıyorsun. Şimdi de yalnız bir fırka ile Erzurum'a atılmayı teklif ediyorsun"(81). Karabekir yine inisiyatifini kullanarak, ordu komutanını ikna etmiş ve gereken izni almıştır. Karabekir, Karabıyık hanlarına yaptırdığı

(80) KARABEKİR, a.g.e., s. 81

(81) KARABEKİR, a.g.e.,s.109.

baskında ele geçirdiği 200 ton erzak ile,birlikleriyle Erzurum'a doğru koşmaktadır. Ordu komutanı kendi insiyatifi ile başarılar elde eden Karabekir'e telefonda şöyle seslenmektedir: "- Bu ne iştir Karabekir? Emniyet hattını Sansa diye gösterdim, sen Karasuya yürüdün. Ben orayı gösterdim, sen Yeni köye atladın. Şimdide Erzurum'a gidiyorsun. Eline erzak geçince koşturup duruyorsun"(82). Gerçektende Mama Hatun'daki Ermeni mezalimini gören Karabekir şöyle düşünmektedir: "Bu mezalim karşısında dimağım, kalbim büsbütün ateşlendi. Elimdeki kuvvetlerle biran evvel Erzurum'da ilk intikamı almak sonrada Kars, Gümrü'ye, Ermenistan'ın yüreğine saplanmak için her şeyi göze aldım. Olanca süratimizle kolordumu koşturacağım. Varsın ordu komutanlığının cepheyi tahdit eden hataları da kolordumun cephesine takılarak ileriye sürüklen-sin"(83). Durumu iyice kavrayan Karabekir, ordu komutan-lığından Erzurum'a harekâta başlamak için izin ister. Ermenilerle açık arazide muharebe edecek onları ezerek, Erzurum siperlerinin savunmasına da imkân bırakmayacak-tır. Bunun için 5.Fırkanın kolordusu emrine verilmesini ister. Ordunun cevabı olumsuzdur. Karabekir'e göre ordu

(82) KARABEKİR, a.g.e., s.113.

(83) KARABEKİR, a.g.e., s.121.

komutanı durumu uzaktan tam kavrayamadığı için daha ileri gidememektedir. Ona göre hemen harekâta başlanıp Erzurum' a girilmezse, ahali kılıçtan geçirilecek, şehir yakılıp yıkılacaktır. Zira ordu'nun takviye olarak gönderdiği 4. ve 5. fırkaların Karabekir'e ulaşması 1 hafta sürecek; Bu zamana kadar da Karabıyık ambarlarından yiyecek alan 9. ve 5. fırkalarla her iki kolordu kıtaları ambarları yarı yarıya boşaltacaklardır. Bir de Ermeniler bu bekleme esnasında oralardaki ambarları da yakarlarsa bütün ordu Erzurum'da açlıktan mahvolabilirdi. İşte bu durumda yine insiyatifini kullanan Karabekir, 11 Mart sabahı bütün cephelerden ordu komutanının emri hilafına taarruza başlar. Durumu haber alan Vehip Paşa telefonla Karabekir'i arar: "- Emerilerim ifa olunmamıştır. Tehlikeli bir durum ortaya çıkmıştır. Bu tertibatla Erzurum'u işgal edemezsin.." (84). Paşa konuşmasına devam edecektir. Oysa Karabekir duruma, 150 km. uzakta bulunan ordu komutanından daha yakındır. Yaverine işaretle telefon konuşmasını kestirir, insiyatifi ele alarak harekâta devam eder ve 12 Mart 1918' sabahı Erzurum'u kurtarır. Erzurum'un kurtuluşuna sevinen Vehip Paşa, Karabekir'in emrine muhalif hareketini de hazmedemez. 21 Mart'ta Karabekir çok sert ve onur kırıcı bir telgraf alır.

(84) KANDEMİR, Kâzım KARABEKİR, İst. 1948, s. 155.

Bu telgraf karşısındaki hislerini açıklarken insiyatif kullanma konusundaki görüşlerini de güzel bir şekilde belirtmektedir. Vehip Paşa telgarafında "astlarından" neferane itaat" istemektedir. Karabekir şöyle diyor:

"-Neferane itaat ne demek? müstakilen hareket eden büyük bir sevk ve idare komutanı arazi, iklim, mevsim, düşman gibi müessirler karşısında vazifesini ve elindeki kuvvetin kudretini hesaplıyarak hareket etmek mecburiteyinde iken "Hazır ol" kumandasında kendini toparlayan bir nefer gibi nasıl sayılı adam atar? Enver Paşa, bu bedbaht düşüncesiyle Sarıkamış'ta iki kuvvetli kolorduyu mahv ve perişan etmedi mi? Fakat ben Irak'ta dahi Enver Paşa'nın kızgın güneş altında Kut-el Ammare yakınındaki zayıf bir fırkamızı İngilizlere karşı taarruz ettirmek emrine karşı-ordu komutanının itirazdan çekinmesi üzerine -apaçık mütalaalarımı söyledim ve bunun bir felaket olacağını isbat ettim ve kendilerine bu emri geri aldırabilmişim. Bir kolordu komutanı nefer gibi itaat etmez. Makamına yaraşır bir insan gibi, şuurlu bir itaat gösterir. Emrin felaket olacağını taktir edince mütalaasını söylemek ve hatta ısrar halinde derhal istifa etmek de hakkıdır. Nitekim, mesuliyeti üzerine alarak kendi takdirine göre hareket dahi vazifesindedir"(85).

(85) KARABEKİR, a.g.e., s.221.

2- MESULİYET YÜKLENME

Bir komutanın inisiyatif sahibi olması demek her türlü sorumluluğu üstüne alması demektir. Yani inisiyatif sahibi olma ve sorumluluğu üzerine alma nitelikleri birbirleriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bir komutan, komuta ettiği birliğin çapına göre sahip olduğu yetki kadar, o birliğin sorumluluğunu da üstüne almış bir kimsedir. Komutanlık, yetki ve sorumluluk itibariyle ortaklık kabul etmeyen bir müessesedir. Komutanlık bölünmez ve ortaklık kabul etmez. Komutanlık bir bütündür ve bir şahsın sorumluluğundadır. Silâhlı Kuvvetler talimnameleri sorumluluğu, özellikle de komutanın sorumluluğunu şu şekilde ifade eder: "Bir birliğin yaptığı ve yapamadığı şeylerin hepsinden o birliğin komutanı sorumludur"(86). Barışta yada savaşta çeşitli durumlar karşısında nasıl hareket edilmesi konusunda üst makamlardan uyarıcı veya yol gösterici bir emir alınamayabilir. Bu gibi durumlarda komutan, sorumluluğu üstüne alarak, duruma uygun kararlar vermeli ve ona göre hareket etmelidir. Bir komutan gereken yerde ve gereken zamanda sorumluluğu yüklenebildiği gibi, komuta ettiği birliğin veya bulunduğu makamın yetkilerini de mutlaka kullanmalıdır. Yetkilerini kullanmayan bir komutan birliğine sahip olamaz ve birliğinde otorite sağlayamaz.

(86) S.K.Talimnameleri : ST. 101-5.

Karabekir, Erzurum'a yürümektedir. 1 Mart günü Karabiyık . anbarları ele geçmiş ve bu erzak yönünden durum çok rahatlamıştır. Karabekir Erzurum'a girmek için izin ister ve plânlarını bildirir. Vehip Paşa'dan gelen emirde ise Erzurum'a iki kolordundan birer alayla girmek ve Kavurma Çukuru - Sakalı Kesik yolunu izlemek gerektiği bildirilmektedir. Karabekir'e göre bu işi iki kolordudan birer alay yerine, kendi kolordusunun bir fırkası daha emin ve daha çabuk yapabilir. II.Kolordu'nun Erzurum'a gelmek için Kop dağını aşması zaman alacaktır. O zamana kadar Karabekir bütün kolordusunu Erzurum'un karşısında toplayabileceği fikrindedir. Belirtilen güzergâhı takibedecek birliklerin de kar yığınları içinde iaşeleri imkânsız olackatır. O zaman Karabekir şöyle düşünür: "-...Artık yalnız şunu yapabilirdim: Bütün mesuliyeti üzerime alarak durumun icabına göre hareket serbestliğimi muhafaza etmek. Çünkü bir felâket halinde maddi, manevi mesuliyet benimdi. Çünkü ben hadisenin başındayım. Ordu karargâhı ise ilkbahar havası içinde bulunan ve Erzurum'dan 300 km. harita mesafesi uzaklıkta olan Su-şehrindedir. Ben karlar içinde hareketi idare edeceğim. Ordu karargâhı ise ılık odada harita başında kalacaktır. Bile bile ve göre göre askerimi donduramaz ve

açlıktan öldüremezdim"(87).

Karabekir, Kars kalesini kuşatmıştır. Kale komutanına Kars'ın doğu ve güney doğu kısmını hemen işgal edeceğini bildirir. Ermeniler bir heyet göndererek Kars'ı boşaltmaya hazır olduklarını bildirirler. Tahliye şartlarını görüşmek isterler. Ordu'nun görüşü ise henüz Karabekir'e ulaşmamıştır. Ermeni heyeti Kars'ın batı ve güney tabyalarını 24/25 Nisan 1918 akşamına kadar; Batı ve güney tabyalarını da 26 Nisan 1918 gününe kadar tahliye edeceklerini, ancak şehirdeki 25000 ahalinin çekilmesi için zaman isterler. Karabekir, bütün görüşmelerini Grup Komutanlığına ve Yakup Şevki Paşa'ya bildirir. Ancak Karabekir'in Ermenilere verdiği süre bitmek üzere olduğu halde Grup Komutanlığından hâlâ bir talimat gelmemiştir. Karabekir "...Grup Kumandanlığının hâlâ talimat vermemesi dolayısıyla sorumluluğu üzerine alarak".. işe girişir(88) ve durumu da bir Rapor'la Grup Komutanlığına bildirir.

Yukarıdaki olaylarda da görüldüğü gibi muharebenin cereyanı sırasında bazen hiç beklenmedik olaylar meydana gelebilir. Bu olaylar bazen, yalnız kendi birliğimiz ve kendi bölgemizi değil, komşu birlikleri ve daha

(87) KARABEKİR, a.g.e., s. 113.

(88) KARABEKİR, a.g.e., s. 321.

geniş bölgeleri de ilgilendirebilir. Bu durumlarda nasıl hareket edileceği hususunda üst makamlardan emir almak da mümkün olmayabilir. Böyle durumlarda karşılağan bir komutan, Karabekir gibi, durumu süratle değerlendirmeli insiyatifini kullanıp, mesuliyeti üzerine alarak genel duruma uygun karar verebilmeli ve bu kararını uygulayabilmelidir.

3- İLERİ GÖRÜŞLÜLÜK

Biliyoruz ki bir komutan için gerekli en önemli niteliklerden biri de ileri görüşlü olmak başarıyı ve tehlikeyi önceden kesitrebilmektir. Cesaret ve cüret sahibi komutanlar olaylar sırasında, ilerde meydana gelebilecek tehlikeyi önceden, göremiyorlarsa bu durum çok kere felaketli sonuçlara sebep olabilir.

Karabekir Erzurum'u kurtaracaktır. ileri harekât için 3 tür düşmanla uğraşmak mecburiyetinde olduğunu görür. Bunlar açlık tehlikesi, Ermeniler ve kış mevsimidir. Bunlardan açlık tehlikesini, Erzincan'da ele geçirdiği erzak depoları ve seri darbelerle elde edeceği iaşe merkezleriyle bertaraf edecektir. Kış'a da biraz alışmışlar ve dayanıklılıkları artmıştır. O halde en büyük tehlike Ermeniler kalmıştır. Zira bunlar buldukları yerde katliamlar yapmaktadırlar. Fakat Karabekir'in ileri

görürlüğü burada hemen kendini gösterir. Durum değerlendirilmesini yapan Karabekir"...Ermeniler kar ve soğğun şiddetinden dolayı rastgele dağ başlarını bütün kuvvetleriyle müdafaaya kalkarak Erzurum'u da tehlikeye düşürmek" istemezlerdi. Ayrıca "... bu kış kıyamette Türklerin de büyük kuvvetlerle Erzurum karşısına geleceğimizi ümit edemeyeceklerdir. Ufak kuvvetlerle müdafa edebilecekleri birçok yerlere güvenerek depoları da yakmamalarını pek varit görüyordum"(89).Nitekim öyle de olmuş ve Erzurum'da sayısız mühimmat, silâh giyecek ve erzak ganimet olarak ele geçirilmiştir.

4- CESARETLİ VE DİKKATLİ OLMA

Bir komutan'da bulunması gereken önemli özelliklerden biri olarak da cüret, cesaret ve dikkat özelliklerini sayabiliriz. Cüret ve cesaret, bir komutanın her türlü tehdit ve tehlike karşısında soğukkanlılığını koruyarak, kendisini kontrol edebilmesi; tehdit ve tehlikenin büyüklüğüne aldırmandan verilen görevi yapabilmek için süratle kararlar verebilmesi ve verdiği kararları da vakit kaybetmeden uygulayabilmesidir. Bu karar ve uygulama sonunda ortaya çıkabilecek iyi ve kötü sonuçların da sorumluluğunu üstüne alabilmelidir.

Cüret ve cesaret konusunda hemen belirtmek gerekir

(89) KARABEKİR, a.g.e., s. 98.

ki, düşmanın etkili silâhlarının üzerine bilinçsiz bir şekilde gidebilmek cesaret değildir. Bu tür bilinçsiz cüret ve cesaret gösterilerinin başarı yerine felâket getireceği aşikârdır. elbette tehlikelerin üzerine gidelecektir. Ancak bu gidiş bilinçli bir şekilde olmalıdır. Cüret ve cesareti olmayan veya cüret ve cesaretini zamanında ve yerinde gösteremeyen bir komutan başarılı olamaz ve komuta ettiği birliği de başarıya ulaştıramaz.

Dikkat de komutanın önemli özelliklerindedir. Zira komutanın dikkatsizliği, bir birliği, hatta bir orduyu mahva götürebilir. Bu yüzden komutan, ilk bakışta önemsiz gibi görünen olayları bile dikkatlice inceler, değerlendirir ve alacağı kârlara dayanak noktası yapmayı başarır. Dikkatli davranan komutanlar bu sayede önemsiz gibi görünen eşyalardan ve olaylardan çok önemli ipuçları veya bilgiler elde edebilirler.

Karabekir'in müstakil birlik komutanı olarak hareket ettiği bu dönemdeki olayları incelediğimiz zaman bu özelliklerin bariz bir şekilde ortaya çıktığını görürüz. Karabekir I.Kafkas komutanlığına tayin olmuştur. Kolordu karargâhı Refahiye'dir. Karabekir atla maiyetiyle birlikte yolda ilerlemektedir. Yolda Batman köprüsüne rastlarlar. "... Batman köprüsü uzaklardan artık bütün heybeti ile görünmeye başladı. Burada çay çok zamanlar geçit verir.

Atlarımızla çaydan geçtik... Köprünün ebadını ölçtürdüm"...(90). Karabekir Silvan'a ulaşır. Silvan tarihi bir kasabadır ama suyu temiz değildir. Tatlı da değildir. Karabekir dikkatli bakınca suyun uzaklardan geldiğini anlar. Kale olduğundan işin içinde muhakkak bir tatlı su kaynağı olacağını düşünür. Araştırmalar yapar ve yaptırır. "... Kasabanın hemen şarkına düşen ve topraklar altında kalan bir kaynağı buldurarak oraya gayet güzel bir çeşme kurdurtmaya"(91) başlar.

Karabekir Erzincan'ı kurtarmıştır. Tabii bu arada ordu komutanlığı ile çok çeşitli yazışmaları olmuştur. Bu gelen emirleri de dikkatlice değerlendiren Karabekir şöyle diyor: "Ordu Kumandanı emirlerinde (düşman) tabirini kullanıyordu. Askeri ıstılahta düşman, harbet-tiğimiz bir devletin askerine denir. Halbuki hükümetimiz henüz Ermeni'lerin istiklâllerini tanımamıştı"(92).

Karabekir Erzurum'a girmek üzeredir. Ordu komutanlığına yazıp izin istemişti. Oysa ordu komutanı menfi cevap verebilir. Karabekir şöyle diyor:"...Fakat ordudan ters bir cevap alır da Erzurum'un mahvını seyre mahkum edilmek istenirsek o zaman da siz beni dinlersiniz! Bu sonuncu ihtimal erkân-ı harplerimin de neşesini kaçırdı.

(90) KARABEKİR, a.g.e., s. 20.

(91) KARABEKİR, a.g.e., s. 22.

(92) KARABEKİR, Kâzım, Doğu'nun Kurtuluşu. s. 81.

Bana sordular :

- Böyle menfi emir alırsak ne yaparsınız?

Şu cevabı verdim :

- Vaziyetin benden istediğini yapmak için her mesuliyeti kabul etmekten çekinmem"(93).

Karabekir'in Erzurum'a girdikten sonra buradaki karargâhı olan binada büyük bir soba vardır. Bunu Ruslar yapmıştır. Fakat Karabekir'in maiyeti bunu ilk defa gördüğünden kullanmayı beceremez. Sobadan anlayan bir usta getirtilir. Gelen usta "... Başında âbani sarık, şalvarlı, cepkenli ve sarı benizli Rus tipli" bir adamdır. Biraz konuşunca bunun bir Rus dönmesi olduğunu hemen anlar. Rus müslüman oldu gözükep, eşraftan Mehmet Efendi'nin kızı ile de evlenmiştir. Karabekir derhal bu Mehmet Efendi'nin evini aratarak ne kadar evrak varsa getirtilir. Onları tetkik eder. "Tetkikinden şu hakikat ortaya çıktı. Bu Rus, Erzurum Rus Kumandanının sekreteri imiş. Mehmet Efendinin kızıyla sevişmiş gibi rol oynayarak Rus karargâhından firar ediyor. Mehmet Efendinin evine gizlenerek islâm oluyor ve güzel kızcağızla da evleniyor. Bu suretle islâmlar arasına karışarak casusluk vazifesini mükemmel surette ifa ediyor. Bir taraftan bizim cephemizin gerisindeki bazı köylerde bir casusluk şebekesi kuruyor,

(93) KARABEKİR, a.g.e., s. 130.

diğer taraftan da eski Rus kumandanına muntazam raporlarını veriyor"(94). Karabekir dikkati sayesinde ortaya çıkardığı bu Rus casusunu hemen tutuklattırıyor.

5- SOĞUKKANLILIK VE DUYGUSAL DAVRANMAMA

Bir asker karşılaştığı olaylar karşısında sabırlı davranabiliyor ve soğukkanlılığını muhafaza edebiliyorsa bu onun iyi bir komutan olduğunu gösterir. Zira bu sabırlı ve soğukkanlı tutum astları da etkileyecek ve aynı şekilde onları da sabırlı ve soğukkanlı davranmaya zorlayacaktır. Aksine, bir komutan ortaya çıkan beklenmedik veya tehlikeli durumlarda metanetini muhafaza edemez, soğukkanlılığını koruyamazsa birliğe de panik hakim olacağından kazanılmış bir başarı dahi kaybedilme durumuna girebilir. Bunun için komutan verdiği emirlerde ve yaptığı icraatlarda duygusal davranmamalıdır. Komutanlık'ta duygusal davranmanın, şahsi kin veya sempati'nin yeri yoktur.

Kâzım Karabekir bu konuda şöyle diyor: "Hayatımda kızmadan evvel düşünmeyi itiyat etmiştim. Bunun için olur olmaz şeylere kızmazdım. İcap eder de birini haşlarsam bile bunu kızarak değil, ona müstahak olduğu ruh-i cezayı vermek için yapar ve sukunetimi bozmazdım. Yani, kendimi

(94) KARABEKİR, a.g.e., s.150.

sinirlerimin keyfine bırakmazdım...(95).

Karabekir, Refahiye'de bulunan karargâhına gitmektedir. Çok uzun ve meşakkatli bir kış yolculuğudur bu. Maiyeti ile birlikte gece geç saatlerde Arapkir'e girmişlerdir. Kasabada hiçbir ışık yanmamaktadır. Yaya olarak saatlerce yürümüşlerdir. Yollarda yarım metre kar ve buz vardır. Bastonla zor yürünebilmektedir. Karabekir bir aralık kayar ve düşer. Elindeki bastonu kırılır. Karabekir oradaki buluşmayı yapacağı Kaymakama, jandarma subaylarına kızmaya başlamıştır. Birden karşılarında kuymakamı, jandarmaları ve subayları görürler. Onlar da kasabanın girilecek yerlerinde iki jandarmayı devamlı bekletmişlerdir. Ayrıca gece geç saatlere kadar kendileri de beklemişler ama Karabekir Paşa ve maiyetini göremeyince karargâha gitmişler, ancak iki jandarma erini orada bırakmışlardır. Jandarmalar da Karabekir ve maiyetinin geldiğini görünce, onlara kılavuzluk yapmak yerine hemen karargâha heyetin geldiğini bildirmeye koşarlar. Jandarmaları göremeyen Karabekir ve maiyeti de bütün Arapkiri dolaşırlar. Karabekir kızgındır: "- Nerede o jandarmalar? Getirin, kulaklarına küpe olmak için hemen şurada bir meydan dayağı attıracağım, diye bağırdım. İki jandarmayı getirdiler. Korkudan sapsarı olmuşlar, titriyorlar.

Ellerime yapıştılar ve " o kadar vicdan azabı çekiyoruz ki ne ceza yesek hakkımızdır!" dediler... Sadece karşımdaki jandarma değil, bütün vazifeliler, titriyordu ve utandıklarından yüzüme bakamıyorlardı. Onlara şöyle sordum: - Şimdi ne ceza tertip edeceğimi biliyor musunuz? -... Hepinizi affediyorum. Hattâa en suçlu olan şu iki jandarmayı da. Niçin biliyor musunuz? Çünkü kılavuzdan mahrum olarak bir saatten beri yaya Arapkir sokaklarında dolaşırken düştüm de ondan. Evet düştüm de ondan. Maruz kaldığım bir ezadan dolayı kızdığımı hatırama kaydetmek istemiyorum"...(96).

Karabekir, kendi insiyatifini kullanarak, ordu komutanı Vehip Paşa'nın emirlerini değiştirerek, çok isabetli bir kararla kısa zamanda ve çok az bir zayıyla Erzurum'u ele geçirmiştir. Vehip Paşa, Karabekir'in bağımsız hareket etmesine çok bozular ve I.Kafkas Kolordu Komutanlığına "gayet gizli" bir emir gönderir. Emirde verilen emirlerin değiştirilmeyeceği, münakaşa dahi edilemeyeceği, emirleri kimsenin bozamayacağı, askerlikte lâubaliliğin yeri olmadığı bildirilmekte ve üstü kapalı olarak Karabekir'e sitem ve tenbih yapılmaktadır. Karabekir emri alınca çok kızar. Ama hemen tepki göstermez. Emre şu satırı yazar."Hissiyatımı iki saat sonra yazmak

iyi olacak"(97).Fakat 2 saat sonra da kızgınlığı geçmez. 24 saat bekler. "24 saat bittikten sonra bir daha okuduğu emre karşı duygu ve kararında hiçbir değişiklik olmaz" (98) ve hemen görevden alınmasını isteyen dilekçesini yazarak ordu komutanına gönderir.

6- OLAYLARI DEĞERLENDİRME

Bir komutan elde ettiği her başarıdan sonra bir durum değerlendirmesi yapmalı ve ilerde meydana gelebilecek tehlikeleri görmeli,böylece de kazandığı zaferlerin bir felâkete dönüşmesini önlemelidir. Bir komutan nereye kadar gidileceğini ve nerede durulacağını bilmeli, değerlendirmelerini sağlam yapmalı ve ona göre kararlar vermelidir. Bunların yapılabilmesi için de bir komutanda basiret, soğukkanlılık ve de en önemlisi iyi bir muhakeme kabiliyetinin olması gerekir. ancak bu netiliklere sahip olan bir komutan gerçekçi ve geçerli değerlendirmelerde bulunabilir.

Karabekir'in kolordu karargâhı Refahiye'dedir. Ordu karargâhı ise Suşehri'de bulunmaktadır. Karabekir Suşehrine gider. Ordu kurmay başkanı ile Erzincan'ın işgal meselesini tartışır. Ordu karargâhının fikri,

(97) KARABEKİR, a.g.e., s. 220.

(98) KARABEKİR, a.g.e., s. 221.

kolordu karagâhının Refahiye'de kalması ve Erzincan'ın işgal harekâtının oradan idare edilmesi yönündedir. Karabekir bir durum değerlendirmesi yapar: "... Harita mesafesi 60 km. olan bu uzaklıktan arazi ve ahvali görmeden kolordunun harekâtını idare etmenin sakatlığını ve telefon hatlarına bir arıza olursa vaziyeti büsbütün elde çıkarmış olacağımdan; harekât sahasını çabuk görebilecek olan Kemah boğazından bir an evvel Erzincan karşısına çıkmaklığım lüzumunu anlatmış- tım... Sevkülaceyş hareketleri çok uzaklardan harita üze- rinden idare olunabilir. Bu halde bile, bazen büyük komutanların harekât sahasına gelmesini icabettirecek vaziyetler görülebilir... Cepheye 150 km. uzak olan Su- şehri'nden zan ve tahmin üzerine herhangi bir kıtaya hem de teferruatlı emir vermek herhalde tehlikeli bir netice- ye gidebilirdi"(99).

Karabekir, Erzincan'ı işgal edecek oradan Erzurum üzerine yürüyecektir. Erzurum'u da bir an önce ele geçir- mek niyetindedir. Niyet ve düşüncelerini ordu komutan- lığına bildirir. Ordu komutanlığının cevabı ise ileri harekâta geçilmemesi yönündedir. Zira Karabekir'in sağ ve sol yanındaki kolordular henüz onun kolordusunun hizasın-

(99) KARABEKİR, a.g.e., s.71.

dan çok gerilerdedir. Karabekir o zaman şöyle bir değerlendirme yapar" ... Ben ileri atılmayı yalnız hissimle istemiyordum. Hesap da bunu istiyordu. Elimizdeki erzakı durduğumuz yerde yemek, bizi bitireceği gibi Ermeniler de Erzurum halkını bitirecekti. Bunun için pek büyük mesuliyetlere katlanarak işi hoş gidecek emr-i vakilerle yürütmekten başka çarem yoktu"(100). Nitekim öyle de yapar. Ordu komutanının Sansa Boğazı batısı diye çizdiği ileri emniyet hattını, Karabekir 60 km. daha doğuya götürerek Kötür Köprüsüne kadar çizer.

Erzurum'la ilgili olarak ordu komutanlığından bir harekât emri gelir. Karabekir emri kurmayları ile birlikte okur ve haritaya işaretler. O zaman Karabekir ve kurmay subayları çok şaşırırlar. Zira bu emri mahzurlu bulurlar; bu şekliyle uygulandığı takdirde bir felakete de sebep olabilecek durumdadır. Karabekir'in değerlendirmesi şöyledir:"... Bir fırkanın iaşesini temin ederek Erzurum'a kadar gidebilmek için uğraşırken, ordu komutanı her iki kolorduyu da Erzurum karşısında toplamayı düşünüyor... Benim kolordumu Evreni-Ağviran güneyine, yani bu mevsimde geçilmek imkânı olmayan bölgeye sürüyor. Erzincan'da bile hertaraf en az bir metre kar içinde. Karın, Erzurum'da telgraf tellerine kadar olduğuna şüphemiz yok. Şose

(100) KARABEKİR, Kâzım.. Doğu'nun Kurtuluşu. s.98.

boyundan ayrılmak felâkettir. Ordu karargâhının bulunduğu Suşehri'ndeki ilkbahar mı bu hatayı yaptırıyor, yoksa iâşe imkânsızlığından dolayı iki kolordunun Yeniköy-Aşkale hattı batısında toplanmasının imkânsız olduğu bilindiğinden münferit bir halde Erzurum karşısına gidememekliğim için mi böyle emir veriliyor?"(101).Karabekir ordu komutanına düşünce ve değerlendirme-lerini anlatır ve ordu komutanı yeni bir emir tebliğ edeceğini bildirir.

Karabekir'in değerlendirmelerine son bir örnek olarak Kars'a karşı yapılan harekâtın Grup komutanı Yakup Şevki Paşa tarafından durdurulması emrini aldığı zamanki tutumunu verebiliriz: "...Biran önce kan dökmeksizin Kars'ı ele geçirmeye çalışıyordum... (Yakup Şevki Paşa'nın) Karargâhının bulunduğu Oltu'nun Kars'a mesafesi kuş uçuşu, 100 km idi. Bazı arızalar yüzünden Şevki Paşa kendi fırkalarıyla temasını bile kaybettiği olurdu... Tellerle muhabere ediyordu. Bu da bazı defalar geçikmelere sebep oluyordu. Eğer büyük arıza olursa yazı ile emir için iki gün lâzımdı. Maksat Kars'ın işgâli idi. Eğer Ermeniler karşı koyacak olursa bu bize epeyce pahalıya malolacaktı. Halbuki tehditle işgal fırsatını görüyordum. Tabii bunu yapmakta Kars'ın hakikaten önünde

(101) KARABEKİR, a.g.e, s.110.

bulunan bana düşerdi. Nitekim bunu muvaffakiyetle de başardım...Bence en muvafık hareket Vezirköy- Yahniler hattını benim kolordum ile işgal ve buna dayanacak süvari ve diğer müfrezelerle demiryolu hattını kesmektir. Ermeniler'in bu hareketi görünce Kars'ı tahliye edeceklerine şüphem yoktur. Çünkü vaktiyle çekilmezlerse Kars'ta kapanıp kalırlar. Grup komutanı Oltu'da kalmaya karar verdiğine göre bütün kuvvetleri benim emrime verseydi ve benim kolordumun bütün kuvvetiy-le Kars çayı şarkında hareketine müsaade etseydi belki de kan dökülmeden bir manevra ile Kars'ı düşürürdük. Halbuki Grubun emri mucibince hareket,Ermeniler'e cesaret verecek ve onları müdafaaya kaldıracaktır"(102).

7- HİTABET - PSİKOLOJİ

Komutan her bakımdan birliğini iyi tanımalıdır. Emrindeki insanların karakterlerini, yeteneklerini, kuvvetli ve zayıf taraflarını bilmelidir. Zira bu o birliğin savaş gücü manâsına gelir. Eğer komutan birliğinin iyi ve zayıf yönlerini tanıyıp, bunları geliştirmek yada düzeltmek için gerekli tedbirleri almazsa, o birlik kısa zamanda hem maddeten ve hem de disiplin ve moral bakımından zayıflar ve verilecek görevleri yapamayacak durumlara düşer. Unutmamalıdır ki kısa yoldan insanlara saygı ve

güven uyandırmanın bir yolu da bilgidir. Kendisi üstün bir bilgiye sahip olan komutan kısa sürede birliğine kendini kabul ettirir ve birliği üzerinde ayrıca bir bilgi otoritesi de kurmuş olur. Komutan yetkilerini ve kuvvetini de adaletli olarak kullanmak durumundadır. Komutanın görevi üç ana esas üzerinde toplanır. a. Birliğine devamlı manevi destek olmak, b. Duruma uygun olarak süratle karar vermek, c. Verdiği karara uygun gerekli taktik önlemleri almak ve bunları süratle uygulamak. Bunlardan manevi destek yani moral desteği bir kıta için çok önemlidir. Zira moral bir birliğin en büyük kuvvetidir. Hepimiz biliyoruz ki, bir birliğin morali zayıfsa, verilen karar ne kadar mükemmel, birliğin elindeki silâhlar ne kadar modern olursa olsun, o birliğin başarı gösterebilmesi çok zordur. Bu yüzden bir komutan, birliğindeki insanların morallerini yüksek tutmaya; zayıflamaya başladığını hisseder hissetmez de hemen morali yükseltecek tedbirler almaya çaba göstermelidir.

Karabekir Erzincan'ın işgali için kıtalarını teftiş etmektedir. Teftiş sırasında erlerin kaput giydiklerini, subayların ise kaputlarını giymeyip çok üşüdüklerini farkeder. Niçin giymediklerini sorar. Ordu komutanı Vehip Paşa teftişlerde subayların kaput giymelerini yasaklamıştır. Karabekir şöyle diyor: "... Sıhhatlerini, hayatlarını

düşünmeyerek aldıkları emre itaatı vazife bilen bu kahramanlara karşı kalbimdeki itimat ve şefkat arttı. Şu emri verdim: - Hemen kaputlarınızı giyiniz. Çünkü benim de üzerinde kaputum vardır"(103). Karabekir teftişde askerlerin iyi beslenmediklerini, üst-başlarının perişan olduğunu görür ve onlara hitabeder:"..Sevgili evlatlarım. Size zaferler müjdelemeye geldim. Yakında zaferden zafere koşacağız. Memleketimizi tamamiyle kurtaracağız..Çok açlık çektiğinizi, iyi beslenemediğinizi yüzlerinizden görüyorum. Düşman ateşinden şehit olanlar arasına donarak, aç kalarak karışan arkadaşlarınızın da olduğunu anlıyorum. Demek sizler daha güç şartlar içinde çarpıştınız. Fakat, artık ızdırap günleriniz bitti. Size ziyafeti pek yakında Erzincan'da vereceğimi vaad ediyorum.. Ordudan, size elbise ve kaput, ne bulursam almak için, uzun kış yolculuğu yaptığımı düşünmeyerek hemen Suşehri'nde ordu karargâhına da gideceğim. Sevgili zabitlerim, sevgili askerlerim, hepinizin yüksek alnınızdan öperim.Şehidlerimizimizin ruhu şâd olsun!

Sözlerimi bitirdikten sonra askerlerimin ağlaştıklarının farkına vardım. Birşeyler söyleşiyorlardı. Sonradan öğrendim ki saf duygularını şöyle ifade ediyorlarmış:

(103) KARABEKİR, a.g.e., s. 58.

- " Bu kumandanı bize Allah gönderdi. Halimizi ve kalbimizi ilk görüşte anladı. Biz onun emrettiği yerde ölüyoruz"(104).

Yine daha önce belirtildiği gibi, ordu komutanı Vehip Paşa, Erzincan'ın işgali ile ilgili gönderdiği emirlerde "düşman" tabirini kullanmaktadır. Karabekir büyük bir dikkatle hükümetin henüz Ermeniler'in bağımsızlığını tanımadığını, bu yüzden bunlara "düşman " yerine "eşkiya" denilmesinin uygun olacağını belirtir ve "...bu tabirin ordumuzun maneviyatına da iyi tesir edeceğini..."(105) söyleyerek teklifini Vehip Paşa'ya kabul ettirir ve Erzincan'dan sonra emir ve raporlarda "düşman" tabiri yerine "eşkiya" tabiri kullanılır.

8- İZLEME-DENETLEME

Emri, yapılacak işin veya harekâtın manivelası olarak söyleyebiliriz. Bir komutan düşündüklerini ast kademelere yaptırmak, plânlarını uygulamak için emir vermek zorundadır. Verilecek emirler de kısa, öz ve anlaşılır biçimde olmalıdır. Ayrıca, verilecek emirlerin uygulanabilir nitelikte olması, ast kademelerin imkân ve kabiliyetlerini aşmaması da çok önemlidir. Yoksa emir

(104) KARABEKİR, a.g.e., s.59.

(105) KARABEKİR, a.g.e., s.81.

istenilen şekilde yapılamaz ve komutanlık otoritesi de sarsılabilir. Ancak, emir vermekle de her iş bitmemektedir. Yoksa emir istenilen şekilde yapılamaz ve komutanlık otoritesi de sarsılabilir. Ancak, emir vermekle de her iş bitmemektedir. Verilen emrin ast birliklerce eksiksiz yapıldığı sanılarak işin arkasının bırakılması da doğru değildir. Emrin verilmesi komutan sorumluluğunun henüz başladığını gösterir. Komutan sorumluluğunun sonuçlanması için, verilen görevin ilgililerce emre uygun bir biçimde yapılması ve komutanın da bundan haberdar olması gerekir. Bu nedenle komutan verdiği emrin yapılmasını yakinen takip ve kontrol etmelidir. Karabekir Erzincan'a giderken EĞİN Kasabasına uğrar. Eğin kaymakamı, kasabadaki tezgâhlar, yollar, hakkında bilgi verir. Karabekir verilen bilgilerden tatmin olmaz. "...Kaymakam, bu tezgâhların ve kazadaki yolların tarihinden de, mevcut durumundan da birşey bilmiyor. Yolun 1324'te Meşrutiyet'in ilânında yapıldığını söyledi. Halbuki yanında tahkik ettim. Tam 30 yıl olmuş yapılalı! Yani Kaymakam Beyin söylediği tarihten 20 yıl önce! 1304'te"(106).

Karabekir Sarıkamış'ı kurtardıktan sonra yanmakta olan et konservesi deposundan takipçiliği sayesinde on tondan fazla konserve et kurtarmıştır. Bunu şöyle

(106) KARABEKİR, a.g.e., s.42.

anlatıyor: "... Et konserve ambarı yakılmış ve çatı yıkılmış yangın devam ettiğinden konserve tenekeleri cephane gibi patlıyor, bir iki metre etrafa da fırlıyor-muş. Bunların kurtarılmasına memur ettiğim zabıtlar bir şey kurtarmanın imkânsızlığını söylediler. Buna ben inanmadım ve öteden beri adetim olduğu üzere dedim: -Bir de ben göreyim.. bazı tenekeler fırlayıp sıçırıyordu. Fakat bu bir tehlike değildi..Hep beraber haylicesini kurtardık ve derhal bir tabur getirttim ve 10 tondan fazla kurtardık. Buna bunların kurtarılmasının imkânsızlığını söyleyenler utandıklarından askerlerden daha hızla çalışıyor ve suçlarını affettirmeye çalışıyorlardı. Hayatımda gerek masa başı işlerinde ve gerekse arazi üzerinde gizli işlerde bu kabil baştan savma vazife yapanlara çok rastladığım için kontrole çok ehemmiyet verir ve mühim işleri vaktim varsa bizzat bir de ben göreyim! diyerek hataları ve ihmalleri tashih ederdim. Emrime yeni gelenler benim bu huyumdan önceleri sıkılırlar,üzülürler fakat sonraları bunun pek lüzumlu bir iş olduğunu görerek hem beğenirler, hemde gereği gibi çalışırlar"(107).

9- BİLİM, SANAT VE BELGELEMeye ÖNEM VERME

Karabekir Paşa, daha çocukluğundan itibaren bilim ve sanata büyük ilgi duymuştur. Özellikle şiir ve musiki ile

(107) KARABEKİR, a.g.e., s.260-261.

yakından ilgilenmiş ve bu sahada başarılı örnekler de vermiştir(108). Karabekir ayrıca önemli bir belgecidir. Tarihi aydınlatan en önemli vesikaların, olayların içinde yaşayanların bıraktıkları hatıralar ve belgeler olduğuna inan Karabekir "...tüm yaşamı boyunca içinde yaşadığı, gördüğü ve bildiği olayları günü gününe hatıratına kaydetmiş ve kendisine ait belgeleri muhafaza ederek, herbiri yakın tarihimizin bir bölümünü aydınlatan eserlerini meydana getirmiş ve (sonraları) neşredilmek üzere kıymetli birer vesika olarak bırakmıştır"(109).

Refahiye'de bulunan kolordu karargâhına varmak için yaptığı uzun yolculuk sırasında Karabekir, geçtiği her köprünün ebadını, tarihini, durumunu ve fotoğrafını aldırtarak bunları yeri gelince kullandığı gibi (110), gördüğü cami, kilise gibi binaların da kütüphaneleri dahil her şeylerini incelemiş ve bazılarının suluboya resimlerini yaptırmıştır(111).

Karabekir Erzincan'ı kurtarmıştır. Daha sonra halka yiyecek ve giyecek dağıttırılmış, hasta ve yaralıları tedavi altına aldırtmıştır. Halkı maddi ve manevi yönden

(108) KIRZIOĞLU, a.g.e., s.172.

(109) KARABEKİR, İttihat ve Terakki Cemiyeti. s.7.

(110) KARABEKİR, Doğunun Kurtuluşu. s.20-33-44.

(111) KARABEKİR, a.g.e., s.33-34.

teselli etmektedir. Ermenilerin Erzincan'da yaptığı mezalimi görünce de "...Ermeni mezaliminin zabıt varakalarını "tutturur", "Fotoğraflarını" aldırır. Bir "Esir Rus zabitinden de ayrıca bu hususta gördükleri hakkında rapor" alır(112).

Karabekir Paşa, birliklerdeki bando ile de meşgul olmuştur. Karabekir onlarla hep ilgilenmiş, hatırlarını sormuş ve çalacakları parçalarla bile bizzat meşgul olmuştur(113). Karşılamalarda ve uğurlamalarda bandoyu gereğince kullandığı gibi, bazen akşamları yemek esnasında da bandoya eşlik ettirmiştir.

Karabekir, Sarıkamış'ı ele geçirdiği zaman orada kendisini hayrete düşürecek zenginlikte bir kitaplık bulmuştur. Şöyle anlatıyor: "Şurada, burada elimize geçen harita ve kitaplardan çok istifade ediyorduk. Sarıkamış'ın azametli kütüphanesinden aldığım kitaplardan 1914 Salnamesinde çok faydalı gördüğüm, Bakü, Batum, Gence, Kars, Ardahan, Kutayis, Tiflis, Erivan eyaletlerinin nüfusunu, mesahasını vesairesini gösteren sahifeleri tercüme ettirmekte idim. Bunların bitmesi üzerine Gruba da bildirdim. Benim belge dosyasına da koydurdum(114).

(112) KARABEKİR, a.g.e., s.5-77.

(113) KARABEKİR, a.g.e., s.270.

(114) KARABEKİR, a.g.e., s.353.

10- MİLLİ ŞUUR VE VATAN SEVGİSİ

İsmet İNÖNÜ, Karabekir için bir yazısında şöyle diyor: "...Birinci Cihan Harbinin felaketli neticesinin ilk gününden başlayarak, hiç sarlısılmayan bir iman ile meydana atılmış olan pek kıymetli vatanseverlerden biri idi"(115). Aslında ordunun görevini milleti ve milletin değerlerini korumak olarak kısaca belirtirsek bir komutanda bulunması gereken en önemli özelliğın ne olduğu ortaya çıkar: Milli şuur. Bir komutanın, hatta bir insanın önceliklerini milli şuur belirler. En öne alacağımız şeyleri, en çok savunacaklarımızı ve en az vazgeçmek isteyeceklerimizi yine milli şuur belirler. Yani davranışlarımızı önemli ölçüde milli şuur etkiler. Vatan sevgisini de milli şuurdan kaynaklanan bir duygu olarak söyleyebiliriz. İşte Karabekir Türklük milli şuuruna sahip, en sıkıntılı zamanlarda bile daima bu şuur çerçevesinde hareket etmiş vatansever bir komutandır.

Karabekir Refahiye'ye gitmektedir. Bir öğle vakti Rıdvan kalesi yanında dururlar. Kendisi şöyle anlatıyor: "... Yolumuz üzerinde muazzam ve mükemmel bir kilise gördük. Her tarafını gezdim. Mühim bir bina: Dirkira adındaki bu kilisede görünüşte Ermeni ve Süryani papaz-

(115) KANDEMİR, Kâzım KARABEKİR. s.11.

ları yetiştirilmiş; hakikatte ise kimbilir, hangi devletin hesabına Türkleri parçalamak için kurulmuş bir fesat ocağıdır..."(116). Yol boyunca ilerleyen Karabekir Ergani'ye gelir. Buradaki memurlarla konuşur. Memurların maneviyatı bozulmuştur. Bir an evvel buradan kurtulmak ve daha güzel bir yere naklolunmak düşüncesindedirler. Karabekir onlara seslenir: "...Bunlara, cephelerde ve ateşler içinde ölen, malul kalan, ızdırap çekenleri düşüncelerini söyledim. Uzun sulh devresinde bile olsak bu rahat düşkünlüğünün yıkıcı bir zihniyet olduğunu anlattım. Geçirdikleri ölü hayat yerine, burada çalışan Alman mühendislerinden örnek alarak kendi aralarında içtimai bir yaşayış uyandırabileceklerinden ve birçok kitaplar ve mecmualar getirerek mütâlaalarla, ilmi sohbetlerle ve arasına da eğlenceler tertibiyle hoşça vakit geçirebileceklerinden bahsettim ve buralarda tehlikesizce vazife görürken cephelerle de alâkadar olmalarını tavsiye ettim. Yazık ki onlar, burunlarının dibindeki bakır madenleriyle bile alâkadar görmüyorlardır"(117).

Karabekir, Erzincan'ı kurtardıktan sonra Dersim'in Erzincan'ın büyük bir belası olduğunu kaydeder ve Dersim

(116) KARABEKİR, Doğunun Kurtuluşu. s. 18.

(117) KARABEKİR, a.g.e., s.26.

ve Dersimliler içinde şu değerlendirmeyi yapar: "...Çoğu Türk olan bura halkı hükümetin, bilgisizliği ve beceriksizliği yüzünden kısmen Kürtleşmiş ve vahşileşmiştir. Birçok aşiret isimleri bile hâla Türkçe'dir; Koç uşağı gibi, aşiret ve kabile yerine uşak derler"(118). Yine Karabekir bu bölge ve bu bölgenin insanlarıyla ilgili olarak düşüncesini soran Ordu komutanı Vehip Paşa'ya düşüncelerini şöyle aktarır:"...-Ben bu sebepleri(Dersim isyanının sebepleri) ikiye ayırıyorum: biri siyasî, diğeri midevi dir. Birincisi memleketimizde asayiş olmadığını göstermek menfaatleri icabı olan iç ve dış entrikacıların marifetidir. İkincisi de halkın yoksulluk dolayısıyla şekavetle giçinmenin kolayını bulmuş ve buna alışmış olmasıdır.

Birinci sebebi ortadan kaldırmak için;Dersimliler'in halis Türk olduklarını ve esasen kürtlerin de eski Anadolu Türklerinden başka birşey olmadıklarını her vasıta ile bir düzeye işleyerek din birliği gibi millî birliğin dahi bulunduğunu kendilerine anlatmak lâzımdır. Bu işi temin için yüksek münevverlerimizden bir miktarını; iyi kürtçe öğreterek ve dini mahiyette isim ve kisve vererek ve namlarına (Seyyid)'i ekleyerek halk arasına karıştırmaktır. Bunların bazılarının doktor olması ve halkın

(118) KARABEKİR, a.g.e., s. 89.

ananatını okşayacak bir şekilde hastalarını da tedavi etmesi başarıyı çoğaltır... Biz milletimizin geri kalmış bir parçası olarak bu halkı uyandıracacağız ve Türk Camiasıyla birleştireceğiz. Bu mühim işi bir taraftan da gece yatılı mekteplere çokca çocuk olarak terbiye etmekle temine çalışmak lâzımdır. İkinci sebebi yani açlık belâsını ortadan kaldırmak için halka iş bulmalı ve işe alıştırmalıdır. Bu hususta hükümete düşen vazifeler de büyüktür. İlk önce buralara rastgele kimseleri hükümet memuru diye göndermemelidir... Ceplerini doldurmak ve bu havaliden bir an önce savuşmak düşüncesinde olanlar isyanları beslemektedirler. Şimdiye kadar: " Burası da vatanımızın bir parçasıdır. Buradakiler de milletimizin bir kısmıdır. Buralardaki halkı adaletle idare etmek ve kalkınmalarına bütün varlığımızla çalışmak vazifemizdir". Şeklinde bir düşünce ne uyanmış ve ne de uyandırılmıştır. Hükümet memurları bu düşünceyi benimsemiş insanlardan gönderilmekle beraber kuvvetli garnizon, yol, mektep, posta ve saire inşasında başlanmalıdır...(119). "...Tatbik olunabilecek pek mühim tedbirlerden biri de Kürtlük mıntikasını Türk kanalları ile bölmeler içine almaktır. Yapılacak şoseler bu kanalları çizmiş olur"(120).

Dikkat etmek gerekir ki bu değerlendirmeler 1918 yılında yapılmaktadır.

(119) KARABEKİR, A.g.e., s.93.

(120) KARABEKİR, A.g.e., s.105.

III. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DE KAZIM KARABEKİR PAŞA

A- KARABEKİR'İN İSTANBUL VE TEKİRDAĞ'DAKİ FAALİYETLERİ.

"Reşit Paşa" vapuru ile 28 Kasım 1918 tarihinde Karadeniz'den İstanbul boğazı ile şehre giren Karabekir, dürbünüyle etrafı incelerken, boğazın iki yanındaki tabyalarda İstanbul'u işgal eden İngiliz ve Fransız birliklerinin bayraklarını görür. Dayanılmaz acı ve ızdırap duyduğunu belirtir. Hele daha ilerde bir yerde bir Türk bayrağının indirilerek yerine İngiliz bayrağının çekilme törenine tesadüf edince, törende bulunan bir Türk subayının "ızdırap içinde kıvrandığını" görerek ömrünün belki de en büyük acısını duyduğunu belirtir(121). Karabekir İstanbul'a bu manzara ve bu duygularla girerken aslında yapılacak işe kararını vermiş gibidir. Şöyle der: "Tek dağ başı mezar oluncaya kadar, uğraşmalı!"(122).

Karabekir eski oturduğu semt Zeyrek'te kardeşinde birgün dinlenir ve ertesi gün de o zaman Genelkurmay Başkanlığı Müsteşarı olan arkadaşı Albay İsmet İNÖNÜ ile memleket meselelerini tartışır.

(121) KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz. s.7.

(122) KARABEKİR, A.g.e. s.7.

30 Kasım 1918'de Osmanlı Harbiye Nazırı Abdullah Paşa'ya da memleket meseleri üzerine olan görüşlerini bildirir. Ona göre eğer doğu'da boşaltılacak olan bölgede, itilâf Devletleri Heyeti bulunmazsa, Ermenilerin ve Gürcülerin Müslümanları katledeceği kesindir. Ayrıca İstanbul basınıının 1915 tehciri ile ilgili sözde Ermeni katliamını şu anda yurt dışındaki ittihâdcıların yaptığı yolundaki yayınlar hem yanlış hem de yersiz ve zararlıdır. Eğer ordumuz doğudan çekilirse Ermeniler daha önce de olduğu gibi yine müslümanlara karşı tam bir yoketmeye girişebilirler(123).

Bir Aralık Sultan Vahdeddin Karabekir'i huzuruna çağırır ve ona takdir ve iltifatlarını bildirir. Sultan ile görüştüğü Cuma Selâmlığı'ndan çıkışta da Padişahın yaveri olan Mustafa Kemal Paşa ile görüşür ve memleketin içinde bulunduğu durum ve bu durumdan kurtulma çareleri üzerine fikir alışverişinde bulunurlar.

Karabekir, nihayet 23 aralık 1918'de Tekirdağ'da bulunan 14. Kolordu Komutanlığına tayin edil-diğini öğrenir. Bu kolordunun merkezi Rodos adasında bulunmaktadır. Karabekir bu tayine memnun olmamıştır. Zira onun niyeti az önce kurtarılan Doğu Anadolu'ya gitmektir.

(123) KARABEKİR, A.g.e., s.8.

Doğu Anadolu'da bulunmak onun için çok önemlidir. Zira, imzalanan Mondros mütarekesinin 20. maddesine göre Terhis edilecek olan Türk Birliklerinin silâh, cephane ve araçları, itilâf Devletlerinin oluşturduğu Temsilcilerin gözetiminde onlara teslim edilecek ve bütün bu malzemeler böylece elden çıkacaktır. Ancak ağır kış şartları ve bozuk yollar yüzünden Doğu Anadolu'da henüz bu silâh, cephane ve araçlar teslim edilmemiş olup Türk birliklerinin elindedir. Karabekir bunlara sahip çıkmak niyetindedir. Karabekir'in Doğu Anadolu'ya gitmesini gerektiren sebeplerden birisi de Ermenilerin çalışmalarıdır. Mütareke hükümlerine de (İngilizce metinde) Osmanlı Vilayet-i Sitte'si, Ermenistan vilayetleri diye yazılmıştır. Ermeniler Büyük Ermenistan kurulması hayalindedirler ki bunun sınırları da Sivas ve Tokat'a kadar uzanmaktadır. Hatta İstanbul Ermeni Patriği, Osmanlı vatandaşı olan ZAVEN efendi, Londra'dan dönüşünde, İstanbul'da bir beyanat verir ve "Kurulacak Büyük Ermenistan'ın başkenti Erzurum olacaktır" der(124).

İşte Karabekir Paşa, ileri görüşlülüğü ve kuvvetli sezgileri ile, Doğu Anadolu'daki halkın kendisine çok güvendiğini ve kendisini gönülden desteklediğini bildiği için, yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı Erzurum'a

(124) KIRZIOĞLU, A.g.e. s.24.

varmak, Kolordunun başına geçerek o bölgede düşmana karşı mücadeleye geçmek ve hâlâ Türk birliklerinin elinde bulunan silâhları itilaf kuvvetlerine teslim etmemek istiyor ve bunun içinde Doğu'ya tayin edilmesi için ısrarlı girişimlerde bulunuyordu.

Ancak yine de tayin edildiği Tekirdağ'daki 14. Kolordu Komutanlığına başladı. Fakat ısrarla Doğu'ya gitmenin yollarını arıyor ve devamlı girişimlerde bulunuyordu. Girişimleri nihayet bir sonuç verdi. Karabekir 24 Şubat 1919'da tekrar Doğu'ya, 15. Kolordu Komutanlığına tayin edildi. Ancak bu defa 15. Kolordunun bölgesi epeyce değişmişti. Dokuzuncu ordu lağv edildiğinden, bu dokuzuncu orduyu oluşturan 3,9,11, ve 12 Tümenler 15. Kolordu komutanlığı emrine verilmişti. Ayrıca, Van (Hakkari dahil), Erzurum (Bayburt, Ağrı, Erzincan, Kiği, Kiskim) ve Trabzon (Rize, Gümüşhane, Giresun ve Ordu dahil), Canik-Samsun müstakil sancağı da 15. Kolordu bölgesine verilmişti(125).

Karabekir, 11 Nisan 1919'da İstanbul'da veda ziyaretlerine başladı. Üstleri ve arkadaşlarını ziyaret ediyor, memleketin durumunu görüşüyor ve onlarla vedalaşyordu. O sıralarda İstanbul'da Şişli semtindeki evinde

(125) KARABEKİR, a.g.e., s.12.

oturmakta olan Mustafa Kemal Paşa ile de görüştü. Mustafa Kemal Paşa ile görüşürken ona "...Paşam, ben yarın Erzurum'a gidiyorum. İstanbul'da ne vaziyette kalırsanız kalınız bir şey yapmak imkânsızdır... Anadolu'ya, ordunun başına geliniz; hem de Şark'a. Milletın kurtuluş anahtarı Şarktağır. Orada herşey mümkündür; (Silâhını teslim etmemiş bulunan) ordu da kuvvetlidir, halk da beraber gider.. Şark'ta millî hükümet esaslarını kurduktan sonra, siz Garb'e tevecüh edersiniz..."(126), diyerek onu Şark'a harekâtın başına davet etti.

B- KARABEKİR'İN TRABZON VE ERZURUM'DAKİ FAALİYETLERİ

Karabekir 12 Nisan 1919'da İstanbul'dan bir vapurla yola çıktı. Zonguldak, Sinop, Samsun, Ordu ve Giresun illerine uğrayarak 19 Nisan 1919'da Trabzon'a ulaştı. Trabzon'da 10 gün kadar kaldı. Orada halkın kurduğu "Muhafazai Hukuk Cemiyeti" üyeleri ile görüştü. Onlara moral ve cesaret vererek her hususta yardımcı olacağına dair söz verdi.

Trabzon'dan 30 Nisan 1919'da otombille Erzurum'a doğru yola çıktı. Gümüşhane, Bayburt, Aşkale'yi geçerek 3 Mayıs 1919'da Erzurum'a geldi. Erzurum halkı ve Erzurum-

daki birlikler kurtarıcıları ve eski komutanları olan Karabekir'i coşku ve sevinçle karşıladılar.

Karabekir, Erzurum'da hemen telsiz istasyonunu çalıştırdı. Moskova, Berlin ve Paris'in telsizlerini ve ajanslarını alabilecek seviyede Rusça, Almanca ve Fransızca bilen uzmanları bu işte görevlendirdi. İstanbul ve Karadeniz'de bulunan gemilerin haberleşmelerini de dinlettirdi. Bu arada Vilâyet-i Şarkiye Müdafaai Hukuk Cemiyeti" Erzurum Şubesi Yönetim Kurulu ve başkanı ile temasa geçti(127). Elindeki kuvvetlerin ve silâhların döküm ve sayımını yaptırdı. 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri üzerine 18 Mayıs 1919'da Erzurum'da yapılan kınama mitingini el altından destekleyerek şiddetli protesto telgrafları çekti. 21 Mayıs 1919'da; Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa'dan bir şifre aldı. Bu şifrede Mustafa Kemal Paşa" bir an önce Karabekir'e mülakî olmak" istediğini bildiriyordu(128).

19-21 Haziran 1919'da Erzurum küçük kongresi yapıldı. Bu küçük kongrede Erzurum'da toplanacak "Büyük kongre'nin karar taslağı oluşturuldu. Bu karar taslağını olarak Karabekir, o sıralarda Amasya'da olan

(127) KARABEKİR, A.g.e., s.19.

(128) M.K.ATATÜRK, Nutuk. C.III,MEB.Yay.İst.1973,Belge 10

3.Ordu Müfettişi M.Kemal Paşa'ya gönderdiği bir şifre ile şu şekilde özetlemişti: "1. Askeri ve millî teşkilatımız yok edilemez. 2. İşbaşındaki (görevli memurlar) kimseler karşılığı yerlerine gelmeden değiştirilemez. 3. Silâh, cephane ve askeri araçlar teslim edilemez. 4. Herhangi bir bölgeye yabancıların yapacağı saldırı genel savunmayı mecburi kılar(129).

Büyük kongre için 3 Temmuz 1919 günü Erzurum'a gelmekte olan 3.Ordu Müfettişi M.Kemal Paşa ve yanındaki heyeti Iıca'da karşıladı. 5-6 Temmuz 1919'da Erzurum'da memleketin durumunu ve kurtuluşunu görüşmek üzere dokuz kişinin katıldığı çok gizli bir toplantı yapıldı. Bu dokuz kişi arasında M.Kemal Paşa, Hüseyin Rauf Orbay ve Kâzım Karabekir Paşa da vardı(130).

Bu esnada 8 Temmuz 1919'da M.Kemal Paşa ordu müfettişliğinden azledilmişti. Böylece esasen ordu üzerinde hiç bir yetki ve tasarrufa sahip değildi. M.Kemal Paşa da 8-9 Temmuz gecesi telgarafla İstanbul'a askerlikten istifa ettiğini bu yüzden İstanbul'a dönmeyeceğini bildirdi. Yetkileri elinden resmen alınmış olan M.Kemal Paşa çok üzgündü. Bu anda belki de millî mücadelenin seyri

(129) KIRZIOĞLU, A.g.e., s.25.

(130) Mazhar Müfit KANSU, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber. T.T.K.Yayını. Ank.1966,c.I,s.34

değişebilir, çok farklı mecra ve yollara kayabilirdi. Karabekir, milletine ve milli mücadeleye olan güveni sebebiyle hemen o gece M.Kemal Paşa'nın yanına gitti: "...Kemal Paşa, pek me'yustu. Ben, kendisine hürmet ve samimiyette kusur etmeyeceğimi, pek samimi ve ciddi bildirdim. Hazırol vaziyetinde, selamla: - Bundan sonra dahi, ne emirleriniz varsa, ifayı bir şeref bilirim, dedim(131).

Karabekir Erzuum kongre'si hazırlıklarına yardım eder. Kongre için çalışanları ve kongre azalarını devamlı surette cesaretlendirir. Onlara şu telkinlerde bulunur: "...Askeri birliklerimiz, kongrenin emrine hizmet edecektir; Ülkemizi ve istiklâlimizi kurtarmak için kongre'niz, esaslar kuracaktır; itilâf devletleri'nin artık savaşmayıp, işimizi Rumlar ve Ermeniler ile halledeceği, bunu da milletimizin nasıl olsa başaracağı; en mühimmi, kongre'de Millî Birlik ve Millî Kuvvet'in gösterilmesi gerektiği". üzrinde durur. Onlara "...ne İstanbul Hükümetinden, ne itilâf kuvvetlerinden korkmamalarını"... tekrar izah eder ve "ölmek veya yaşamak kararının, ellerinde olduğunu"(132) söyler.

(131) KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz. s.73.

(132) KIRZIOĞLU, A.g.e., s.28.

Karabekir bir yandan Erzurum kongre hazırlıklarına yardım ve cesaret verirken diğer yandan Şark'a tayin isteğinin asıl sebeplerinden biri olan ve Ermenilerce tekrar işgal edilmiş bulunan Kars, Ardahan, Oltu, Batum, Artvin bölgesinin geri alınması çalışmalarını da yapmaktadır. Bu maksatla 15 Temmuz'da bu fikrini M.Kemal Paşa'ya açarak, hudud bölgesine kadar otomobille gider. Oradaki 9. ve 10. Tümen birliklerini kontrol eder. 17 Temmuz'da da tekrar Erzurum'a döner.

21 Temmuz 1919'da M.Kemal Paşa'dan boşalan 3.Ordu Müfettişliğine Vekâleten atanır. Bu durumu M.Kemal Paşa ve hüseyin Rauf Bey'le istişare eder ve onların da uygun bulmaları üzerine 3. Ordu Müfettiş vekilliği görevini de kabul eder ve böylece de yetkileri artar.

Erzurum'da toplanan kongrenin toplanması, açılması ve çalışması esnasında yetkili ve kudretli bir komutan olarak çok büyük hizmetler görür ve destekler sağlar. Bunun üzerine de M.Kemal Paşa dahil 5 Temsil Heyeti imzasıyla bir belge yazılır ve bu belgeye göre de "Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerinin Şarkî-Anadolu müda-faaî Hukuk cemiyeti'nin Temsil Heyeti Azâsından" olduğu belirtilir(133).

(133) KARABEKİR, İstiklâ Harbimiz. s. 1182.

İngilizler 16 Mart 1920 günü İstanbul'u işgale başladılar. Karabekir bu acı olayı protesto etmek için Erzurum'da kontrol memuru olarak bulunan İngiliz Yarbay Rawlinson'u ve onunla birlikte 5 İngiliz erini hapsedirdi(134). Ayrıca kendi kontrolü altında bulunan bütün valiliklerin İstanbul ile haberleşmelerini yasaklattı.

Bu arada 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştı. Karabekir bu meclise Edirne Milletvekili olarak seçildi. Ancak Edirne Milletvekiliği sıfatı üzerinde kalarak, Erzurum'daki Şark cephesi komutanlığına devamı uygun görüldü.

6 Mayıs 1920'de, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Karabekir Paşa'ya ek olarak "Erzurum Valiliği"ni de verdi.

C- KARS VE ARDAHAN'IN KURTARILMASI VE GÜMRÜ ANLAŞMASI

Ermenistan'ın Doğu Anadolu'yu tekrar işgale başlaması üzerine, Karabekir Şark cephesi komutanı olarak Ermeniler'e karşı hazırlığa başladı. T.B.M.M. den sefer için izin istedi. Bu isteğini birkaç kez tekrarladı. 6 Haziran'da T.B.M.M. Hükümeti Vekiller Heyeti kararıyla

(134) H.T.V.D., Sayı: 26 Vesika No: 662.

istediği izin çıktı(135). Bu izini alan Karabekir, Erzurum, Van ve Erzincan'da "Seferberlik" ilân ettirdi.

Rusya'daki bazı siyasi gelişmeler üzerine T.B.M.M. Bakanlar kurulu bir ara sözkonusu harekâtı durdurduysa da 20 Eylül 1920'de tekrar harekâta müsaade edildi. Karabekir de 28 Eylül 1920'de birliklerine emir vererek taarruzu başlattı.

Karabekir, 29 Eylül'de Sarıkamış'ı, 30 Eylül'de Göle, 1 Ekim'de de Kağızman'ı kurtardı. 30 Ekim 1920'de ise Kars'ın son kurtuluşunu yine o sağladı. Kars'ta karargâhını kuran Kâzım Karabekir Paşa, "Yine Türkiye'nin ilk Askeri zaferini de böylece kazanmış oluyordu. Ermeni kolordusu ezilmişti. ...3 genelar, 6 albay, 16 yüzbaşı, 59 teğmen, 16 sivil memur, 12 yedeksubay, 4 subay aday, 1150 de er esir edilmişti(136). Esirler arasında: Harbiye Nazırı, Genelkurmay Başkanı, Kars Kale Grup Komutanı ve bir de sivil bakan vardı.

Karabekir Paşa, daha Erzurum kongresinin sonunda, emrindeki subaylardan Veysel Bey'e tümen komutanına

(135) H.T.V.D., No: 1138 (Erkanı Harbiye Reisi İsmet İNÖNÜ'nün Şark Cephesi Komutanlığına yazdığı şifre telgrafı.)

(136) H.T.V.D., No:1139 (Karabekir'in Şifre Telgrafı.)

arzedilmek üzere şöyle şifreli talimat vermişti. "Her taraftan mahsur bir haldeyiz, yalnız Azerbaycana açık taraftan mahsur bir haldeyiz, yalnız Azerbaycana açık Nahçıvan penceresi var, onun kapanmamasını istiyorum" (137). Bu düşünceyle Nahçıvan hükümetine, Nahçıvanlılar'ın savunmasını teşkilatlandırmak için ordunun kaliteli subaylarını oraya gönderdi. Uzun mücadeleler sonunda Karabekir'in istediği oldu ve Moskova Nahçıvan'ın istiklâlini tanıdı.(15.4.1921)

Kkarabekir Paşa'nın bu büyük başarıları Ankara'da da çok büyük sevinç yarattı. T.B.M.M. Hükümetinin Millî Savunma Bakanı olan Fevzi ÇAKMAK Paşa, T.B.M.M. Kararı ile Karabekir'in "Ferik"liğe yeni Korgeneralliğe terfi ettirildiğini bildirdi. Böylece Karabekir, yeni Türkiye'nin ilk terfi eden "Paşası" ve ilk terfi eden "Cephe Komutanı" da olmuştur.

Karabekir Ermenileri kovalamaya devam ediyordu. 5 Kasım'da Ermenileri Gümrü'nün batı sırtlarına kadar kovaladı. Ermeniler mütareke yapılması teklifinde bulundular. Karabekir Paşa bu teklifin kabulü için Gümrü kalesinin teslim edilmesini şart koştu. Nihayet Ermeniler 7 Kasım'

(137) Veysel ÜNÜVAR. İstiklâl Harbinde Bolşeviklerle Sekiz ay. 1920-1921. İstanbul, 1948. s. 4.

da Gümrü kalesini teslim ettiler. Ankara'dan gönderilen mütareke şartlarını ağır bulan Ermeniler tekrar saldırıya geçtilerse de, 14-17 Kasım'da Karabekir Paşa'nın yaptığı taarruzlarla tekrar yenilerek mütarekeye razı oldular. 27 Kasım'da Karabekir Gümrü Muahedesini Ermeni Hükümetine kabul ettirdi ve böylece de Sevr anlaşmasının Ermenistan'a tanımış olduğu haklardan resmen vazgeçildi. Bu anlaşma Yeni Türkiye'nin ilk siyasi zaferiydi ve Kâzım Karabekir Paşa bu anlaşmayı Yeni Türkiye'nin baş murahhası olarak imzalamıştı(138).

Bolşevik Rusların, Menşevik idaresinde bulunan Gürcistan Cumhuriyeti ordusuyla savaşa başlaması üzerine Karabekir, T.B.M.M. Başkanlığına, Genelkurmay Başkanlığına ve Dışişleri Bakanlığına yazı yazarak; Gürcistan ile Rusya arasındaki bu savaştan istifade edip, Ardahan ve Artvin bölgelerinin Gürcistan'dan geri alınması zamanının geldiğini ve bunun için müsaade edilmesini istemiştir. Ve 19 Şubat 1921'de Bolşevik Ruslar'ın Tiflis'e yürüdükleri sırada Karabekir de birliklerini Şavşat bölgesine ve Ardahan'ın karşısına getirtti. Niyeti savaş yapmadan buraları işgal etmek ve teslim almaktı. Ankara'daki T.B.M.M. Hükümeti de Gürcü elçisiyle buraların savaşız teslim edilmesini bildirdi. Gürcü hükümeti çaresizlik

(138) KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz. s.846.

içinde bu isteği kabul etmek zorunda kaldı.

Gürcü hükümetinin savaş yapmadan bu bölgeleri teslim etmeyi kabullenmesi üzerine Karabekir 23 Şubat 1921'de Ardahan'ı işgal etti. Diğer birlikleri de Borçka ve Artvin'e yerleştirdi. T.B.M.M.'nin 16 Mart 1921'de Ruslarla imzaladığı Moskova anlaşması ile de Türkiye-Sovyet Rusya hududu belirlendi ve ayrıca ikinci bir anlaşmanın Kars'ta yapılması ve burada sınırın kesinleşmesi kararlaştırıldı.

Karabekir Paşa, hem Moskova anlaşmasına hemde daha sonra yapılan Kars konferansına Türkiye Başmurahtası (Delege) olarak katıldı ve de Türk heyetine başkanlık etti.

İstanbul'un işgali üzerine Erzurum'da bulunan İngiliz Yarbay Rawlinson'u ve İngiliz askerlerini tutuklatmıştı. 30 Ekim 1921'de, Malta'ya sürgüne gönderilen Türk esirlerin serbest bırakılması üzerine Trabzon'dan kalkan bir İngiliz torpidosuyla Rawlinson ve diğerlerini serbest bırakıp gönderdi.

Doğu cephemizdeki sınırların anlaşmalarla da garanti altına alınması üzerine Genelkurmay'ın emrine uyarak, Kağızman ve Sarıkamış'ta bulunan 11.Tümeni, Erzincan'daki 13. Tümen'in süvari alayını Batı cephesine gönderdi. Batı

cephesine giden 11.Tümen, 5.Tümen adını alarak Büyük Taarruz'a katıldı(139).

D- KARABEKİR'İN ORDUNUN AYRILMASI

Büyük taarruz'dan sonra Ankara'ya geldi. 16 Ekim 1922'de M.Kemal ve İsmet İNÖNÜ ile beraber Bursa'ya gitti. Tekrar Ankara'ya döndüğünde, meclise devam etmeye başladı. Zira "Edirne Milletvekili" idi. Doğu cephesi komutanlığına ise vekâleten birini bırakmıştı. O zamanki şartlara ve usullere göre bu tür iki görevi yürütmek mümkün oluyordu.

Karabekir Paşa'yı 17 Şubat 1923'de Türkiye'de ilk defa toplanan "İzmir İktisat Kongresi"nin başkanlığında görüyoruz.

29 Haziran 1923'de 2.Büyük Millet Meclisine İstanbul milletvekili olarak seçildi. Doğu Cephesi Komutanlığı görevini de fiili olarak yürütmekteydi.

21 Kasım 1923 yılında "Millî Mücadelemiz'de siyasi ve savaş yararlığı" görülenlere verilen "Yeşil ve kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi.

Bu arada 21 Ekim 1923'de "Şark Cephesi Komutanlığı" lağvedildi. Bunun üzerine Kâzım Karabekir "Birinci Ordu

Müfettişliğine atandı. Bu ordunun merkezi Ankara'daydı. Karabekir'in hem İstanbul Milletvekilliği hem de Birinci Ordu Müfettişliği görevi devam ediyordu. Ancak 1.Ordu Müfettişliği Karabekir Paşa'nın son askeri görevi oldu. Karabekir Paşa bu son askeri görevinde bir yıl kaldı. Lozan anlaşmasından sonra, millî mücadele sona ermişti. Cumhuriyet'in ilân edilmesi, 1924'de Halifeliğin lağv edilerek Osmanlı Hanedanının yurtdışına sürgüne gönderilmesi Türkiye'de bazı siyasi çalkantılara da sebep olmuştur. Bu siyasi çalkantılar sonucunda bir "Kararname" çıkarılarak "Milletvekili olanların, ordudaki komutanlık görevlerini yürütmelerine müsaade edilmedi" ve bu durumda olanların iki görevden birini tercih etmeleri istendi. Karabekir Paşa'da buna uymak mecburiyetindeydi. Zaten kendisi de Devrin Milli Savunma Bakanı olan sınıf arkadaşı Kâzım ÖZALP ve Genelkurmay Başkanı olan M.Fevzi ÇAKMAK'ın soğuk davrandıklarının ve raporlarında bildirdiği görüş ve tekliflerini dikkate almadıklarının farkında idi.

Bu durum üzerine Kâzım Karabekir Paşa, 26 Ekim 1924'de Milli Savunma Bakanlığına kendi el yazısıyla istifa dilekçesini yazarak müfettişlikten istifa ettiğini bildirdi:

"Bir senelik ordu müfettişliğim zamanında, gerek

teftişlerim neticesi raporlarımın, gerekse ordumuzun te'ali ve takviyesi için takdim eylediğim lâyhalarımın nazari dikkate alınmadığını görmekle, te'essür ve ye'sim, fevkâlâdedir. Uhdeme düşen vazifemi, mebusluk sıfatıyla daha müsterihül vicdan yapacağıma, kanaati tamma hasıl ettiğimden, ordu müfettişliği'nden istifa eylediğimi, arzeylerim, efendim"(140).

Bu istifa dilekçesiyle Kâzım Karabekir Paşa'nın askerî hayatı fiilen sone eriyordu. Karabekir bundan sonra kendi dürüst, samimi, hep doğruyu söyleyen mizacına pek uymayan politika hayatını sürdürecektir ve orada da çok çeşitli engellerle karşılaşacaktır(141). Nihayet II.Dönem Meclis'in görev süresi sona erdiği zaman, Karabekir'in milletvekilliği sıfatı da kalmamıştır. Bunun üzerine de 5 Aralık 1927'de henüz 45 yaşındayken Genelkurmay Başkan-lığınca "...İngilizler, Irak hududumuzda gösteriş manevraları yaparken ve tecrübeli kumandanlara çok ihtiyacımız bulunduğu sırada, ordu'yu bırakıp, siyaset ve mebusluğu tercih etti" gerekçesiyle ordudan emekli edildi(142).

(140) KIRZIOĞLU, A.g.e., s.38.

(141) Bu konuda teferruatlı bilgi almak için başvurulacak eserler; bak:

- Kırzioğlu Fahrettin. Kâzım Karabekir.
- Mumcu Uğur. Kâzım Karabekir Paşa Anlatıyor.
- Kandemir. Kâzım Karabekir.

(142) KIRZIOĞLU, A.g.e., s.39.

E- BU DÖNEME AIT KOMUTANLIK ÖZELLİKLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

1. HALKI TANIMA VE ONA GÜVENME

Karabekir, Türk halkını çok iyi tanımış bir komutandır. Çok uzun süren askerlik hayatı boyunca hem askerler hem de bulunduğu yöredeki halkla daima temas halinde olmuştur. Türk milletinin, insanlık dünyasının hür, bağımsız ve şerefli bir üyesi olması onun özellikle milli mücadeledeki faaliyetlerinin temel amacı olmuştur denilebilir.

Karabekir, daima Türk halkının refah ve mutluluğunu düşünmüş, onun varlığını yükseltmeyi sağlayacak hedeflerle uğraşmış; bütün siyasi ve askeri faaliyetlerinde hep halkın gücüne dayanmış bu güçten kuvvet almıştır.

İngiliz Yarbay Rawlinson, itilaf kuvvetleri temsilcisi olarak, mütareke hükümlerine uyulmasını ve Doğu ordusundaki silâhların derhal teslim edilmesini istemektedir. Ancak Karabekir silâh vermemekte kararlıdır. Rawlinson'u ilerde de göreceğimiz gibi 3 ay kadar oyalar ve silâhları teslim etmez. Bunun üzerine, Karabekir'e bir yazı gönderen Rawlinson tehditkâr varî konuşma ve tavırlar içerisine girer. Hatta bir yazısında silâhların teslimi konusunda ne bir şey yapıldığını ve ne de bir şeyin teklif edildiğini İstanbul'a rapor edeceğini bildi-

rir(143). Karabekir bir çare düşünür: Erzurum halkı adına bir heyetin kendisini ziyarete gelmesini sağlar. Belediye Reisi ve Müftü'nün de bulunduğu bu 11 kişilik heyete şöyle seslenir: "...Muhterem vatandaşlar! Silâhlarımızı vermediğimi ve vermeyeceğimi biliyorsunuz. Fakat millet silâh vermiyor demek büyük bir kuvvettir. Sizler için de ebedî bir şereftir. Yaptığım yazılı müracaatlarda millet görünmüyor. Talebi, askeriye olarak gösterirsek zayıf olur. Benim şahsımla kaim bir iş telâkkisi her halde hayırlı ve şerefli olmaz. Bizzat Rawlinson'a gidiniz ve deyiniz ki, bir taraftan hudut boylarında Ermeniler İslamları kesiyor, bir taraftan silâhlarımızı istiyorsunuz. Sulhümüz aktedilip mukadderatımız belli olmadan azgın Ermenilerin karşısında tek bir fişek bile veremeyiz. İzmir gibi kurban gitmektense mert bir şekilde ölüm bizim için tercih sebebidir"(144). Karabekir bu olayı da şöyle değerlendiriyor. "Bu müracaatları ben İstanbul Hükümetine ve Rawlinson'a bildirerek, millet silâh vermiyor diyerek işin tarafımdan yapıldığını güya gizleyecektim. Millet silâh vermiyor! Ne kadar kuvvetli bir dayanak! Buna karşı herşey biterdi. Fakat, bir kumandan gelmiş, burada kafa tutuyor kanaati her cüreti artırır, zayıf bir teşebbüs

(143) ATASE Arşivi, AN: S/2793. DN: 58. FN: 4-1

(144) KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz. s.88.

olurdu(145).

İstanbul'un işgalinden sonra Millî Mücadele yolunda atılan en önemli adımlardan biri de olağan üstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanması kararı ve bu kararın uygulanması olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları bu konudaki görüş ve fikirlerini arkadaşlarına bildirir. Bu görüşlerin bildirildiği bir kişi de Kâzım Karabekir Paşa'dır. Kâzım Karabekir Paşa'nın bu meclisin kurulması ve toplanmasıyla ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa'nın fikir ve görüşlerine verdiği cevap onun Türk halkını ne derece tanıdığını ve halkın nabzını nasıl yakalayabildiğini açıkça göstermektedir:

"Şifre

Tel

XV nci Kor.K.Kâzım Karabekir'- 17 Mart 1920

den Heyeti Temsiliye'ye

Erzurum

"c. 17.3.1920 şifreye cevaptır.

Kurucu meclis hakkındaki yüksek görüşleriniz önemle incelendi. Bugünkü telgrafımda da belirttiğim gibi, Anayasa ve seçim kanunun açık ve yürürlükte olan usulleri mevcut ve ikinci seçmenler belli iken, bunları terk ve ihmal etmek doğru değildir. Millî meclise gelecek şahısların nitelik ve şartlarına gelince, bu hususlar da seçim

konusunda açıkça bellidir. Bu durum karşısında belediyelerin ve idare meclislerinin seçim işlerine karıştırılmasına gerek yoktur.

En önemli noktaya gelince, İstanbul'da hangi milletvekillerinin tutuklu, hangilerinin serbest bulunduğu ve kaç kişinin, kaç gün sonra Anadolu'ya geçip "Sine-i Millete" sığınacağına imkân hasıl olacağı bilinemeyeceği için şimdilik bütün milli meclisin aynı tehlikeli felâkete uğradığı dikkate alınarak ve yine kanunun tayin ettiği nüfus ve miktarı üzerinden yeni milletvekilleri seçilmelidir. Fakat, beklememekle beraber, inşallah birçok milletvekilimiz sağ salim kurtulur da Anadolu'ya geçerse, kurulacak milli meclisimizde eski ve yeni milletvekillerimizin ortak kararlarıyla kurucu meclis kurulur ve ilân da o zaman uygun olur. Üstün niteliklere sahip olanlardan Ayan Meclisi ve hatta hükümet de kurulur.

Seçimin yalnız müslümanlara açık olması çok uygundur.

Görüşlerimizin bunlardan ibaret olduğunu ve bu büyük görevin iyice incelenmesini ve ayrıntılarıyla birlikte sonuçlara varılmasını arz ederim"(146).

(146) B T T D Sayı: 13 Mart 1986. İstanbul, s.7.

Karabekir Paşa,yine aynı konuda halka güvendiğini ve halkı iyi tanıdığını gösteren ikinci bir telgrafı da Heyeti Temsiliye'ye göndererek bazı düzeltmelerin halk tarafından daha iyi benimseneceğini belirtiyor:

"Şifre

Erzurum 18 Mart 1920

XV.nci Kor.K.Kâzım Karabekir'den

Ankara'da Müdafaa-i Hukuk Heyeti Temsiliyesine

c.18.3.1920 şifreye

1. Açıklanan görüşler ve bazı bölgelerde yeniden milletvekili seçiminde uğranılacak zorluklar karşısında öngörülen tarzda bir meclisin seçimi ve meclisin Ankara'da toplanması uygun görülmüştür. Yalnız, "Kurucu Meclis" deyimi milletimiz için yabancı olduğu gibi bazı yanlış anlamalara ve kötü niyetli yorumlara sebebiyet vereceğinden meclis toplandıktan sonra gerekirse bu ünvan verilme üzere şimdilik padişahsız ve hükümeteşiz kalan islâmların başvuracakları ve Yüce kitabımızda da yer alan, dini inançlarımıza ve milli geleneklerimize daha uygun, halkımızın yakınlık göstereceği ve dolaylı olarak kamuoyuna da pek yumuşak gelecek, alışılmış, "Şurayı Millet" ünvanının kullanılmasını gelecek için daha uygun buluyoruz.

2. Gerçeklerin dini esaslara dayandırılarak, çok kuvvetli ve etkili kelimelerle açıklanmasını ve örnek olarak "Osmanlı'nın hakimiyet ve istiklâlinin bozulmuş

olması" cümlesi yerine "Hilafet ve Saltanat kalbinden vurulmuş, Osmanlının hâkimiyet ve istiklâli kaldırılmış ve yok edilmiş" cümlesinin konulması ve bu meclisin inşaallah kurtulup, gelecek milletvekillerinin de katılmasıyla güçleneceği kaydının ilavesini... arz ederiz"(147).

Mustafa Kemal Atatürk, Kâzım Karabekir Paşa'ya, Heyeti Temsiliye adına 19 Mart 1920'de acele bir şifre telgraf çeker." Aceledir 19 Mart 1920

Şifre-Tel

Heyeti Temsiliye Adına

XV.nci Kor.K.Kâzım Paşa Hazretlerine

c.18.3.1920 şifreye

Yüksek görüşleriniz tamamıyla uygun görülmüş ve dikkate alınmıştır"...(148).

2- TEŞKİLATÇILIK

Bir komutan her şeyden önce öncelikleri doğru bir şekilde tesbit edebilmelidir. Amaç ve hedefleri gerçekleştirebilmek için yapılması gereken işleri ve bu işlerin yapılacağı dönüm noktalarını tesbit etmek; gerekli bilgiyi topladıktan sonra uygun personelin seçimi ve görevlen-

(147) B.T.T.D sayı: 13. Mart 1986. s.7.

(148) B.T.T.D sayı: 13. Mart 1986. s.7.

dirmesini yaparak plânlamalar geliştirmek bir komutanın teşkilatcılığını veya onun organizasyon ve plânlama özelliğini belirtir. Herhangi bir konuda karar verdikten sonra bu kararın uygulanmasının plânlaması olarak görebiliriz teşkilatcılığı.

Karabekir Paşa bu dönemde Trabzon'a çıkışından itibaren, daha önceden vatanın kurtarılması konusunda aldığı kararı, uygulayabileceği plânları yeri ve zamanı geldikçe ortaya koymuş ve bu sahadaki kabiliyetini de göstermiştir.

Karabekir 19 Nisan 1919'da Trabzon'a gelir. Kendisine ayrılan yere yerleşir yerleşmez daha önceden, Trabzon ve havalisini Pontusçulara kaptırmamak için kurulmuş olan "Trabzon Muhafaza-i Hukuk" cemiyeti üyeleriyle görüşür. Bu cemiyet bir kongre yapmış ve şehirde bir klüp açarak gençleri her türlü işgal ve tecavüze karşı hazırlama çalışmalarına başlamıştır. Karabekir bunları yüreklendirmek ve vatanın kurtuluşunda bunlardan istifade etmek amacıyla onlara şöyle seslenir: "- Arkadaşlar! Can cekiştiği sanılan vatanımız dipdiri ve ayaktadır. Bu memleketi silâh kuvvetiyle kurtaracağız. Bu bakımdan size düşen enbüyük vazife, elinizdeki silâhları teslim etmemektir(149). Karabekir'in bu sözleri sevinc ve

(149) KARABEKİR, İstiklâl Harbinin Esasları. s.46.

coşkuyla karşılanır ama cemiyetin başkanı silâhları teslim etmedikleri takdirde Trabzon'u İngiliz donanmasının bombalayacağı tehdidini aldıklarını söyler. Bunun üzerine Karabekir: "...Bu sözler, Trabzon'daki manevi kuvvetin bozulmak üzere olduğunu gösteriyordu. İngilizlerin birşey yapamayacağını, bu tehdidi yapan İngiliz Yüzbaşısının sözlerinin de birer blöften ibaret olduğunu belirterek şunları söyledim: - Siz, büyük harpte çok deniz bombardımanı görmüş kişilersiniz. Hangi Rus donanması Trabzon'u imhaya muvaffak oldu? Cesaretinizi kaybetmeyin ve elinizdeki silâhları kimseye teslim etmeyin"- (150). Kolordu komutanı bir Paşa'dan, doğuyu kurtarmış olan bir Paşa'dan bu sözleri duyan Trabzonlular çok seçinçli ve manevi kuvvetleri artarak oradan ayrılırlar. Böylece de Karabekir Paşa Anadolu'da millî mukavemetin ilk çekirdeğini Trabzon'da oluşturur.

Daha sonraları, Karabekir Paşa'nın halâ Trabzon'da bulunduğu bir sırada, Trabzonluları tehdit eden İngiliz Yüzbaşısı Karabekir'i ziyarete gelir. Bu yüzbaşının görevi Trabzon'daki top kamalarını ve tüfek mekanizmalarını toplamaktır. Bir general ile görüştüğünü unutarak, işgal ordusundan olmanın verdiği küstahça bir tavırla

Karabekir'e şöyle der: "- Trabzon ve havalisinin emniyeti için Türk Silâhlı Kuvvetlerine 1500 piyade tüfeği ayrıldıktan sonra, diğer bütün ateşli silâhları teslim almağa geldim. Topların kamalarını, makineli tüfeklerin sürgülerini, piyade tüfeklerinin mekanizmalarını bana teslim etmeniz lâzımdır". Karabekir sert bir şekilde cevap verir: "- Siz bir yüzbaşısınız. Ben ise bir generalim. Vaziyetim ve mevkim sizinle görüşmeye müsait değildir. Bu hususta Erzurum'daki amirinizle konuşacağım"(151). Böylece bu olayı da atlatan ve zaman kazanan Karabekir Tranzon'da kaldığı müddet içerisinde oradaki iç direnme hareketlerini organize etmiştir.

Karabekir Paşa, Trabzon'dan ayrıldıktan sonra Erzurum'a gelmiştir. Erzurumlular çok iyi tanıdıkları ve kurtarıcıları olan Paşa'yı büyük bir sevgi ve coşkuyla karşılamışlardır. Karabekir Paşa, Erzurum'a yerleşir yerleşmez, kolordusuna bağlı iki tümen komutanı ile görüşür ve onlara memleketin içinde bulunduğu vahim durumu anlatarak, icabettiği takdirde 15.Kolordunun bütün tümenleriyle beraber silâhlı bir mukavemete girişebileceğini, bunun için hazırlıklı olmaları gerektiğini bildirir. Askerî taraf zaten kendisine bağlıdır. İki tümen komutanı

ile de görüşmüştür. Şimdi sıra sivil zevat ile temas etmek ve buradaki halkı da direnişe çağırmaktır. Karabekir Paşa bu maksatla Hoca Raif Efendi adlı bir din adamı ile görüşür. Hoca Raif Efendi, Paşa'ya Erzurum halkını ve Erzurum'un korumak için bir teşkilât kurduklarını, her türlü düşman istilasına karşı canla-başla savaşıacaklarını bildirir. Karabekir'in istediği de zaten budur. O da Hoca Raif Efendi'ye şöyle der: "- Ben ve kolordum muhterem ve necip milletimizin emrindeyiz. Masum ve mübarek vatanımızı kurtarıncaya kadar canla, başla savaşacağım. Tanrı yardımını bizden esirgemesin"(152). Böylece, Karabekir Paşa'nın Erzurum'a gelmesinden evvel kurulan mukavemet teşkilatı, Karabekir Paşa'nın da desteklemesi ve yüreklendirmesi ile daha da güçlenmiş ve teşkilat üyelerine biraz daha fazla güven gelmiştir. Zira Karabekir paşa kolordusuyla arkalarındadır.

İngiliz Yarbayı Rawlinson, devamlı olarak ordunun elinde bulunan ve sivil halktaki silâhların bir an önce teslimini istemektedir. Daha önceden de söylendiği gibi Karabekir bu silâhları teslim etmemek kararındadır. Rawlinson'u çeşitli sebep ve bahanelerle epeyce oyalar. Ancak bir müddet sonra İstanbul'daki hükümet de Karabekir'den bu silâhların teslim edilmesini ister. Kara-

(152) KARABEKİR, A.g.e., s.54.

bekir Paşa ne kadar teşkilatçı bir subay olduğunu burada kurduğu plân ile gösterir. Karabekir Paşa'nın plânı şöyledir: Kendisi, Yarbay Rawlinson'un istemiş olduğu orduya ve halka ait silâhları bu zata teslim edecektir. Daha sonra, teslim ettiği top kamalarının makineli tüfek sürgülerinin ve tüfek mekanizmalarının sevkiyatı sırasında, kendi birliklerinden yerli halk kılığına girmiş subaylar tarafından bir baskınla bu silâhların geri alınmasını temin edecektir. Böylece de hem İstanbul hükümetinin istediği yerine getirilmiş olacak hem de halk ve ordu bir tek silâh vermemiş olacaktır. Karabekir bu olaylardan şöyle bahsediyor: "... Akşama doğru Zivin'den Nişancı alayı kumandanı şu telefonu verdi:

"

Zivin, 26.7.1919

15. Kolordu Kumandanlığına

1. Bugün 9 evvelde Taşkesen istasyonu civarında vagonların bulunduğu bölgeye ahaliiden 10 kişi gelerek vagonda bulunan mekanizma ve kamaların kendilerine teslim edilmesini, muhafız bulunan Mehmet ve Kamil efendilerden talep etmişlerse de, subaylar muhalefet etmiş ve maiyetlerindeki efradı ahaliye silâha davranmış, bunun üzerine, ahalinin işareti üzerine civar tepeleri tutmuş olan ahaliiden 300-400 atlı gelerek sözkonusu subayları ve istihkâm bölüğü efradından yedi askeri kollarını bağlayarak

götürmüşlerdir. Trende mevcut telefoncuyu da makinesi ile beraber götürmüşlerdir.

2. Taşkesen istasyonunda mevcut makinanın makinistini tehdit ederek, mekanizma ve kamaların bulunduğu vagonu takdirarak Hıdranlı'ya götürdükleri ve oradan arkaları ile sandıkları dağa çıkardıkları,

3. Ahalinin hangi köylere mensup buldukları, bebaberlerinde götürmüş oldukları subaylar ve erler ve sandıkların ne tarafa götürüldüğü meçhuldür.

4. Vagon başında bulunan İngilizlere hiçbir şey yapılamamıştır...

Nişancı Alay Kumandanı Binbaşı Emin."

Komedinin bu kısmı iyi tatbik edilmiş. Memnun oldum. Derhal olayı öneminden dolayı Harbiye Nezaretine ve Rawlinson'a ve her tarafa ilân ve ikinci bir vahim olaya meydan verilmemek üzere süngü kolu ve kamalara havi trenin Erzurum'a celb emrini verdiğimi bildirdim.

Hududtaki 12.Fırka ve Nişancı alayına da emir vererek, civar ahaliye lâzım gelen nasihatlerde bulunularak halkın teskini ve silâhların Ermenilere geçirilmeyeceğinin anlatılması ve müfrezeler çıkarılarak ahali tarafından götürülen sürgü kolu ve kama sandıklarının buldurtulması ve münasip bir müfreze muhafazası altında Erzurum'a

iade olunmasını bildirdim(153).

Karabekir Paşa'nın durumunu bildiren yazısını alan Rawlinson, yanında duran İngiliz subayına şöyle diyor: " - Karabekir yamanmış. İlerden beri bizi oyanttı. Herşey onun kafasından çıkıyor. O burada kaldıkça bizim bir halt edeceğimiz yok"(154).

3- İLERİ GÖRÜŞLÜLÜK

Olayların görünen karışıklığında ortaya çıkan karışıklığı gerçek boyutlarıyla anlamak ve bundan sonra meydana gelebilecek olayları da önceden görebilmek ileri görüşlülük olarak tanımlanabilir. İleri görüşlü olmak bir komutan için etkili olmanın en önemli kaynağıdır. Bir savaşın akışı, birliğin ve olayların ilerdeki durumlarda neler yapabileceği, nasıl gelişebileceği fikri askerlikte genelde komutanlara aittir. Komutanlar için de ileri görüşlülük, gelecek, bazı istenen sonuçları başarmak için nelerin yapılması gerektiğini belirleyen bir özellik bir kabiliyettir. Bu iki görüşlülük de, bütün seçenekleri gözönünde tutarak, eldeki bilgileri ve astlardan gelen karar tekliflerini de titiz bir incelemeye tabi tutarak alınacak kararlar şeklinde ortaya çıkar. Yani kısaca,

(153) KARABEKİR, A.g.e. s. 90.

(154) KARABEKİR, A.g.e. s. 90.

alınacak kararlar şeklinde ortaya çıkar. Yani kısaca, komutanlar için ileri görüşlülük bugünün hareketlerini yarının ihtiyaçlarına göre düşünme yolunun açılmasıdır.

Karabekir Paşa'nın İstanbul'a dönmesi, 14.Kolordu Komutanlığına ve oradanda 15.Kolordu Komutanı sıfatıyla Erzurum'a gelerek Millî Mücadele sırasındaki görevlerini kapsayan dönemde bu özelliğin çok bariz bir şekilde ortaya çıktığını görüyoruz.

İstanbul'a döndükten sonra Cuma Selâmlığında Padişahla görüşen Karabekir Paşa bir müddet sonra Tekirdağ'daki 14.kolordunun durumunu inceler. Kolordusunun doğusunda bulunan İstanbul düşman işgali altındadır. Batı ve kuzey tarafları ise açık vaziyette bulunan Trakya sınırları ile çevrilidir. Yani kolordunun her an bir baskına uğraması mümkündür. Karabekir Paşa önce kolordusunun emniyetini sağlamakla işe başlar. Kolordudaki bütün subaylar, askerler, kolordunun plânları; kolordu kasasında bulunan altınlar hiç de emniyet altında değildirler. Bölgeye bir baskın yapılması halinde 14.Kolordu bütün kadrosuyla, silâh ve cephanesiyle, muharebe plânlarıyla ve hatta kasadaki altınları ile elden çıkabilecek durumdadır. Karabekir bütün bu düşünce ve endişelerini İstanbul'a Harbiye Nezaretine yazarak bildirir ve 14. Kolordu merkezinin daha güvenli bir yer olan Balıkesir'e

nakledilmesini ister. İstanbul Karabekir Paşa'nın bu teklifini haklı bulur ve kolordu merkezinin Balıkesir'e taşınması emrini verir. Böylece de Karabekir'in ileri görüşlülüğü sayesinde mühim bir kuvvet olan 14.Kolordu daha emin bir bölgeye taşınır(155).

Karabekir Paşa'nın ileri görüşlülüğünü gösteren en önemli olaylardan biri de onun Ermeniler hakkındaki görüşleridir. Gerçekten de daha Erzurum'a gitmek için çıktığı Trabzon'da, "Muhafazai Hukuk Cemiyeti" Başkanı ve üyeleri ile görüşürken, endişeli olan ahaliyi teskin etmek için yaptığı konuşmada "...İtilaf Devletleri savaştan yılgın ve yorgun çıkmışlardır, bizim karşımıza ancak Rumlar ile Ermenileri çıkaracaklardır"(156) diyerek Millî Mücadelede Doğu ve Batı cephesinde kimlerle savaşıacaklarını belirtmiştir.

Karabekir Paşa'nın 21 Ağustos 1919 tarihinde, Sivas kongresi hakkında Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği yazıdan aşağıya alacağımız bölümler onun ileri görüşlülüğünün günümüze kadar nasıl uzandığını göstermesi bakımından önemlidir:

" 21.8.1919 3.Orduyu Hümayun Müfettişliği

Sivas kongresi hakkında Mustafa Kemal Paşa

(155) KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz. s.10.

(156) KIRZIOĞLU, A.g.e., s.24.

hazretlerine hatıradır,

... 4- Kafkasya'daki ahali-i islâm ile el ele vermek elzendir. Bu mervabıtada bizim gibi Azerbaycan'ın ve Şimâli Kafkasya'nın şiddetli ihtiyacı vardır. Zira Rusya dahilindeki Ermenistan'ı büyütmemek ve üç tarafa tazyik ile olduğu yerde daima zaif ve mahdut ve mahrum tutmak Türk'ün ve islâm mevcudiyeti politikasıdır...

5- Bahri Hazar şarkındaki Türk ve islâm intihabını ve şiddetli olan ceryanı vukuatı büyük bir alâka ile takib etmek mecburiyeti vardır. Aramıza tevsi etmiş kuvvetli ve katil bir Ermenistan girerse bir daha felah bulamayız..." (157).

Karabekir Paşa'nın 1918 yılı Kasım ayı sonlarında İstanbul'a gelirken, Osmanlıların boşalttığı Batum'da çok değerli Japon topları bulunduğunu söylemiştik. Karabekir bu topları, büyük bir ileri görüşlülükle, bir dubaya doldurup Trabzon'a getirmiştir.

Yine Kâzım Karabekir Paşa, İstanbul'da Şarka tayini için uğraşırken o zamanın ileri gelen komutanları ile de görüşmüştür. Bunlardan biri de Mustafa Kemal Paşa'dır. Karabekir'in Mustafa Kemal Paşa ile 11 Haziran 1919'da Şişli'de M.Kemal'in evinde yaptığı görüşmede söyledik-

(157) ATESE Arşivi. KN: 5, DN: 5-1A(12) AN: Atatürk Özel . FN: 4.

leri, onun daha o zamandan Millî Mücadele'yi kafasında şekillendirdiğini açıkça gösteriyor: "... Milletın kurtuluş anahtarı, (mütareke'den sonra işgal görmemiş olan) Doğu'dur. Orada herşey mümkündür. Ordu da güçlüdür. Halk da birlikte gider... Şark'ta (kongre ile) Millî Hükümet esaslarını kurduktan sonra, siz batı'ya teveccüh edersiniz"... (158).

Mustafa Kemal Paşa, ordu müfettişliği görevi geniş yetkilerle 19 Mayıs 1919'da Samsuna çıkar ve Samsun'dan şifreli bir telgrafla Kâzım Karabekir Paşa'ya "Genel durumumuzun olmakta olduğu tehlikeli şekilden, çok üzgün ve kederliyim. Millet ve Memlekete borçlu olduğumuz en son vicdan vazifesini, yakından ortaklaşa çalışarak eniyi yapmak mümkün olacağı düşüncesiyle, bu son memurluğu kabul ettim. Bir an önce zâtîâlinizle buluşmak arzusunda-yım"(159). Bu telgrafı alan Karabekir durumu şöyle yorumluyor. Onun bu yorumunda da ileri görüşlülüğünün ne boyutlarda olduğunu gerebiliyoruz: " Mustafa Kemal Paşa'nın gelmesinden, çok sevindim. Bunu, bir aydır bekliyordum... kimlerle birlikte geldiğini sorup öğrendik. Gelenler için umut ettiğim bir çok arkadaşlar yoktu. Halbuki durum, bizi bir Anadolu Hükümeti kurmaya götürüyordu.

(158) KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz. s.18.

(159) KARABEKİR, A.g.e. s.

Asker ve mülkiye yönünü kimler idare edecekti? Ben Doğu'yu sonuna kadar tutabilirdim. Şu halde kesin zafere kadar yerime bağlı idim. Mustafa Kemal Paşa'yı başa geçirmek ve bunu bütün gücümle tutmayı, daha İstanbul'-dayken düşünmüştüm. Bana bir an önce kavuşması, pek uygun ve gerekliydi. Esasen İstanbul'da kendisine rica ettiğimde buydu. Hele ki, bir ayden beri Doğu, herşeyi yapmaya azmetmiş, (kıyıda Rumlara, içerde Ermenilere karşı koymaya) hazırlanmıştı. Bir kere Erzurum kongresinde bir dayanak ve hareket üssü kurulduktan sonra Teşkilatça, kuvvetçe, maddi ve manevi heybetli bir çığ gibi, Batı'ya yuvarlanmak kolaydı ve Doğu zaferine dayanarak, İzmir'i de kurtarmak mümkün bir emel olurdu"(160).

Karabekir Paşa 30 Aralık 1919'da Erzurum'dan Harbiye Nezaretine şifreli bir telgraf yazıyor ve yapılacak barış görüşmelerinde elimizde koz olarak bulunması ve barış görüşmelerine esas olması için Iğdır dahil Kars, Ardahan ve Batum'un tekrar anavatana katılması gereğine işaret ediyor: "Bugün Aras vadisinde ve Arpaçayı'nın batısındaki bölgede Ermeni nüfuz ve hakimiyeti yoktur; ve ezici çoğunluk müslümanlardadır... Bu bölgenin çoğu yerlerinde islâmlarca kurulan birçok geçici hükümet ve milli şuralar idaresi, hükümet etmektedir. islâmlar, Osmanlı

(160) Karabekir, A.g.e..., s.32.

Devletinden ayrılmayacaklarını ve başka idare altına giremeyeceklerini söylüyorlar"(161).

Aşağıya alacağımız iki olayda Kâzım Karabekir Paşa'nın ileri görüşlü, kararlı ve insiyatifli tutumu açıkça görülmektedir. Sevr antlaşması imza edilmiş ve bu antlaşmaya göre de resmen Ermeniler'e Van-Bitlis-Bingöl ve de Erzincan-Trabzon bölgesi ve bu bölgenin doğusu verilmiştir. Ankara hükümeti'nin Genelkurmay başkanı olan İsmet Bey, telgrafla bu durumu Karabekir'e duyurur ve fikrini sorar: "...Bolşeviklerin, Van ve Bitlis tekliflerine ne dersiniz?" Kâzım Karabekir Paşa buna çok tafsilatlı bir cevap verir. Ve sonunda da cevabını kısaca özetler: "Üç Sancak (Kars-Ardahan-Batum)'ın işgaline devam en iyi cevap olur"(162).

Karabekir, Kars'ı tekrar işgal eder. İşgal etmekle de kalmaz. Kendi ifadesine göre "On yıl istiklâl Savaşının devamına yetecek derecede ganimet"de elde eder(163). Şimdi sırada Gümrü vardır. Ankara'ya Genelkurmay Başkanlığına Gümrü'ye taarruz edeceğini bildirir. Ancak Ankara'dan "Gürcü'lerin Kars üzerine yürüme ihtimaline karşı, Kars'a geri dönülmesi gereği" bildirilir. Karabekir

(161) KARABEKİR, A.g.e., s.421-473.

(162) KARABEKİR, A.g.e., s.839.

(163) KARABEKİR, A.g.e., s.842

Ankara'nın bu isteğini uygun görmediğini bildirir ve insiyatifini kullanarak karar verdiği Batum'un işgaline devam eder. Harekât sonunda Gümrü Komutanlığı mütareke ister. Karabekir'de Gümrü'nün teslimini şart koşar ve 7 Kasım'da Gümrü'yü teslim alır. Karabekir Paşa bundan sonrasını kendisi şöyle anlatıyor: "Mütareke şartı olarak Ankara'nın istediği: Biner mermisiyle 2000 tüfek, 3 batarya, (12 adet) çabuk ateşli koşulu dağtopu, yine koşulu 40 makineli tüfeği Ermenilerden alarak, Doğu Cephemiz'in ilk zafer armağanı olarak, Batı Cephemize yola çıkardım. 27 Kasım'da. Başkanlığım altında Ermeni Hatisyan heyeti ile Gümrü anlaşmasını görüşmeye başladık. 27 Kasım'da Ermeni heyetine Sevr muahedesindeki imzalarını geri aldirdık. Bugünü, bu uğursuz muahedenin yırtıldığı gün olarak kutladık, ve Ankara'ya müjdeledim. 3 Aralık'ta, (Yeni Türkiye'nin ilk siyasi zaferi olan) Gümrü muahedesini imzaladık"(164).

4- POLİTİK DAVRANMA

Politik davranarak olaylardan ve durumlardan azami şekilde yararlanma da komutanların bir özelliğidir. Bunu, sorunlara yeni, uygulanabilir orijinal çözümler bulma kabiliyeti olarak da değerlendirebiliriz. Bu özelliğe sahip komutanlar beklenmedik ve güç askerî problemlerle karşılaştıkları zaman pratik çözümler bulabilirler. Bu

(164) KARABEKİR, A.g.e., s. 897-902.

özelliğe sahip komutanlar çözülmesi imkânsız görünen problemleri çözmekle kalmaz durumu kendi lehlerine çevirmesini de bilirler.

Karabekir Paşa'nın olayların seyrinden faydalana-
rak politik davranma ve böylece de istenilen neticeyi
elde etme kabiliyetiyle ilgili olarak da aşağıdaki
örnekleri verebiliriz. Karabekir Paşa, ordunun ve halkın
elinde bulunan silâhları İngiliz Yarbay Rowlinson'a
teslim etmemek niyetindedir. Elinden geldiğince
Rowlinson'u oyalar(165). Ama öyle bir zaman gelmiştir ki
artık Karabekir oyalayamaz haldedir. Zira hem İstanbul
Hükümeti hem de Rowlinson baskı yapmaktadır. O zaman
Karabekir politik bir manevraya girer. Bu yolla da hem
İstanbul Hükümetinin istediğini hem de Rowlinson'un
istediğini yapacak, ancak yine de bir tek silâh teslim
etmeyecektir. Karabekir bu olayı şöyle anlatıyor: "1-
Bir miktar gereksiz sürgükolu ve kamaları bir trene
yükletip, iki subay ve bir kaç muhafız erle hududa
göndermişim. Ancak, ne asker ve ne de halk tarafından,
yolda yıktırduğım yarmadan geçmesi için yardım
edilmemesini, ve Sarıkamıştan gelecek Ermeni

(165) Rowlinson'un Karabekir'e yazdığı Fransızca mektup-
lar için bak: ATASE Arşivi. Dolap No:51-6-99, Dosya
No:6-7, Göz No:21-2, Klasör No:324,
A No:5/2793 D.No:58 FNo:21-1, ANo:5/2793, DNo:58,
ANo:5/2793 FN:19-1, ANo:5/2793 FNo:15-2, ANo:5/2793
FN:9-2, FNo:8-2, FNo:15-3.

trenlerinin de hududumuza sokulmaması emrini vermiştim.

2- Birkaç subayı da, köylü kılığına sokarak, çevreden bulacakları köylülerle birlikte, trene hücumla; subaylarımızı bağlayarak, trenin yükünü dağlara kaçırsınlar. Trendeki İngilizlere de bir şey yapmayarak, yalnız söz ve işaretle korkutsunlar! 3- Erzurum ve Pasinler Müdafaai Hukuk Heyetleri ve Halkı, vilâyete baş vurarak; "Silâhlarımızın trenle gittiğini gördük; Ermeniler katliâm yaparken, biz buna razı olamayız" diye şiddetli müracaatta bulunsunlar. Valilik de bana ve İstanbul'a yazsın.

4- Erzurum kongresi" artık, silâh verilmez" diye, millî kararı versin"(166). Karabekir bu plânı başarıyla uygulamış ve çok iyi netice almıştır.

Karabekir Paşa, bu tür plânlı ve politik davranışlarıyla sadece karşısında bulunan düşmanlara üstünlük sağlamla kalmamış, zaman zaman yurt içinde ortaya çıkan ve millî gücü zayıflatarak millî mücadele'nin başarısını geciktiren olaylarda da etkili olabilmiştir. Bunlardan bir tanesi de Mutki Aşiret reisi Musa Bey'le olan olaydır. Mutki Aşireti Reisi Hacı Musa Bey, Erzurum kongresine aza olarak seçilenlerden biridir. Ancak bazı hesap ve sebeplerle kongere'ye katılamamıştır. Kongre'ye katılma-

(166)-KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz. s.86.

-A.Rawlinson, Adventures in the Near-East. 1918-1922. London, 1923, s.180-181.

dığı halde "Kongre Azası" etiketini devamlı kullanmış ve böylece de siyasi nüfuzunu daha da kuvvetlendirmek istemiştir. Zira bu ünvan kendi otoritesini kurmada önemli bir dayanak noktası olmaktadır. Musa Bey bu ünvanı o kadar etkili bir şekilde kullanmaya başlamıştır ki civardaki Kaymakamlara ve Mutasarrıflara emirler vermeye başlamış ve Bitlis civarında önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Musa Bey, bir gün, Bitlis valisinden bir iş talebinde bulunur. Ancak istediği iş yapılamaz. İşinin yapılmadığını öğrenen Musa Bey, adamlarıyla birlikte Bitlis'i basar. Başta vali olmak üzere, vilayetteki bütün memurları kovar ve onların yerine kendi adamlarını yerleştirir. Böylece de nüfuzunu biraz daha artırarak, Anadolu'daki Heyet'i Temsiliye'nin başına büyük bir problem çıkartmıştır. Olayı Karabekir Paşa da duyar. Hemen askerleriyle onların üzerine yürümek yerine Musa Bey'e bir telgraf çeker: "Bitlis'te Aşiret Reisi Hacı Musa'ya

Bir tümen askerimle sana misafir gelmek istiyorum.

Bitliste daha kaç gün kalacağınızın bildirilmesi.

imza

K.Karabekir"

Hacı Musa Bey, bu telgrafı alır almaz, başına gelebilecekleri hesaplamış ve derhal Bitlis'i boşaltmış ve

kendi bölgesi olan Mutki dağlarına çekilmiştir.

Bu isyanlardan biri de Bayburt'a dört saat mesafedeki Hart köyünde oturan Şehy Eşraf isyanıdır. Şeyh Eşref 400 kadar silâhlı avaneye sahip olarak, kendisinin Allah tarafından şeriatın ilânına memur edildiğini söylemekte ve Padişah ile bütün subay, asker ve memurların kâfir olduğunu ilân etmektedir. Kendisi etrafına toplanan cahil insanlarla bir tarikat oluşturmuş ve bu tarikattan olmayan herkese kâfir demektedir.

Bayburt'taki hükümet yetkililerinin teslim olma çağrısına, müritlerini silâhlı isyana davet ederek cevap verir. Ve 6.12.1919'da Hart'a gönderilen 50 kişilik müfreze'nin silâhları alınır ve Alay komutanı Nuri Bey de şehit edilir. Bunun üzerine iyice azan Şeyh Eşref Cuma'ları camide adına hutbe okutmaya karar verir.

Karabekir, olaya bu noktada müdahale eder. Bayburt'a asker gönderir. Karabekir mülsüman kanı dökmek için Şeyh'e nasihatta bulunacak hem askerlerden hem de idarecilerden oluşan bir heyeti Vilayet Kadısı ile beraber Hart'a gönderir. 16 gün kendisini ikna etmeye çalışırlar. Fakat Şehy'in, savaşıacağını ısrarla söylemesi üzerine 24.12.1919'da Hart'a harekâta başlanır ve Şeyh Eşref ailesi ve müritleriyle beraber öldürülür. Tarikata katı-

lanlardan Hart olayına karışanlar hakkında takibata geçilir, diğçerleri serbest bırakılır(167). Böylece de Şeyh Eşref hadisesi tarihe karışır.

5- MİLLİ ŞUUR

Karabekir Paşa, bu dönemde de milletini ve milletinin menfaatlerini önplânda tutmaktan hiç vazgeçmemiştir. Zaten o, asker olarak görevinin, milleti ve milletin değerlerini korumak olduğunu çok iyi bilenlerdendir. Bütün faaliyetlerinde milletinin menfaatlerini önplânda tutmuştur. Milletin aleyhine olabilecek yönelişlere hiç itibar etmemiş ve başkalarının da itibar edilmemesini sağlamaya çalışmıştır. İngiliz Muhipler Cemiyeti çalışmaları sonucu, halk arasında bazı taraftarlar bulmuş bunun üzerine de çalışmalarına hız vermiştir. Karabekir İngiliz menfaatlerini korumak ve kollamak için kurulan bu cemiyete sempati duyanlardan Ziya Bey'le görüşmüş; ona cemiyetin iç yüzünü ve maksadını anlatmış ve de durumu arkadaşlarına bildirerek bu tür propaganda- lara engel olunması gereğini anlatmıştır: "Erzurum, 1.9.1919 c.31.8.19 ve 334 şifreye

Heyet-i tahkikiyede memuren Erzurum'a gelen Ziya Bey, İngiliz Muhipler cemiyetinde iken İngilizlerin istiklâl ve hakimiyeti Osmaniye'yi imha ve hükümetce hürriyet derecesine ilga edeceğine bir kaç hükümet beyninde

İnkısasına uğratacağını tamamen kani oldular, fikirlerini tebdil ettiler ve cereyan-ı milli dahilinde lâzımı gibi çalışıyorlar. ancak, gelirken Trabzon belediye reisine İngiliz Muhibler Cemiyeti nizamnamesinden birkaç nüsha vermişler, söylemişler. Bundan nadimdirler. Binaenaleyh belediye reisinin ikaz edilmesi ve İngiliz Muhibler Cemiyeti namına yapılan propaganda mevki iktidarda bulunan birkaç şahsın mes'eleyi etraflıca tahkik ve tamid etmesizin mevkilerini tahkim ve birtakım menfaat temin etmek maksadıyla yapılmış şeyler olduğuna ve İngiliz muhibler Cemiyeti namıyla, teşkil ve tesisi ancak tarafeynin aynı hudut ve selâhiyeti her hususda müsavat ve samimiyetin mevcudiyetine kail ve bu gibi şeraiyetin mevcud olmadığından memleketi kendi eliyle esarete almak için kurulmuş bir tuzak olduğunun anlatılması ve bu gibi, milletin kendi kendisine intiharı demek olan şeylerin Trabzon muhitine sokulmamasına sai olunması pek lâzımdır.

Kâzım KARABEKİR 2.9.1919" (168).

Karabekir Paşa 27 Ekim-8 Kasım 1919 tarihleri arasında, kendisine bağlı askeri birlikleri teftiş etmek maksadıyla Pasinler-Eleşgirt-Bayazıt-Ernis ve Van'ı

gezer. Buralardaki birliklerimizi teftiş etmekle kalmaz, oralarda yaşayan halkı da Ermeni fesadlarına karşı uyarır. Teftişini bitirdikten sonra 9 Kasım 1919'da da İstanbul Harbiye nezaretine bu gezileriyle ilgili olarak raporunu yazar. Raporunda belirttiği bir madde Karabekir'in millî şuurunu göstermesi bakımından önemlidir. Karabekir, teftişleri ve gezileri sırasında, şimdiki Ağrı ilinin merkezi olan yerin adı "Karakilise" dir. Karabekir Harbiye nezaretine burasının adının "Karaköse' ye" çevrilmesini teklif eder. Teklifi kabul edilir ve buraya bundan böyle "Karaköse" denilir(169).

Karabekir, Kars Konferansına Türkiye baş delegeşi olarak katılmıştır. Daha önceki Moskova muahedesinde 165000 nüfuslu Müslüman-Acarların "Muhtar S.S.Cumhuriyeti" olarak Gürcistan'a bağlı kalması kararlaştırılmıştır. Fakat onların kültür meselelerine bir açıklık getirilmemiştir. Gürcistan Hükümeti daha sonra bu konuya bir açıklık getirmiş ve "Resmi dil Türkçe ve Gürcü olmak şartıyla, öğretim her cemaatin isteğine göre serbesttir" şeklinde bir talimat yayınlamıştır. Karabekir Paşa, Acarlıların isteği üzerine sözkonusu talimatın bir suretini Kars konferansı zabıtlarına ekletmiş ve böylece de onların kültürel serbestilerini anlamaya da

koydurmuştur.

Yine aynı konferansta Ermeni delegeleri, Arpaçayı başlarındaki 27 Dağ köyünü Türkiye'ye bırakmışlar, buna karşılık olarak da Ani kalesi şehir harebelerinin kendilerine bırakılmasını istemişlerdir. Kâzım Karabekir Paşa bu isteklere cevap olarak şöyle demiştir: "...Ani'de, yüksek minaresi sağlam duran Camide, çevredeki Türk köylüleri, öteden beri Bayram ve Cuma namazlarını kıldıklarından, buna imkân yoktur"(170).

6- VEFA

Bir komutan, milletine, orduya, kendi şahsi çıkarlarına hiç düşünmeden hizmet etme anlayış ve dürüstlüğüne sahip olmalıdır. Karabekir Paşa bu anlayıştan ve bu dürüstlükten hiç ayrılmamıştır. Öyle ki Şark'ta tek adam, en kuvvetli adam olduğu anlarda bile asla millet ve memleketin selametinden başka bir şey düşünmemiş, şahsi hırs ve ikbalini hiçbir zaman önplâna çıkarmamıştır.

İzmir'de kurulan şehit çocukları yurduna (Darüleytam) müdür olan ve Karabekir'i iyi tanıyan Kâzım Nami Duru Karabekir için şunları yazıyor: "...Celalettin Arif Bey Erzurum'a gitmişti. Orada pek müsbet sayılmayan faaliyetlerde bulunuyordu. Maarif Vekili rıza Nur'la

muhabere ediyordu. Şifreleri ben tercüme ediyordum. Anlaşıyordu ki Kâzım Karabekir Paşa, şahsı için fevkalâde müsait olan vaziyetlerde dahi, millî cepheyi ve birliği bozacak bütün parlak teklifleri mutlak olarak reddediyor, tam bir ferağat havası içinde sadece vatan kurtuluşuna çalışıyordu. Onun bu hali ömrünün sonuna kadar devam etmiştir..."(171).

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'a, Karabekir'in yanına gelmiştir. O sıralarda İstanbul hükümeti M.Kemal Paşa'yı Ordu müfettişliğinden azletmiş ve derhal İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. Bu durumu Sivas'taki 3.Kolordu komutanı Refet Paşa Mustafa Kemal'e duyurur ve onun hemen hem müfettişlikten hem de ordu'dan istifa etmesi halinde İstanbul'a yakalanarak gönderilmesinin önüne geçilebileceğini bildirir. Bu haberi Erzurum'da öğrenen M.Kemal Paşa, üzüntüsü'nü gizleyemez. Bunun üzerine orada bulunan Karabekir ona şöyle der: "Müfettişlikten, hatta askerlikten çekilmenize, hiç üzüntü duymadan karar verebilirsiniz. Size, mukaddesatım adına söz veriyorum: Size, müfettiş bulunduğunuzdan daha çok saygılı bulunurum. Sizi millete tanıtmak ve halk ile ordunun saygısını üzerinizden ayırmamak vazifemdir. Daha İstanbul'da iken Doğu'ya gelmenizi rica ettiğimi hatırlayınız. Müfet-

tiş olarak değil, bir milletdaşımız olarak da gelseydiniz, sizi, başlayacağımız istiklâl mücadelemiz'de işbaşına çıkarmaya daha o zamandan karar vermiştim. Erzurum kongresi esaslarında fikir birliğinden sonra, milli kuvvetle işe başlarız"(172).

Mustafa Kemal Paşa, 8 Temmuz 1919'da Erzurum telgrafhanesinden gönderdiği telgrafla müfettişlikten ve askerlikten istifa etmiştir. 10 Temmuz'da 3.Ordu Kurmay Başkanı Miralay Kâzım Dirik, Mustafa Kemal'in yanına gelerek şöyle der: "- Paşam, siz askerlikten istifa ettiniz. Benim artık yanınızda bir vazifem kalmadı. Elimdeki evrakı kime devredeyim?... Esasen bir vazife almak için 15.Kolordu Kumandasına baş vurmuş bulunuyorum". Mustafa Kemal Paşa, en çok sevip itimat ettiği kurmay başkanından bu sözleri duyunca fena yıkılır. Yanında Rauf Bey de vardır.Mustafa Kemal uzun müddet bir şey söylemez. Sonrasını Rauf Bey şöyle anlatıyor: Musutafa Kemal "-Öylemi efendim, peki efendim." demekle yetindi. Mustafa Kemal'i 1909'dan beri tanırım. Nice mihnetli anlarına şahit olmuşumdur. Ama, o gün orada, kurmay başkanının evrakı toplayıp karşısına dikildiği ve o sözleri söylediği zamanki ruh haletini, ruh düşkünlüğünü hiçbir zaman görmedim"(173). Miralay Kâzım Bey odadan çıktıktan sonra Rauf Bey'e dönen Mustafa Kemal

(172) KARABEKİR, İstiklâ Harbimiz. s.67

(173) Rauf ORBAY, Yakın Tarihimiz. s. 109.

şöyle diyor: "- Rauf, gördün mü? ... Devlet makam ve mesnedinin kıymetini gördün mü?"(174). Mustafa Kemal bu tür bir ruh haleti içindeyken, kendisine Kâzım Karabekir Paşa'nın gelmekte olduğunu haber verirler. Paşa'nın yanında kalabalık bir subay topluluğu da vardır. Kurmay başkanı Miralay Kâzım Dirik Bey'den ağır bir darbe yiyen ve hâlâ bunun bunalımı içinde olan Mustafa Kemal Paşa, bu defa da Kâzım Karabekir'in kendisini tevkif etmek için geldiğini sanır. Kadere boyun eğip beklerken, Kâzım Karabekir Paşa maiyetiyle salona girer. Askerce bir topuk selâmı ile hazırol vaziyetine geçer ve : "- Paşam! Ben ve Kolordum emrinizdeyiz. Ben, subaylarım, askerlerim kısacası bütün kolordu emrinizdeyim."(175). Biraz önce tutuklanma ihtimalinden endişelenen Mustafa Kemal'in gözleri yaşarır, ayağa kalkarak Karabekir'in boynuna sarılır ve kısaca "Sağol Kâzım" diyebilir.

Yine o günlerde, Erzurum Müdafaai Hukuk Cemiyeti Yönetim Kurulu üyeleri, Mustafa Kemal'in askerlikten istifa ettiğini, bu yüzden de Erzurum kongresine murahhas (delege) olarak seçilmesi konusunda tereddütler olduğunu ve kararı Kâzım Paşa'ya bıraktıklarını belirterek, Kâzım Karabekir Paşa'nın görüşünü sorar. Paşa'nın cevabı şudur: "- Mustafa Kemal Paşa kongre'ye, yalnız murahhas değil,

(174) Rauf ORBAY, Yakın Tarihimiz. s. 109.

(175) Rauf ORBAY, Yakın Tarihimiz. s. 110.

Başkan bile yapılmalıdır. Bir ordu kumandanı, hayatının bütün kazancını, sizler için feda etmiştir. Samimi çalışacağına, millet kararına aykırı işler yapmayacağına güvenmeliyiz"(176).

Bunlardan da kolayca anlaşılacağı gibi Karabekir Paşa o dönemde gerek askeri gücünü gerekse sivil halk üzerindeki otoritesini asla Mustafa Kemal Paşa aleyhine kullanmamış, aksine, bencilliğin zerresini duymadan, vatan ve milletin kurtuluşu uğrunda ona inanmış, güvenmiş ve en zor, en kritik anlarda onu destekleyerek millî mücadelenin bir başka mecraya dönüşmesine fırsat vermemiştir.

Karabekir Erzurum'da bir Osmanlı Paşası'dır. 15.Kolordu Harbiye Nezaretine bağlıdır. Karabekir Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul Hükümetine karşı da cesaretle ve kendi makam ve rütbelerini tehlikeye atarak korumuştur.

Karabekir Paşa, 1 Ağustos 1919'da, Harbiye Nazırı Nazım imzasıyla bir telgraf alır. Bu telgrafta Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in, hükümetin kararlarına aykırı çalışma ve davranışlarından dolayı hemen yakalanarak İstanbul'a gönderilmeleri istenmektedir. Karabekir bu

telgrafa şöyle cevap verir: "...Hükümetin siyasi kararlarının ne olduğunu bilmiyorsam da, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in çalışma ve davranışlarında, vatan ve milletin istek ve yararlarına ve yürürlükteki kanunlara aykırı sayılacak hiçbir durum ve davranışı olmadığını görüyorum. Bu zâtlar, vatan ve milletin mutluluk ve selameti ile ilgili her yurtsever ferdi gibi yaşamaktadırlar." Rumlular, Trabzon ile Samsun'da "Pontus Hükümeti" kurma hulyasında; "Sivas'a, Sivas'a! diye bağırarak Ermenilerin, hududumuzun ötesinde "Büyük Ermenistan" için çalıştıklarını arz etmiştim. Mustafa Kemal Paşa gibi, memlekette namusuyla ve seçkin askeri hizmetleri ve yurtseverliği ile tanınmış; ve bütün askerlerin de hususi saygısını kazanmış, hele yirmi gün önce memleketin yarısına kumanda etmiş olan ve haliyle davranışlarında vatan ve millet yararlarına aykırı bir şeyi duyulup görülmeyen bir zâtın, tutuklanmasına, kanuni bir sebep olmayacağı; ayrıca, yukarıda da arzettiğim durumlar dolayısıyla da halk ve ordu gözünde de, iyi bir tutum olarak sayılmayacağından, bu zatların tutuklanmasına ve Kolorduca da bunun için yardımda bulunulmasına hal ve durumun kesinlikle elverişli olmadığını arzeylerim..."(177). Karabekir Paşa'nın bu cevabı, onun, Mustafa Kemal Paşa'dan yana,

(177) KARABEKİR, A.g.e., s.98.

millî mücadele adına yaptığı fedâkârlığın ve mertliğin üstün bir örneğini oluşturmaktadır.

Aşağıya alacağımız telgraf örneği de yine Kâzım Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa ve Fuat Paşa'yı İstanbul hükümetine karşı nasıl koruduğunu göstermektedir.

"Erzurum'dan

11 Eylül 1919

Harbiye Nezaretine mürüd şifredir.

5 Eylül 1919 tarihli ajansda Sadrazam Paşa hazretlerine atf edilen beyanatı bana mucib-i tesir münakaşata badi olduğu gibi, vatan ve milletin elan içyüzünü bilmek ve bu yoldan müttehasıl hatalı neşir ve telkinleri, hükümet-i merkezi ile milletin arasını açık tutmak muhtaralarını görüyorum. Bu ajans münasebetiyle tekrar arz eylerim ki Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa dengi yoktur.

Umum anadolu da, tamamiyle milletin ve hiddet ve meşareketine müttehasıl bir cereyan-ı millî vardır. Mustafa Kemal Paşa da o milletin sinesinde ancak bir ferttir. Mevcudiyetini hayat ve memat talikasından kurtarmak isteyen bütün milletin bu hareketini, ittihat ve terakki münevveresi ve birkaç şahsın teclidi mahiyetinde göstermek kadar zalimane bir hareket ve kanaat olamaz. Böyle telakki ve kanaatleri tamamiyle devlet ve milletin

zararına bir suikastdır. Hükümet merkezi, milletin itimad ve emniyetini gittikçe daha ziyade kaybetmektedir...
15.Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir"(178).

İstanbul'a, Harbiye nezaretine çekilen bu telgrafda Karabekir Paşa, Anadolu'daki milli mücadeleyi anlatarak, bunun ittihat ve Terakki mensubu bir kaç aydının veya bir kaç şahsın giriştiği bir hareket olmadığını; aksine var oluş mücadelesi veren bir milletin toplu hareketi olduğunu, Mustafa Kemal Paşa'nın da bu harekette bir fert olarak vatan ve milletin kurtuluşu için milletin bağrında çalıştığını belirtmektedir(179).

7- YABANCI DİL

Karabekir Paşa'nın 4 yabancı dil bildiğini anlıyoruz. Daha Harbiye'deki öğrencilik yıllarında yabancı dil öğrenimine büyük önem veren Karabekir, öğrenciliği sırasında Fransızca'dan tercüme yapıp yayınlatacak kadar bu dili iyi öğrenmiştir(180). görevli olarak I.Dünya Savaşı öncesi Paris'e gittiği zaman da Paris'teki harici'ye memurlarımızdan şöyle bir yakınmada bulunmaktadır:
"...Şu Paris'te pek elemli bir hatıra kaydediyorum. Gerek

(178) Gen.Kur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Kn:23, DN:92, FN:115, -1-2, AN:1/1.

(179) Bu telgrafa verilen Harbiye Nezaretinin cevabı için bak: Gen.kur.ATASE Arşivi KN:184, DN:89,AN:1/16, Fn:127.

(180) KARABEKİR, İttihat ve Terakki Cemiyeti. s.53.

sefirimizin ve gerekse başkatibimizin davetlerinde resmi dilimiz Fransızca idi. Çünkü aileleri birinin Rus, ötekinin Macar'dı, bir kelime Türkçe bilmiyorlardı"(181). Ayrıca Karabekir Paşa Erzurum'da İngiliz Yarbay ile hep Fransızca olarak yazışmıştır(182).

Karabekir Paşa Bulgarca da bilmektedir. Genelkurmay başkanlığı Rusça ve Bulgarca'yı bildiği için, Balkan savaşı sırasında, Rusya Tebaası'na ait olarak, zarar ve ziyana uğrayan çiftliklerdeki tazminat miktarını tayin edecek komisyona 1913'de Karabekir'i göndermiştir(183). Karabekir Trakya'da görevliyken, Florina civarındaki bulgar köylerine bir tatbikat için gider. Rosne köyünde Robe isiminde bir bulgar Karabekir'i evine davet eder ve hayli görüşürler(184). Yine Karabekir, Trakya'da bazı bulgar komitecilerinin trenle sürgüne gönderilirken hep bir ağızdan "Yaşasın bizim bulgar milletimiz" diye bulgarca haykırdıklarını belirtiyor(185). Ancak Karabekir'in bulgarca'sının çok ileri seviyede olmadığı anlaşılıyor. Zira, 26 Şubat 1906'da Manastır'a giderken trende bir Rum zengini ve bir Bulgar papazı ile aynı

(181) KANDEMİR, Kâzım KARABEKİR. s.108.

(182) Bu mektuplar için bak: Gen.Kur.ATASE Arşivi. DN:6-7. Göz No:21-2. KN:324, AN:15/2793.

(183) KIRZIOĞLU, A.g.e., s.12.

(184) KARABEKİR, İttihat ve Terakki Cemiyeti. s.121.

(185) KARABEKİR, A.g.e., s.101.

kompartmentında olduğunu, Rum'un Fransızca, Bulgar'ın da Rusca bildiğini belirterek "...Her ikisiyle de bu dillerle konuşarak ahabab olduk"(186) diyor.

Karabekir Rusçayı da iyi derecede bilmektedir. Zaten yukarıda kendisi de Bulgar Papazı ile Rusça anlaştığını belirtmektedir. Yine yukarıda bahsedilen "Tahkikat komisyonu'na Rusça bildiği için de görevlendirilmiştir. Ayrıca Karabekir Erzincan ve Erzurum'un işgali sırasında oradaki Rus esirlerle ve Ermenilerle Rusça konuşmuştur. Sarıkamış'ta ele geçirdiği muazzam kütüphanede çok önemli Rusça haritalar ve kitaplar ele geçirmişti. Bunlar için şöyle diyor"... Rusça öğrendiğimin mükâfatını elimize geçen harita ve bu gibi kıymetli kitapları anlamakla toplamış oluyordum"(187).

Karabekir Paşa, iyi derecede de Almanca bilmektedir. Bu yüzden de, Liman Fon SANDERS'in Türk Genel Kurmayın'da görev aldığı yıllarda, Genel Kurmay İstihbarat Şubesine bir alman Yarbay getirilince, iyi almanca bildiği için Karabekir de bu şubenin müdür yardımcılığına

(186) KARABEKİR, A.g.e., s.88.

(187) KARABEKİR, Doğunun Kurtuluşu. s.262.

Not: T.B.M.M. Arşivindeki II.Dönem Tercüme ihlal kağıda Karabekir, Fransızca, Rusça ve Almanca olarak 3 dil bildiğini yazmıştır. Bulgarca'yı az bildiği için yazamadığını düşünüyoruz.(TBMM Arşivi Sicil No: 127)

getirildi(188).

Karabekir, yeni atandığı, Kafkas kolordu Komutanlığı merkezinin bulunduğu Refahiye'ye gitmektedir. Yolda Ergani maden ocaklarına da uğrar, ve bu madenler hakkında bilgi alır. Madenleri Alman mühendisler işletmektedir. alman işçi çavuşu madenden çıkan bir parçayı Karabekir'e verir. Madendeki parçaların Türklerin eline geçmesini istemeyen Alman mühendisleri çavuşa çok kızarlar (zira işletilen bakır madenleri içinde altın cevheninin de olduğu söylenmektedir). Alman çavuşa Almanca ağır sözler söylerler. Karabekir şöyle diyor: "... Ben parçayı hemen cebime attım. Mühendisin sözlerini anlamamzlıktan geldim..."(189).

Bunlardan da anlıyoruz ki Kâzım Karabekir Paşa, Fransızca, Almanca ve Rusça'yı çok iyi ve Bulgarca'yı da konuşulanları anlayabilecek seviyede biliyordu.

7- MİLLİ MÜCADELEDEN SONRA KAZIM KARABEKİR PAŞA'NIN HAYATI

Bizim asıl konumuz Kâzım Karabekir Paşa'nın askerî hayatı olduğu için onun ordu'dan ayrıldıktan

(188) KIRZIOĞLU, A.g.e., s.13.

(189) KARABEKİR, Doğunun Kurtuluşu. s.29.

sonraki hayatını çok kısa ve çok özet olarak aşağıya alacağız. ancak Karabekir'in hayatı ve özellikle de Millî Mücadele'den sonraki dönemleri için dipnotlarda(190) verilen kaynaklarda yeterli derecede bilgi vardır. Ayrıca Karabekir'in açtığı okullar hakkında Nuri KÖSTÜKLÜ'nün Ankara Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsünde bir tez çalışması vardır. Ayrıca belgelerle Türk tarihi dergisinde de bu konuda ve de "Ermeniler Nereden Geldiler? Nereye Gidiyorlar?" başlıklı 12 bölümden oluşan bir makaleler dizisi yayınlanmıştır(191). Yine aynı derginin 4.sayısında, 25.2.1925 tarihinde, Kâzım Karabekir'in Mecliste Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi sebebiyle yaptığı ve görüşleri günümüze bile ışık tutar nitelikte olan konuşması özetlenerek ve sadeleştirilerek

(190)-KIRZIOĞLU, Kâzım Karabekir. Ankara, 1991. Kültür Bakanlığı Yayınları.

-KANDEMİR. Kâzım Karabekir, İstanbul, 1948.

-UĞUR Mumcu. Kâzım Karabekir Anlatıyor. İstanbul, 1990. Tekin Yayınevi.

-İsmet Bozdağ. Paşaların Kavgası. Eylül 1991, Tercüman Gazetesi-Tefrika.

-KANDEMİR. Siyasi Dargınlıklar. İstanbul, 1955. Eskiçigil Yayınları.

-Nuri Köstüklü. Kâzım Karabekir'in Açtığı Okullar, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi. Sayı:5-6, 1985, Temmuz, Ağustos.

(191) KARABEKİR, Ermeniler Nereden Geldiler, Nereye Gidiyorlar. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi.

yayınlanmıştır(192). Karabekir Paşa'nın yazdığı şiirler ve bestelediği marşlar hem Kandemir'in kitabında, hemde Kırzioğlu'nun kitabında detaylı olarak verilmiştir. Kendi yazdığı eserler ise yine Kırzioğlu'nun kitabında eski yazımla basılanlar, yeni yazımla basılanlar ve basılmamış olanlar şeklinde ayrı bölümler halinde teferruatlı olarak verilmiştir.

Lozan anlaşması ile Millî Mücadelemiz sona ermiş, yeni hudutlar çizilmiş ve Cumhuriyet ilân edilmişti. 3 Mart 1924'de Halifelikde lağvedilerek Osmanlı Henedanı mensupları ülke dışına sürgüne gönderilmişti. Böyle bir ortamda, ikinci mecliste, iktidarda olan "Halk Fırkası" karşısına bir muhalefet partisi ihtiyacı duyuluyordu. 17 Kasım 1924'de, Karabekir Paşa'nın başkanlığında, Rauf ORBAY, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Cafer Tayyar Eğilmez gibi millî mücadelenin bir çok kahramanlarınca "Terekki-Perver Cumhuriyet Fırkası" kuruldu. Ancak, Doğuda ortaya çıkan Şeyh Said isyanı'na Kâzım Karabekir Paşa'nın partisinin yol açtığı ileri sürelererek 3 Haziran 1926'da Karabekir'in Genel Başkanı olduğu Parti Bakanlar Kurulu Kararı ile kapatıldı.

(192) KARABEKİR, Öğretim ve Eğitim Meselemiz. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi. Sayı: 4. Haziran 1985. s.26-33.

Bu arada, 22 Haziran 1926'da Mustafa Kemal Atatürk'e suikast hazırlığı ortaya çıkarıldı. Karabekir Paşa da bu suikast'a teşebbüs edenler arasında gösterilerek Ankara'da tutuklandı. İzmir'de kurulan İstiklâl Mahkemelerinde sorgulandı ve bir ay sonra "oybirliği" ile beraat ederek bırakıldı(193).

Türkiye Büyük Millet Meclisinin II.Dönemi sona erince, milletvekili sıfatı da son buldu. 5 Aralık 1927'de ordudan da emekli edildi. Bunun üzerine İstanbul'a gelen Kâzım Karabekir Erenköy'deki şimdi müze olan evinde inziva hayatına çekildi. Mustafa Kemal ve onun etrafındakilerle olan anlaşmazlığı yüzünden sıkı gözetim altında tutulması istenen 84 kişilik listenin başında Karabekir vardı(194). Karabekir'in en sıkıntılı yılları belki de bu

-
- (193) - Bu konuda etraflı bilgi için bak:
- Kılıç Ali. İstiklâl Mahkemesi Hatıraları. İstanbul, 1955. Se Yayınları.
 - Erman Azmi Nihat. İzmir Suikasti ve İstiklâl, Mahkemeleri İstanbul 1971.
 - Kandemir. Siyasi Dargınlıklar, İstanbul, 1955.
 - Kandemir. İzmir Suikastinin içyüzü, İstanbul, 1955.
 - Bozdağ İsmet. Paşaların Kavgası. Tercüman. Eylül 1991, Tefrika.
 - Mumcu Uğur. Gazi Paşa'ya Suikast. Miliyet Gaztesi. Ocak 1992. Tefrika.
- (194) Refet Bele ve Cafer Tayyar Eğilmez Paşalar da takip edilenler arasındadır. Bunların takip edildiklerine dair raporlar için bak:
Mumcu,Uğur, Kâzım Karabekir Anlatıyor. İstanbul, 1990, s.196.

yıllardır. Erenköy'deki evini satın alabilmek için kayın-pederinden büyük ölçüde para yardımı görmüştür. Bu yıllarda maddi bakımdan büyük sıkıntılara düşmüş ve yaşayabilmek için bahçesinde yetiştirdiği sebzeleri satmak zorunda kalmıştır. Ancak o hiçbir zaman bu durumdan da şikayetçi olmamıştır. Bir ziyaret sırasında Cemal KUTAY Bey'e şöyle demiştir: "Bunları gelecek nesillerin, hatta çocuklarımın bilmesini istemem. Devletimin vefasızlığı içinde, benim mağdur olmuş olmamın elemi sadece şahsımın değil, yaşadığımız devrindir. Benim kaderimin, hiç kimseye istikbal için ne manevi ve ne de maddi fedakarlıklar; hatta benzer hadiseleri düşünerek bihlassa servet ve sâmân sahibi olması ihtiyatkârlığını düşündürmemelidir. Diyebilirler ki: "Bu adamın elinde devletin imkânları vardı. İstikbalini düşünmüş olsa idi sıkıntı çekmezdi". Aslında öyle deği... Türkiye'de sadece meşru maaşı ile geçinmeye mecbur hiçbir devlet memuru, makamı ve ünvanı ne olursa olsun, hele kalabalık bir ailenin başında ise, emeklilik çağından evvel, ev-barkını teminat altında göremez. Bu kaideden şahsi ve ailevi serveti olanlar tabii ki hariçtir. Amma ben, eğer sütçülük ve sebzeçilik yapmasa idim çekmiş olduğum sıkıntının daha aşağı seviyesine düşerdim. Bu hakikat neyi anlatıyor? DEVLET VE MİLLET HİZMETLİSİ OLMANIN AŞIRI REFAH VE YAŞAMA İMKANIYLA BAĞDAŞAMAMASINI TELAFİ EDECEK MANEVİ UNSURLARA SAHİP

OLMASI... Bu sert hakikatte ben ne ilkim, ne de son..."(195).

Mustafa Kemal Paşa, daha sonraları eski silâh arkadaşlarıyla tekrar barışmak ve biraraya gelmek istemiştir. Ve ilk olarak da Ali Fuat Cebesoy Paşa ile barışmıştır. Mustafa Kemal Paşa 1936 yılında, İstanbul Dolmabahçe sarayında yapılacak olan milletlerarası bir Tarih ve Dil kongresine "...Karabekir Paşa, maarif, dil ve tarih konularıyla çok uğraşmış bir arkadaşımızdır. Onu da bu toplantıya davet edelim" diyor ve Ali Fuat Paşa'ya "- Kendisine hususi bir davetiye çıkarsınlar. Siz de zahmet edip evine kadar gidin ve kendisine benim hususi davetlim olduğunu söyleyin. Kongreden sonra kendisiyle hususi şekilde görüşmek isterim"(196).

Karabekir davete icabet ediyor. Ancak konuşmalar devam ettiği için Atatürk Karabekir'i başıyla selamlıyor. Niyeti kongre sonrası sofrada görüşmektir. Fakat Karabekir kongrenin sonunu beklemeden ayrılıyor. Atatürk'ün etrafında olanlar bu olayı Karabekir'in Atatürk'le görüşmek istemediği şeklinde yorumluyorlar ve Paşa'ya aktarıyorlar. Böylece barışma meselesi gerçekleşmiyor.

(195) Cemal KUTAY, Sohbetler. 14. s.5

(196) Ali Fuat Cebesoy, Ali Fuat Cebesoy'un Siyasî Hatıraları, İstanbul, 1957-1960. 2. kısım s.246.

Atatürk'ün ölümünden sonra Karabekir'in "En eski arkadaşım" dediği(197). İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olur. İnönü hemen Kâzım Karabekir ile görüşür. Karabekir Paşa yeniden İstanbul milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine girer. Paşa'nın İstanbul milletvekilliği devam ederken, ikinci dünya savaşı sonunda 5 Ağustos 1946'da yapılan Büyük Millet Meclisi Başkanlık seçimleri yapılır. Karabekir Paşa bu seçimlerde 379 oyla Meclis Başkanlığına seçilir. Ancak Karabekir Paşa bu görevde 2 yıla yakın kalabilir. 26 Ocak 1948'de henüz 66 yaşındayken geçirdiği bir kalp krizi sonucu vefat eder.

Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde yapılan "Devlet Töreni" ile Ankara Hava Şehitleri kabristanında toprağa verilir. Daha sonraları, 30 Ağustos 1988'de Ankara, Atatürk Orman Çiftliğinde hazırlanan Devlet Mezarlığın' da kendisine ayrılan 13 numaralı kabire aktarıldı.

IV. BÖLÜM : KARABEKİR PAŞA'NIN ASKERLİKLE İLGİLİ FİKİRLERİ

Güçlü bir komutanlık felsefesinin hem barışta hem de savaşta ordular için önemli bir işlevi olduğu kabul edilir. Bu felsefe komutanlara, görevlerini yerine getirmede, güçlü bir emir-komuta zinciri oluşturmada ve de savaş

(197) İsmet İnönü, Milli Mücadele Hatıralarım. İst.1953. Vatan Matbaası, 2.kitap, s.214.

ve barış zamanlarında komutayı günlük eğitimlerde pratik yaptırmada üst seviyede bir yetki sağlayabilir.

Geçmişte de, günümüzde de bu tür güçlü komuta ve komutanlık felsefelerini ortaya ancak komutanlar koyabilir. Gerçekten de günümüze kadar güçlü komuta ve komutanlık felsefesi ortaya koyan bir çok komutanlar olmuştur.

Ancak, şurası da hemen dikkati çekmektedir ki, komuta ve komutanlık üzerine konuşan ve söyledikleriyle de bir komutanlık felsefesi oluşturan kişinin söyledikleri tamamen kendi komuta tecrübeleriyle sınırlı olmaktadır. Yani komutan, kendi yaşadığı tecrübelerine dayanarak bir felsefe oluşturmakta veya bir karara varmaktadır. Buradan da ortaya çıkan şudur: Herkesin kabullenebileceği bazı ortak unsurlar olmakla birlikte komuta kişisel bir olaydır. Yani bir başkası çıkıp da "ben daha iyi bir yol biliyorum" diyebilir. Bu durumda komuta için, herkes tarafından kendi usulü ile icra edilen bir sanattır diyebiliriz.

Bu düşüncelerden hareketle, ömrünün büyük bir kısmını cephelerde geçirmiş ve bir asker için kazanılabilecek tecrübelerin en uç noktasına ulaşmış bir komutan olan Kâzım Karabekir Paşa'nın komuta hakkındaki görüşlerinin

de önemli olacağı ve komuta açısından bir değer taşıyacağı düşüncesindeyiz. Paşa'nın çok çeşitli şartlar ve durumlar altında askerlikle ilgili olarak verdiği hükümleri toplamanın onun askerliğe bakış açısını belirtmekten daha çok, gelecek nesillere bazı tecrübelerin aktarılması vazifesini de yapacağı kanaatindeyiz.

Bu yüzden bu bölüme, başkalarının Karabekir'in askerliği ve askerlik anlayışı ile ilgili olarak yazıp söylediklerini değil; bizzat Karabekir Paşa'nın kendi yazdığı eserlerde ve yaptığı konuşmalarda askerlik'le ilgili düşüncelerini belirttiği kısımları almayı tercih ettik.

A- ORDU HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

- "Propaganda uzun uzun yalan yanlış bir sürü laflarla tertip olunmamalıdır. Bir yalan ne kadar büyütülür ve şişirilir ise onun yalan olduğu o kadar kolay ve çabuk anlaşılır. Çünkü ona karşılık bir tek kelime onu sıfıra indirmeye kâfidir: Yalan !" (198).

- "Propagandalarda bir mühim şey de, inandırma kuvvetine haiz olması ve asla tehditlerden ve palavralardan uzak olması keyfiyetidir" (199).

(198) Karabekir, Cihan Harbine Neden, Nasıl Girdik? Nasıl İdare Ettik? s.306.

(199) Karabekir, A.g.e., s.307.

- "Milletlerin sosyal hayatına tesir eden tabii ve muhiti ve içtimai iki türlü kuvvet vardır:

- a. Milletın kendi bünyesindeki iç kuvvetleri
- b. Başka milletlerden gelen dış kuvvetler.

Bu kuvvetlerin toplum hayatı üzerine yapabileceği tesirlerin derecesi umumî şartlardan başka cemiyetlerin bilgi ve seciye itibariyle buldukları seviyeye de tabidir. Bilgi ve seciye itibariyle ilerlemiş milletler kendi iç kuvvetlerini milli menfaatlerine uygun bir şekilde kullanmasını bilirler. Dış kuvvetlerin zararlı tesirlerinden korunmanın yolunu da bulurlar" (200).

- "Osmanlı İmparatorluğunu yıkan, iç kuvvetlerimizin zayıflığı, ehliyetsizliği ve dış kuvvetlerin çevik ve becerikli faaliyeti olmuştur" (201).

"Harplerin siyasi sebeplerini ve askerî hareketlerini tetkik ve münakaşa etme ve bu arada her milletin en kudretli komutanlarını, hatta harp dahilerini de tenkit etme çalışmaları ve araştırmaları, dimağlarda kuvvetli bir mantık ve çok hassas bir tartı kuvveti yaratır" (202).

"Tabye hareketini yeni ateş muharebesini idare

(200) Karabekir, A.g.e., s.7.

(201) Karabekir, A.g.e., s.515.

(202) Karabekir, Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiyedir. İst. 1947, s.15

edecek kumandanların iş başında bulunmaları mutlaka lâzımdır"(203).

"Muharebede düşüncenin hâkimiyeti, her dereceye kadar da nezarî bilgiyi tatbikatla kökleştirmek suretiyle kısmen elde edilir"(204).

"Vaziyetin benden istediğini yapmak için her mesuliyeti kabul etmekten çekinmem"(205).

"Ahvale hakim bir kavrayışla vazife ve vaziyetin icaplarını kendiliğinden yapmak azmi yerine; aldığı emirlerle dimağlarını ipnotize etmiş olanlar, bazen muvaffak olmak şöyle dursun, felâkete de sebep olabilirler. Böyle bir halde emrin güzel ifa olunmuş olması; muvaffakiyetsizlik mahcubiyet ve mesuliyetini ortadan kaldırmaz. Bilhassa büyük komutanlarca iyi bilinmelidir ki: Mesuliyetten çekinmek, çok kere insanı daha ağır mesuliyetlere çarptırır"(206).

"Geri çekilme emri ani dahi verilse ve hatta düşmanın bizi böyle bir şeye mecbur ettiği görülse, en büyükten en küçüğe kadar telaşa düşülmemesi ve soğukkanlılıkla vazifenin icaplarının tamamıyla yapılması icabeder. Hele

-
- (203) Karabekir, Doğunun Kurtuluşu, s.71.
(204) Karabekir, A.g.e. s.129.
(205) Karabekir, A.g.e. s.130.
(206) Karabekir, A.g.e. s.153.

biraz da vakit varsa götürülemeyecek cephaneyi dahi düşmana karşı kullanarak ona sağlam bırakmamak bir vazife-dir... Bu gibi talimlerin barış zamanında yapılmasını faydalı bulurum...

Soğukkanlılıkla iş görülmezse o işin düşünce ile yapılmasına imkân yoktur. Barış zamanında çok mümarese iledir ki harpte soğukkanlılık mümkün olur. Talim ve terbiyesi az kıtaların çabuk bozguna uğramasının sebebi budur. "Düşman Geliyor"! sözü ancak talim ve terbiyesi kıt olanları telâşa düşürür. Düşmandan yılmak aynı zamanda şüphesiz ki bir de milli şuur meselesidir.

Muvaffakiyet kazanmak için birçok âmiller şarttır. Bunların başında neşeyi kendi tecrübelerime dayanarak en başta bulurum. Bunun için küçüklerim neşesini kaçırmayı her büyük makam sahibine tavsiye ederim. Tenkidler lâzımdır. Bunların sert olmasına da taraftarım. Ancak bunda gurur, kin ve kıskançlık asla yer tutmamalı tamamıyla müsbet bir tarzda olmalıdır. Bu üç kötü duygu büyükleri küçültür ve aşağılardaki tahribatı büyültür. Şevk ve neşeyi kaçırmaması bile muvaffakiyetin en büyük sırrını öldürmeye kâfi gelir"(207).

"Hayatımda gerek masa başı işlerinde ve gerekse

arazi üzerinde fiilî işlerde baştan savma vazife yapanlara çok rastladığım için kontrole çok ehemmiyet verir ve mühim işleri vaktim varsa, bizzat bir de ben göreyim ! diyerek hataları ve ihmalleri tashih ederim"(208).

"Türk askeri itaat mayasıyla yoğrulmuştur. Mehmetçiğin karnı doydumu mağlubiyet halinde dahi komutanlarına sadıktırlar"(209).

"Bir tehlike karşısında fakiri, zengini, genci, ihtiyarı, cahili, bilgini ile bu millet birbirini severek ve sayarak sarsılmaz tek cephe kurar. Ancak bu surettir ki önümüze çıkacak engelleri aşarız veya çiğner geçeriz"(210).

"Bir ordunun kudreti herşeyden önce içten gelen sevgi ve saygı bağlarının kuvveti derecesi ile ölçülür. Karşılıklı inanç için içten sevgi şarttır"(211).

"Bugün artık ordu ayrı bir sınıf değildir. Milletın nöbet bekleyen bir parçasıdır. Bunun için herkes hayatında er veya subay olarak genç yaşında ordu saflarına katılacak ve bu kutsal çatıların altında toplanacak ve karnına asker kazanından aş katacak ve kalbine asker

(208) Karabekir, Doğunun Kurtuluşu, s.217.

(209) Karabekir, Doğunun Kurtuluşu, s.260.

(210) Karabekir, Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiyedir. s.27.

(211) Karabekir, A.g.e. s.32.

kardeşliğinden sevgiler dolduracaktır".

"Bir kazandan yemek, bir çatı altında yatıp kalkmak ve feyiz almak, bir arada vatan savunması usullerini öğrenmek öyle bir ibadettir ki onun maddi faydalarını ve manevi zevklerini ancak tadanlar bilir"(212).

B- SUBAYLAR HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

"Türk Gençliğinin ülküsü ne olmalıdır? - Kuvvetli bir Türkiye yaratmak"(213).

" Subay, Türk milletinin faziletini ve kahramanlığını temsil eder. Ordu saflarına karıştığınız ilk günden, sizlere öbek öbek saf vatan çocukları teslim edilecek, sizler onları bir baba şefkati ile seveceksiniz. Onlar sizin şefkatinize muhtaç ana-baba kuzularıdır. Onları aslanlaştıracak olan sizlersiniz. Incinmiş bir ruh, kırılmış bir benlik bir insanın kabiliyetini bazan sığır indirir, hatta onu tersine de çevirebilir. Erlerinizi baba şefkati ve öğretmen dikkatiyle yetiştirmek, üstün değerlere ehliyetli kılmak ödevinizdir. Milletin sizden istediği fazilet, saygı, feragat ve fedâkârlıktır"(214).

(212) Karabekir, A.g.e., s.32

(213) Karabekir Paşa'nın Harb Okulu Diploma Töreninde Harbiyelilere Yaptığı Konuşma. 30.8.1946. s.10.

(214) Karabekir, Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiyedir.İst. 1947. s.3.

" Hiçbirimizin hiç bir zaman unutamayacağımız bir ana hakikat vardır ki memleketimizin yüzyıldan beri uğraştığı ileri memleketler idaresini kabulde, hürriyet ve istiklâl tehlikede olduğu zaman milletimize öncülük etmekte kurmaylarımızın gördükleri vazifeler tarihimizde pek şerefli yerler tutar. Dünya durdukça hür ve müstakil yaşayacak olan Türk milleti, tarihinde her zaman için yine öyle şerefli yerleri sizlere vermiş bulunuyor"(215).

"(Edinmeniz gereken şeyler): Sukûnetle, intizamla, dikkatle çalışmak ve her şeyi yerinde tutmak ve vaktinde yapmak, karar vermeden önce lâzımı kadar düşünmek, düşünmenin tereddüt şekline dönmemesine dikkat etmek, yani karar zamanı geldi mi, artık düşünmeye son vermek, üzerine düşen vazifeleri yaparken sorumluluk korkusuna kapılmamak, bilakis sorumluluğu sevmek, doğru bir fikir karşısında fikrini tashih etmek gibi esaslardır"(216).

" Ordumuzda istiklâl Harbi ruhunu ebedi olarak yaşatmalısınız. Bu şu demektir ki barışta faziletli ve feragatli ve savaşta eşsiz bir kahraman olacaksınız. Bugünkü Türkiye'yi yaşatanlar böyle yaptılar. Bütün millet de sizden haklı olarak bunu ister"(217).

(215) Karabekir Paşa'nın Harb Akademileri Diploma Töreninde Yaptığı Konuşma. 30.8.1946. s.15.

(216) Karabekir Paşa'nın Harp Akademileri Diploma Töreninde yaptığı konuşma. A.g.e., s.15

(217) Karabekir Paşa'nın Harb Okulu Diploma Töreninde Yaptığı Konuşma. A.g.e., s.11

"Harp Akademisi masalarında dünyanın harp dahilerini dahi tenkit ede ede bazı kimseler daha genç yaşında, kendilerini onlarla bir hizada görmek ve hatta bazı insafsız düşünenler kendilerini onlardan üstün dahi bulmak dalâletine kapılırlar ve artık kendilerinden başkasını beğenmezler ve en yüksek kurmayları ve komutanları kendinden aşağı görürler.

Bu hal o gibi kimselerde farkında olmaksızın gurur, kin, sabit fikirli olmak gibi kötü huylar yaratır ve yaş ve mevki yükseldikçe bu huylar dimağda kökleşir...Halbuki her olgun insandan ve belki de onlardan fazla olarak kurmaylardan ve komutanlardan herkesin arayacağı ve bekleyeceği makam yükseldikçe gurur değil tevazu, kin değil af, sabit fikir değil doğruyu ve gerçeği kabul gibi hasletlerdir.

Onbinlerce, yüzbinlerce insanı idare edecek olanlar iyi bilmelidirler ki insanların en aşağı derecedeki yerde bulunanları dahi cansız birer makine değildir. İnsanı işleten ve hele onu ölüm karşısında şevklendiren kuvvet kaynağı ruhlardır.

Bir kurmay ve bir komutan emrindeki kuvvetin maddi cephesi kadar manevi cephesini de iyi bilmeli ve bir seviyede onu iyi beslemelidir. Muvaffakiyetin sırrı maddi ve manevi kudretleri bir hizada tutabilmektedir.

Kumaylık, hekimlikten, operatörlükten daha dikkat ve titizlik isteyen bir meslektir. Çünkü ufak bir dikkatsizliğin, ufak bir yanlışlığın ortaya çıkaracağı felâket onlarınkinden kıyas kabul etmez derecede büyük ve şumullü olabilir".

"Bir karargâh aile samimiyeti ister. Bunu yaratacak komutanla kurmaydır. Fakat yaratılamazsa sorumlu daha çok kurmaydır. Komutanın omuzlarındaki yük daha ağırdır... Bir kurmay hiç bir zaman komutanına şu veya bu düşünce ile dalkavukluk etmeyeceği gibi onu küçük de görerek fikir tahakkümüne kalkışmamalıdır. Doğruluğuna kani olduğu fikrinde nazik ve samimi sebat edebilir. Fikirlerini neza-ketle ve açık yürekle söylemek kurmaylar için bir meziyettir"(218).

"Gelen gideni aratmamalıdır. Gelen ne ise giden de o olmalıdır"(219).

"İltimas ve himayeye sığınanların kaybı bir daha yerine konamayacak kadar büyüktür. Düşünerek söylemeye, dinlediklerinizi de muhakeme etmeye gayret etmelisiniz. Çok söylemekten ve iddia etmekten kaçınınız. Fikirlere

(218) Karabekir Paşa'nın Harb Akademileri Diploma Töreninde Yaptığı Konuşma. 31.10.1946. Bak.:K.Karabekir Ülkümüz Kuvvetli bir Türkiyedir. s.17.

(219) Karabekir, A.g.e., s.18.

hürmet ediniz. Hatta kabul etmeseniz dahi."

"Emrinizde bulunanlar ancak, çerçevesiz bir takım görevlerin yapılması için sizin astınızdır. Onların benliğini kendinizinki gibi korumak borcunuzdur. Değil astınızla, arkadaşınızla dahi eğlenmeyiniz. Kimseye, hareket etmeyiniz ve haksızlıkta bulunmayınız".

"Üstlerinizi daima kendinizden daha olgun görmelisiniz. Ne kadar saygı gösterirseniz o kadar sevilir ve sayılırsınız."

"Ahlak ve maneviyatın her topluluk için muvaffakiyetin ilk şartı olduğunu da bir lâhza hatırlamayı unutmayınız"(220)

"Doğruyu görmek ve doğru yapabilmek için daha önce yapılanları doğru bilmek şarttır"(221).

"Cihan Yıkılrsa Türk Yılmaz"(222).

C- MİLLİ POLİTİKA HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

"Dünyayı yalnız yabancı gözü veya yabancı sözlerle görüp öğrenmek, yabancı düşüncelerle bezenip öğrenmek

(220) Karabekir, Ülkümüz Kuvvetli bir Türkiyedir. s.33.

(221) Karabekir, Cihan Harbine Neden Girdik? Nasıl Girdik? Nasıl İdare Ettik? I.kitap, s.1.

(222) Karabekir Paşa'nın hem yazıp hem bestelediği marş. A.g.e., s.238., Kandemir, Kâzım Karabekir. s.139-140.

millî bünyeyi çok hırpalılar. Biz, tarihini yabancı kaynaklardan derleyip toplamaya çalışmanın acısını tatmış bir milletiz"(223).

"Türk milleti tehlike karşısında bir vücut halinde Türk bayrağı altında savunmayı bilir ve ona daima hazırdır"(224).

"Gevşeklik ferdi olduğu gibi milleti de yere serer"(225).

"Yaşamak hakkı fertlerin ve milletlerin bir düziye ileri hamleleri ile kazanılır. Fertler ileri hamlelerinde fikirleri ve enerjileri ile muvaffak olurlar, cemiyetler, cemaatler ve milletler ise bunlardan başka içten birbirine karşı sevgi ve saygı duygularına da muhtaçtırlar."

"Milletler, kendi ileri hamlelerinde "BİRLİK KUVVETTİR" düsturuna sarılmak zorundadırlar. Böyle yapan milletlere zeval yoktur"(226).

"Devletler birbirini sevmezler ve birbirlerine doğru söylemezler. Menfaatleri icabettikçe sever görünür-

-
- (223) Karabekir, Ülkümüz Kuvvetli bir Türkiyedir. s.47
(224) Karabekir, A.g.e. s.443
(225) Karabekir, A.g.e. s.432
(226) Karabekir, A.g.e. s.27

ler ve politika yaparlar. Sırası gelince, menfaatleri neyi icab ettiriyorsa onu söylerler ve onu yaparlar.

o halde unutmamalıyız ki şu veya bu milletin mütemadi dostluğu yoktur.

Mesele büyük devletlerin siyasi menfaat ve hedeflerinin istikametlerini iyi kavramak ve onların daima ve ani olarak değişmek istidadında olan siyasetlerine samimi bir çehre ile seyirci olmaktır"(227).

"Basın, iktidara (Reiskâr) yaranmak için uluorta fikirlerin yayınlanmasından evvel, olayları olduğu gibi tesbit ederek yeni nesle aynen aktarmalıdır. Aksi halde birçok kahramanları sefil olarak göstermek ve birçok kalpazanları, ehil olmayanları da lâayık olmadıkları vasıflarla tavsif etmek gafletine düşebiliriz.

Basın sayfaları bir tiyatro sahnesine benzetilmemelidir; yani basın, liderleri temsil edilecek herhangi bir tarihi piyes gibi rolleri istedikleri kimselere vermemelidir."

"Hakikatler, hiç bir zaman kaybolmaz. Zaman hakikatlerin mütefikidir"(228).

(227) Karabekir, Cihan Harbine Neden, Nasıl Girdik? Nasıl İdare Ettik? c.I, s.204.

(228) TAN Gazetesi-General Kâzım Karabekir ile Mülâkat. 3-4 Nisan 1939. s.1-4.

SONUÇ

Kâzım KARABEKİR Paşa, askerlik hayatına başladığı ilk günden itibaren kendisinde doğuştan var olan temel komutanlık niteliklerini; aldığı eğitimele tecrübelerini de katarak geliştirmiş, hemen hemen her görevde bilgisi, kuvvetli iradesi, adaletli tutum ve davranışlarıyla birliğine sahip çıkararak onu başarıya ulaştırmış bir komutan dır.

1905'de Harp Akademisini bitirdikten sonra kendini kıtalarda bulan Karabekir, daha genç bir subayken Manastır'da Rum ve Bulgar çetelerine karşı savaşmış ve başarılı olmuştur. 31 Mart Ayaklanmasının bastırılmasında da görevlendirilen Karabekir bu isyanın ve daha sonraki Arnavutluk isyanının bastırılmasında önemli görevler aldı. I.Dünya Savaşında ise İran-Irak cephelerinde başarıyla muharebelere katılmıştır. Bu döneme kadar Karabekir'i genç bir subay olarak, bir ast olarak görüyoruz. Karabekir'in ast olarak görev yaptığı bu dönem onun tecrübelerinin arttığı ve komutanlık niteliklerinin yavaş yavaş önplâna çıktığı bir dönemdir. Bir askerde bulunması gereken en temel özellik olan disiplin, bu dönemde Karabekir'in önemli bir askerî niteliği olarak karşımıza çıkıyor. Bunun yanısıra olayların seyrine göre, kendi şahsi değerlendirmelerini yaparak başarıyı veya tehlikeyi önceden kestirebilme özelliği yani ileri görüşlülük de bu

dönemde kendini gösteren komutanlık niteliklerindedir. Özellikle I.Dünya savaşı ve savaşın seyri sırasında gelişen olaylarla ilgili olarak Karabekir'in ileri görüşlülüğü takdir edilecek kadar isabetlidir. Ama bu dönemde Karabekir'in en önemli komutanlık vasfı olarak açık sözlülüğü ve fikirlerini çekinmeden söyleyebilmesi geliyor. Komutanların fikri paraleline girerek hem makam hem itibar kazanmasının çok kolay olduğu zamanlarda bile o bu tür davranışlara hiç itibar ve iltifat etmemiş, daima ülkesi ve milleti için doğru bildiği fikirlerini belirtmiş ve lisanı münasiple komutanlarını ikna etmeye çalışmıştır.

1918 yılında, uzun yıllar düşman esaretinde kalan Erzincan ve Erzurum'u Rus ve Ermeni ordularından geri almış bu Türk şehirlerini tekrar ana vatana kazandırmıştır. Sarıkamış, Kars ve Gümrü kalelerini zaptetmiş, hatta daha da ileri giderek İngilizlere karşı Azerbaycan seferini düzenlemiştir. Ancak hükümet tarafından Genelkurmay Başkanı yapmak için İstanbul'a çağrılmış ve oraya dönmüştür. Bizce Karabekir Paşa'nın askerî niteliklerinin yani komutanlık özelliklerinin bariz bir şekilde kendini gösterdiği dönem bu dönemdir. Çünkü Karabekir Paşa müstakil birlik komutanıdır ve birliğinin yaptığı ve yapamadığı herşeyden sorumludur. Bu dönemde komutanlık niteliği

olarak insiyatif ve sorumluluk alma özelliğinin başta geldiğini görüyoruz. Üst makamdan emir almadığı veya duruma daha yakın olmak ve daha iyi kavrayabilmek yüzünden farklı düşündüğü zamanlarda, Karabekir hiç tereddüt göstermeden, insiyatifi ele almış ve durumun gerektirdiği kararları vermekten çekinmemiştir. Zira ona göre "Komutanlığın en yüksek hassası sorumluluktan çekinmemektir." Ülke ve millet ideallerine bağlılığını, attığı her adımda, aldığı her kararda göstermiştir. Olayları değerlendirmedeki ileri görüşlülüğü yine kendisini gösteren önemli bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Karabekir, verdiği emirlerde, yaptığı icraatta hep adil olmuş, duygularının kararlarını etkilemesine izin vermemiştir. Karabekir, denetçiliği, sebatı, kararlı tutumu, azim ve iradesiyle zorlukları yenmeyi başarabilmiş ve zor şartların komutanı olduğunu göstermiştir.

Kâzım KARABEKİR Paşa, Millî Mücadelede de Türk milletinin istiklâl ve haysiyetini bağımsız bir devletin varlığında görerek, bu yoldaki imkân ve şartları değerlendirmek üzere yola çıkan ilk komutanlardan biridir. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde kurulan Maverâyı Kafkas ordusundan kalabilen kuvvetleri Anadolu'nun bağrında toplayarak Millî Mücadelenin başlatılmasında pay sahibi olmuştur. Kendisinden sonra Anadolu'ya geçerek Millî Mücadeleye katılan Mustafa Kemal Paşa'ya, Millî

Mücadelenin liderliğini hiçbir bencillik hissi duymadan bırakmış ve onun bütün rütbe ve ünvanları alınarak âsî ilân edildiği anda bile; Millî Mücadeleye ve onun liderine olan güveni yüzünden kolordusuyla birlikte mertçe ve askerce Mustafa Kemal'e bağlılığını bildirmiştir. 15.Kolordu komutanı olarak Sarıkamış, Kars ve Gümrü kalelerini Ermenilerden geri almıştır. Ermeni Taşnak Hükümetiyle yapılan barış görüşmelerinde ve Sovyetlerle yapılan Kars muahedesinde "Heyet Başkanı" olarak görev almıştır. Karabekir Paşa'nın Millî Mücadelenin bütün temel başarılarında hissesi vardır. Hatta onun Millî Mücadelede yukarıda belirttiğimiz ilk askerî ve siyasî zaferlerin sahibi olmak gibi bir hizmeti ve payı olduğunu da belirtmeliyiz.

Karabekir Paşa, Millî Mücadele döneminde karşımıza, Türk halkını tanıyan, ona güvenen, teşkilatçı, olayların değerlendirilmesinde isabetli yorumlar yaparak, ileri görüşlü kararlar verebilen bir komutan olarak çıkıyor. Millî Mücadelenin lideri olan Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklatabilecek ve onun yerini kolayca alabilecek imkânlara, şartlara ve yetkilere sahip olduğu halde askerî sadakatını komutanına karşı hiç bozmamış; hatta bu vefasını Mustafa Kemal Paşa ordudan ayrıldığı zaman bile eskisinden daha fazla devam ettirmiştir. Şahsi vasıfları,

temiz bir ruhun ve cesur bir karakterin bütün faziletlerini göstermiş, fikir ve hükümlerinde daima kendine güvenli ve isabetli olmuştur. İradesi kuvvetli olduğu için daima başarıları kovalamış ve güçlükleri de metanetle karşılamıştır.

Komutanlık büyük bir haslettir. Yalnız rütbe ve makam sahibi olmakla komutan olunmaz. Gerçek komutan insiyatif sahibi, sorumluluk yüklenebilen, millî şura sahip, açık sözlü, ileri görüşlü, bilgili, adaletli, tutum ve davranışlarıyla astlarına güven telkin edebilen ve onları peşinden sürükleyebilen cesur ve kararlı bir askerdir.

Kâzım KARABEKİR Paşa da bu niteliklere sahip büyük bir komutandır.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV BELGELERİ

A. GEN.KUR. ATASE BAŞKANLIĞI ARŞİVİ

- KN : 324 DN : 6-7 AN : 15/2793
- KN : 365 DN : 8 AN : 6/2865 FN : 57
- KN : 23 DN : 92 AN : 1/1 FN : 115
- KN : 184 DN : 89 AN : 1/16 FN : 127
- KN : 5 DN : 1A(12) AN: Atatürk Özel FN: 4
- KN : 5 DN : 58 AN : 5/2793 FN : 4-1
- AN : 5/2793 DN: 58 FN : 21-1
- AN : 5/2793 DN: 58 FN : 19-1, 15-2, 9-2,
8-2, 15-3.

B. T.B.M.M. ARŞİVİ

- EDİRNE MİLLETVEKİLİ KAZIM KARABEKİR DOSYASI
 - 1. DÖNEM - SİCİL NO: 127
- İSTANBUL MİLLETVEKİLİ KAZIM KARABEKİR DOSYASI
 - 2. DÖNEM - 5-6-7-8. DÖNEM
- T.B.M.M. Zabıtları. II.Devre. Cilt:14. 25.2.1925
s. 292-305.

C. KARA KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI ARŞİVİ

DOSYA :

- SINIFI : KORGENERAL

KN : 318-1

ADI : KAZIM KARABEKİR

II. DERGİLER

- BELGELERLE TÜRK TARİHİ DERGİSİ, 5-6-12-13-18-19-
20-21-22-23-31

- HARP TARİHİ VESİKALARI DERGİSİ SAYI: 26-1138-1139

- TÜRK DÜNYASI TARİH DERGİSİ

III. İNCELEMELER VE HATIRALAR

- ATATÜRK, M.Kemal. Nutuk. Türk Devrim Tarih Enstitüsü. M.E.B.Yay. İst.1973. 3c.
- ATATÜRK İLE İGİLİ ARŞİV BELGELERİ (1911-1921), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını. Ankara, 1982.
- ATATÜRK ÖZEL ARŞİVİNDEN SEÇMELER, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.
- BAYAR, Celâl. ATATÜRK'ten Hatıralar. İstanbul, 1955. 126.s.
- BELEN, Fahri. Atatürk'ün Askeri Kişiliği. Ankara, 1963.
- BOZDAĞ, İsmet Paşaların Kavgası. Tercüman Gazetesinde tefrika. 1991 Eylül 19-29.
- CEBESÖY, Ali Fuat. Millî Mücadele Hatıralarım C.I. İstanbul, 1953.
- CEBESÖY, Ali Fuat. Ali Fuat Cebesoy'un Siyasî

Hatıraları. İstanbul, 1957-1960.

- ÇAKMAK, Fevzi. Büyük Harbte Şark Cephesi Hareketleri. İstanbul, 1934.
- DURSUNOĞLU, Cevat. Millî Mücadelede Erzurum. Ankara, 1946.
- ERİKAN, Celâl. Komutan Atatürk. T.İş Bankası Yay: 11. Ankara, 1972, 897 s.
- ERMAN, Azmi Nihat. İzmir Suikasti ve İstiklâl Mahkemeleri. Temel Yayınları. İstanbul, 1971. 191.s.
- GÖRÇÜN, Doç.Dr.Önder. Atatürk'ün Dava Arkadaşı Kâzım Karabekir'in Eserleri. B.T.T.D. Sayı:31. Eylül 1987. s.75-78.
- İNÖNÜ, İsmet. Hatıralar. Bilgi Yayınları. Ank. 1985.
- JAESHKE, Gattard. Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri. Çev: Cemal KÖPRÜLÜ. Ankara, 1971.
- KANDEMİR, Siyasi Dargınlıklar. Ekicigil Yay. No:6. İstanbul, 1955. 112 s.
- KANDEMİR. İzmir Suikastının İç Yüzü. 3.Bas. Ekicigil Yay. No:1. İstanbul, 1955. 127 s.
- KANDEMİR, Feridun. Kâzım KARABEKİR'in Yakılan Hatıraları Meselesinin İç Yüzü. Yakın Tarihimiz Yay. İstanbul, 1964. 290 s.
- KANDEMİR, Feridun. Kâzım KARABEKİR. Sinan Matbaa ve Neşriyat. İstanbul, 1948. 191 s.
- KANSU, Mazhar Müfit. Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber. T.T.K.Yayını. Ankara, 1966. c.I-II.
- KARABEKİR, Kâzım. İstiklâl Harbimizin Esasları. Sinan Matbaa ve Neşriyat. İstanbul, 1951. 135 s.
- KARABEKİR, Kâzım. Ermeniler Nereden Geldiler, Nereye Gidiyorlar? B.T.T.D. s.18-19-20-21-22-23.

- KARABEKİR, Kâzım. Öğretim ve Eğitim Meselemiz. B.T.T.D. Sayı: 4-1985.
- KARABEKİR, Kâzım. İttihad ve Terakki Cemiyeti (1896-1909). Türdav Ofset Tesisleri. İstanbul, 1982. 552 s.
- KARABEKİR, Kâzım. İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı. Mentesh Kitabevi. İstanbul, 386 s.
- KARABEKİR, Kâzım. Çocuk Davamız. İstanbul, 1965. 360 s.
- KARABEKİR, Kâzım. İstiklâl Harbimiz. Türkiye Yayınevi. İstanbul, 1969. 2.bas. 1136 s.
- KARABEKİR, Kâzım. Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiye'dir 48 s.
- KARABEKİR, Kâzım Karabekir'in Kaleminden Doğu'nun kurtuluşu. Sarıkamış, Kars ve Ötesi. Erzurum, 1990. 526 s.
- KARABEKİR, Kâzım. Cihan Harbine Neden Girdik? Nasıl İdare Ettik?
I.Cilt : İstanbul, 1937. 21 s.
II.Cilt : İstanbul, 1937. 541 s.
III.Cilt: İstanbul, 1939. 275 s.
- KARABEKİR, Kâzım. İngiltere, İtalya ve Habeş Harbi. İstanbul, 1935. 125 s.
- KARABEKİR, Kâzım. İtalya-Habeş. İstanbul, 1935. 458 s.
- KILIÇ Ali. İstiklâl Mahkemesi Hatıraları. İstanbul, 1955. 108 s.
- KIRZIOĞLU, M.Fahrettin. Kâzım Karabekir. Kültür Bakanlığı-1278, Ankara, 1991. 250 s.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri. Kâzım Karabekir'in Açtığı Okullar. B.T.T.D. Sayısı 5-6. 1985.
- KUTAY, Cemâl. Tarih Sohbetleri: 3. İstanbul, 1967. s.173-199.

- KUTAY, Cemâl. Sohbetleri: 14. İstanbul, 1970.
- KOMUTAN VE NİTELİKLERİ. Gen.Kur. ATASE Yay. Ankara,1979. 70 s.
- MAREŞAL MONTGOMERY. Yüksek Komuta'nın Nitelikleri. B.T.T.D. Sayı: 12. Şubat 1986.
- MUMCU, Uğur. Kâzım Karabekir Anlatıyor. Ankara, 1990. 208 s.
- ONUR, Cihan. Mareşal F.Çakmak. Askerî Dehası ve Siyasî Hayatı. İstanbul, 1955.
- ORBAY, Rauf. Yakın Tarihimiz. İstanbul, 1964, 290 s.
- PURYEAR, Edgar F.Jr. 19 Stars. A Study in Military Character and Leadership.1988.California. 473 s.
- RAWLINSON, A. Adventures in the Near-East 1918-1922. London, 1923.
- SANDERS, Liman Von. Türkiye'de Beş Sene. İstanbul, 1924.
- Silahlı Kuvvetler Talimnamesi. ST-101-5
- TAN Gaztesi. General Kâzım Karabekir'le Mülakât. 3-4 Nisan 1939.
- UNÜVAR, Veysel. İstiklâl Harbinde Bolşeviklerle Sekiz Ay. İstanbul, 1948. 87 s.
- ÜST SEVİYE LİDERLİK VE KOMUTA. ABD Ordusu Kara Kuvvetleri Komutanlığı Sahra Talimnamesi. K.H.O.Matbaası. Ankara, 1990. 103 s.

IV. GAZETELER

- Milliyet gazetesi
- Tan gazetesi
- Tercüman gazetesi